

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

MARIUS RINDINAS
TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA

SUTARTIES VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
Doc. Dr. Solveiga Cirtautienė

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	4
I. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS SAMPRATA IR ŠIOS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI	8
1.1. Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui ir jų teisinė reikšmė	8
1.2. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ištakos, samprata ir pagrindiniai požymiai	9
1.3. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ištakos, samprata ir pagrindiniai požymiai	11
1.4. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų palyginimas	14
II. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI DIDŽIOSIOSE EUROPOS VALSTYBĖSE: VOKIETIJOJE, PRANCŪZIJOJE IR ANGLIJOJE	16
2.1. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Vokietijoje.....	16
2.2. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Prancūzijoje.....	20
2.3. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Anglijoje.....	23
2.4. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų didžiosiose Europos valstybėse palyginimas.....	28
III. SUTARTIES VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI TARPTAUTINIUOSE DOKUMENTUOSE: CISG KONVENCIJOJE, UNIDROIT, PECL IR DCFR PRINCIPUOSE	30
3.1. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose.....	30
3.2. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose.....	35
3.3. Sutarties vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų tarptautiniuose dokumentuose apibendrinimas	42
IV. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI LIETUVOS CIVILINĖJE TEISĖJE	44
4.1. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumai ir kasacinio teismo praktika jį taikant.....	44
4.2. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumai ir kasacinio teismo praktika jį taikant.....	54

4.3. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų Lietuvoje apibendrinimas	63
IŠVADOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

IVADAS

Temos aktualumas. Vienas pagrindinių civilinės teisės principų *pacta sunt servanta* skelbia, kad sutartis ją sudariusioms šalims turi įstatymo galią, todėl jos privalo sutarties laikytis ir ją tinkamai vykdyti. Tačiau po sutarties sudarymo gali atsirasti įvairių aplinkybių, kurių atsiradimo rizikos šalys nebuvo prisiėmusios, visiškai ar didele dalimi apribojančių šalių galimybes tinkamai vykdyti sutartines prievoles. Tokiais atvejais šio principo suabsoliutinimas gali būti ne tik žalingas sutartį sudariusioms šalims, bet ir sukelti nepageidautinų pasekmių kur kas platesniam subjektų ratui. Reikalavimas bet kokia kaina įvykdyti jau sudarytą, tačiau dėl nuo šalių nepriklausančių objektyvių aplinkybių negalimą įvykdyti arba galimą įvykdyti tik kardinaliai priešingomis sąlygomis sutartį tam tikrose situacijose gali reikšti esminę šalių nelygybę, o kartu ir teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principų pažeidimą¹. Be to, potencialios sutarties šalys, žinodamos, kad jos privalės vykdyti sutartį net ir tais atvejais, kai ji dėl objektyvių ir ne nuo jų priklausančių aplinkybių negalės būti įvykdyta ar galės būti įvykdyta tik vienai iš šalių ypač nenaudingomis sąlygomis, natūraliai nenorės prisiimti tokios didelės rizikos ir vengs sudarinėti sutartis, o tai neišvengiamai turės neigiamos įtakos bendrai civilinei apyvartai.

Suvokiant minėtas problemas ir siekiant jas kuo efektyviau spręsti, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu nustatomos įvairios *pacta sunt servanta* principo išimtys. Iš tokių išimčių išskirtini sutarties įvykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių, dar vadinamo *force majeure* (liet. nenugalima jėga), ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai.

Nepaisant, atrodytų, vieningo minėtų teisinių institutų įtvirtinimo atskirose teisinėse sistemose tikslo – sureguliuoti atvejus, kai po sutarties sudarymo iš esmės pasikeičia aplinkybės ir dėl to tolesnis sutarties vykdymas (įvykdymas) tampa neįmanomas arba galimas tik iš esmės kitokiomis, neretai vienai iš šalių ypač nenaudingomis ar net žalingomis sąlygomis, šie teisiniai institutai atskirose valstybėse ne tik įvardijami, bet ir taikomi ganėtinai skirtingai. Tris pakankamai savitus požiūrius į šį reiškinį geriausiai iliustruoja didžiosios Europos valstybės – Prancūzija, Anglija ir Vokietija. Lietuvai aktualiuose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose – Vienos Konvencijoje dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių² (toliau – CISG

---

¹ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract // Jurisprudencija. 2009, Nr. 4(118), P. 198.

² Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių // Valstybės žinios. 1995, Nr. 102-2283.

Konvencija), UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose³ (toliau – UNIDROIT Principai), Europos sutarčių teisės principuose⁴ (toliau – PECL Principai) ir Bendros principų sistemos projekte⁵ (toliau – DCFR Principai) taip pat pateikiami nevienodi sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdai.

Sutarties įvykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai įtvirtinti ir Lietuvos teisinėje sistemoje. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁶ (toliau – CK) 6.127 ir 6.212 straipsniai reglamentuoja prievolių pasibaigimo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių atvejus, o CK 6.204 straipsnyje nustatytos taisyklės, taikytinos tuomet, kai dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių vienai iš šalių tampa sudėtingiau vykdyti sutartį. Šių teisinių institutų įtvirtinimas nacionaliniu lygiu natūraliai sukuria jų teorinio aiškinimo ir tinkamo praktinio taikymo poreikį.

Temos ištyrimo lygis ir naujumas. Užsienio valstybių teisės moksle sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniams institutams skiriama pakankamai daug dėmesio. Iš šią problemą įvairiais aspektais tyrinėjusių mokslininkų galima būtų paminėti K. Zweigert, H. Kötz, R. David, A. Karampatzos, J. M. Perillo, H. Rösler, J. Gordley ir daugelį kitų.

Tačiau nepaisant to, kad nuo CK įsigaliojimo praėjo daugiau kaip 10 metų, nacionaliniu lygiu nagrinėjami teisiniai institutai nėra pakankamai išplėtoti. Lietuvos teisės mokslas gali pasigirti tik dviem išsamesniais tyrimais šia tema: 1996 metais sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių problematiką savo lyginamojoje studijoje bendrais sutarčių teisės klausimais aptarė prof. dr. Valentinas Mikelėnas⁷, o 2009 metais buvo išspausdintas bendras doc. dr. Egidijaus Baranausko ir Pauliaus Zapolskio straipsnis, kuriame pateikiama autorių lyginamuoju – istoriniu aspektu atlikta iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto analizė bei trumpai aptariamasis Lietuvoje pritaikytas šios problemos sprendimo būdas⁸.

---

³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

⁴ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.

⁵ Bar C., Clive E., Schulte – Nölke H. ir kt. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition. 2008 // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁷ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 456.

⁸ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances on ... // ten pat.

Kalbant apie nacionalinių teismų praktiką nagrinėjama tema, pažymėtina, kad iki pat 2011 metų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tik du kartus buvo pritaikęs CK 6.204 straipsnį⁹. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taikomas dar rečiau – iki 2011 metų vos vieną kartą sutarties šalis buvo atleista nuo sutartinės civilinės atsakomybės remiantis šiuo pagrindu¹⁰.

Tyrimo problema. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje įtvirtintiems sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniams institutams, autoriaus nuomone, nėra skiriama pakankamai dėmesio, siekiant rasti valstybei tinkamiausią sutarties vykdymo iš esmės pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdą, reikalinga išsamesnė nagrinėjamų teisinių institutų analizė, paremta užsienio valstybių ir tarptautine teisės praktika bei teisės mokslo pasiekimais. Kadangi nacionalinio kasacinio teismo sprendimuose atsirado pirmieji išsamesni šių teisinių institutų taikymo pavyzdžiai, taip pat reikėtų detaliau panagrinėti, ar jie atitinka šių institutų esmę bei jiems keliamus tikslus.

Tyrimo objektas. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai.

Tyrimo dalykas. Pagrindiniai probleminiai sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų teoriniai ir praktiniai aspektai.

Darbo hipotezė. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai yra išimtinio pobūdžio, todėl sprendžiant sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemas, prioritetiniu principu išlieka *pacta sunt servanta*.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų atsiradimo priežastis, jiems keliamus tikslus, ypatumus ir praktinio taikymo galimybes.

Siekdamas aukščiau apibrėžto tikslo, autorius kelia šiuos **uždavinius**:

---

⁹ Žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. UAB „Sauluva“, Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5 (S) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011, kat. 42.11.2; 114.11 (S).

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.

1. atskleisti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų atsiradimo priežastis ir paanalizuoti jų raidą;

2. išanalizuoti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų sampratą, jas palyginti, išskiriant pagrindinius šių teisinių institutų bruožus, panašumus bei skirtumus, ir apibendrinti;

3. išanalizuoti ir palyginti sutarčių vykdymo iš esmės pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdus didžiosiose Europos valstybėse ir Lietuvai aktualiuose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose;

4. išanalizuoti Lietuvoje įtvirtintus sutarčių vykdymo iš esmės pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdus ir nacionalinio kasacinio teismo praktiką juos taikant;

5. apibrėžti pagrindines Lietuvoje įtvirtintų sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų aiškinimo ir taikymo problemas bei pateikti galimus jų sprendimo variantus.

Darbe naudojami tyrimo metodai. Siekiant pasiekti tyrimo tikslą ir įgyvendinti iškeltus uždavinius, darbe naudojami šie mokslinio tyrimo metodai:

Sisteminis – naudojamas siekiant išsiaiškinti teisės normų tarpusavio ryšį ir jų sisteminio taikymo galimybes;

Lyginamasis – naudojamas lyginant ir vertinant įvairias mokslines nuomones nagrinėjama tema, lyginant skirtingose valstybėse bei tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintą sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų reglamentavimą ir taikymo praktiką bei analizuojant teorijos ir praktikos ryšį;

Loginis – taikomas formuluojant apibendrinamąsias išvadas;

Dokumentų analizės – naudojamas siekiant išsiaiškinti teisės aktų, kitų norminių dokumentų bei teismų sprendimų turinį;

Lingvistinis – taikomas siekiant išsiaiškinti teisės normų lingvistinę prasmę;

Istorinis – naudojamas analizuojant sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų atsiradimo priežastis ir raidą.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dalys, suskirstytos į poskyrius, ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

I. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS SAMPRATA IR ŠIOS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI

1.1. Aplinkybių pasikeitimo įtaka sutarties vykdymui ir jų teisinė reikšmė

Šiuolaikinėje teisės teorijoje laikomasi nuomonės, kad iš esmės kiekvienas sutarties neįvykdymas, lygiai kaip ir netinkamas įvykdymas, reiškia sutarties pažeidimą, už kurį atsakingas skolininkas¹¹. Tačiau ši taisyklė, kylanti iš sutarties privalomumo principo arba *pacta sunt servanta*, turi išimtį – ji netaikoma, kai sutarties įvykdymui trukdo po jos sudarymo atsiradusios tam tikros teisiškai reikšmingos aplinkybės. Natūralu, kad po sutarties sudarymo tiek dėl subjektyvių, tiek dėl objektyvių priežasčių gali atsirasti aplinkybių, trukdančių sutarties vykdymui – dėl uragano, nusiaubusio sandėlius su prekėmis, prekybininkas nebegali šių prekių parduoti jas įsigijusiems pirkėjams; atlygintines paslaugas teikiančiam verslininkui nebesugebant tinkamai vykdyti savo veiklos, jis nebeturi finansinių išteklių, būtinų teikti paslaugas savo klientams; ženkliai padidėjus nuomininko nuomojamų patalpų rinkos kainoms, nuomotojo gaunamas nuomos mokestis kelis kartus tampa mažesnis už rinkos kainą ir kt. Tačiau pabrėžtina, kad siekiant taikyti minėtą *pacta sunt servanta* principo išimtį, vien aplinkybių, trukdančių sutarties įvykdymui, ir jų atsiradimo po sutarties sudarymo faktų nustatyti nepakanka. Šios aplinkybės teisinės reikšmės turės tik tuomet, t. y. leis pasinaudoti aptarta išimtimi, kai šalys nebus prisiėmusios tokių aplinkybių atsiradimo rizikos¹².

Sprendžiant, ar sutarties šalis buvo prisiėmusi konkrečių aplinkybių atsiradimo riziką, reikėtų analizuoti pačią sutartį¹³, jos prigimtį, esmę ir šalims taikytinus teisės aktus. Jeigu atlikus tokią analizę bus nustatyta, kad ši aplinkybė priskirtina šalies, mėginančios pasinaudojant ja išvengti savo sutartinių prievolių vykdymo ar jas apriboti, rizikos sričiai, tuomet minėta aplinkybė norimų teisinių pasekmių šiai šaliai nesukels ir *pacta sunt servanta* bus taikomas visa apimtimi. Tačiau jeigu konkrečios aplinkybės atsiradimo rizikos nebus galima priskirti minėtai sutarties šaliai, tuomet ši aplinkybė bus teisiškai reikšminga – dėl jos sutarties privalomumo principas galės būti ribojamas.

Pažymėtina, kad iš esmės pasikeitusios aplinkybės, nepatenkančios į nė vienos iš šalių rizikos sritį, dėl nevienodų jų sukurtų faktinių ir teisinių pasekmių skirtingai riboja *pacta sunt servanta* principo veikimo sritį. Taip yra todėl, kad jos gali sukurti trejopo pobūdžio situacijas: 1) padaryti sutarties vykdymą fiziškai arba teisiškai neįmanomu; 2) padaryti taip, kad sutarties

¹¹ Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 438.

¹² Ten pat.

¹³ Šiame kontekste terminas „sutartis“ turėtų būti suprantamas plačiąja prasme, t. y. ne tik kaip šalių sudarytas rašytinis dokumentas, bet ir kaip šalių tarpusavio santykių praktika.

vykdymas tiek fiziškai, tiek teisiškai lieka įmanomas, tačiau tik tokiu būdu, kad dėl šių aplinkybių atsiradimo esminis sutarties tikslas tampa nebepasiekiamas ir todėl tolesnis sutarties vykdymas tampa beprasmiškas arba bevertis vienai iš šalių; 3) padaryti, kad sutarties vykdymas nors ir lieka tiek fiziškai, tiek teisiškai įmanomas, tačiau tampa pernelyg sudėtingas, t. y. daug labiau ekonomiškai apsunkintas, nei šalys buvo numčiusios¹⁴.

Minėtų situacijų, nulemtų po sutarties sudarymo pasikeitus teisiškai reikšmingoms aplinkybėms, ypatumai lemia poreikį jas spręsti nustatant ir taikant skirtingas taisykles. Šios taisyklės daugelyje valstybių ir tarptautinėje praktikoje yra įtvirtintos atskiruose teisiniuose institutuose – sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių.

1.2. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ištakos, samprata ir pagrindiniai požymiai

Daugelis pasaulio valstybių sutarties vykdymo neįmanomumo, sukkelto dėl po sutarties sudarymo pasikeitusių aplinkybių, problemą sprendžia įtvirtindamos ir taikydamos neįmanomo įvykdymo (angl. *impossibility of performance* arba *frustration*), dar dažnai vadinamo *force majeure*, teisinį institutą¹⁵. Šio instituto esmė – sutarties šalių atleidimas nuo pareigos atlyginti viena kitai nuostolius, o kartais ir nuo pareigos toliau vykdyti sutartį, po sutarties sudarymo atsiradus tam tikroms aplinkybėms, darančioms sutarties vykdymą neįmanomu.

Force majeure instituto ištakų galima ieškoti romėnų teisės maksimoje – niekas neįpareigotas daryti to, kas neįmanoma (lot. *impossibile nulla obligatio est*). Romėnų teisininkai laikėsi nuostatos, kad jeigu šaliai sutarties vykdymas tampa neįmanomu po to, kai sutartis jau buvo sudaryta, šalis atleidžiama nuo jos vykdymo, jeigu tai įvyko ne dėl jos kaltės. Tačiau buvo pabrėžiama, kad jeigu sutarties vykdymas tampa iš esmės neįmanomas, sutarties šalis negali išvengti atsakomybės, jeigu vykdymas priklauso vien tik nuo jos galių. Tai neturi priklausyti nuo niekieno galių. Kaip vėlesni komentatoriai pabrėžė, negalimumas privalo būti „objektyvus“ arba „absoliutus“, o ne „subjektyvus“ ar „asmeninio pobūdžio“. Daugelio šiuolaikinių teisės mokslininkų nuomone, klasikinėje Romėnų teisėje sutarties šaliai atsakomybė kildavo dėl *custodia*, kuri nereiškė nei neatsargumo, nei griežtos atsakomybės. Asmeniui atsakomybė kildavo dėl *custodia* net ir tuo atveju, jeigu jis prarasdavo daiktą, nors ir ėmėsi visų

---

¹⁴ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law // *European Review of Private Law*. 2005, Nr. 2-2005. P. 106; taip pat žiūrėti: Perillo J. M. Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // *Tulane J. Of Int'l &Comp. Law*. 1997. Nr. 5. P. 14.

¹⁵ Perillo J. M. Force Majeure and Hardship under ... // ten pat, P. 3.

rūpestingumo priemonių, kurių būtų pakakę daiktui išsaugoti tipiniu atveju. Tačiau asmuo nebūdavo atsakingas už *vis maior*, t. y. už atsitiktinumus, kuriems niekas negalėjo užkirsti kelio¹⁶. *Vis maior* apėmė tokias aplinkybes, kaip: audra, žemės drebėjimas, karas ir panašiai¹⁷.

Romėnų teisėje egzistavusi atleidimo nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti dėl to atsiradusius nuostolius, kai dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių sutarties vykdymas tapdavo neįmanomas, taisyklė, tiesa, su tam tikromis modifikacijomis, nenutrūkstamai buvo taikoma ir viduramžiais bei vėlesniais laikotarpiais¹⁸. Jos taikymo poreikiui išlikus iki šių dienų, ji yra pripažįstama ir taikoma tiek daugelio šiuolaikinių valstybių nacionalinėse teisinėse sistemose, tiek ir tarptautinėje praktikoje¹⁹.

Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių arba *force majeure* teisinis institutas, kaip matyti iš antrajame ir trečiajame darbo skyriuose pateiktos šio instituto reglamentavimo nacionalinėse teisinėse sistemose bei tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose analizės, nepaisant bendrų jo ištakų, ne tik įvardijamas skirtingai, bet ir taikomas pakankamai savitai. Tačiau galima įžvelgti ir tam tikrų bendrų jo reglamentavimo bei taikymo požymių.

Siekiant taikyti nagrinėjamą teisinį institutą, visų pirma, reikia nustatyti, kad sutarties įvykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių tapo neįmanomas. Pabrėžtina, jog šiuolaikinėje teisėje sutarties vykdymo neįmanomumo situacijos yra suprantamos plačiau, t. y. ne tik kaip apimančios atvejus, kai sutarties vykdymas tampa nei fiziškai, nei teisiškai neįmanomas, tačiau ir atvejus, kai teoriškai sutarties vykdymas vis dėlto lieka įmanomas, tačiau praktinis jo įgyvendinimas tampa ypač sudėtingas ir ekonomiškai neefektyvus²⁰. Tai galima pailiustruoti tokiu pavyzdžiu: likus keliems mėnesiams iki statybų pabaigos dėl žemės drebėjimo, kurio rizikos nebuvo prisiėmusi nei viena iš šalių, visiškai sugriūva beveik baigtas statyti dangoraižis, kuris buvo statomas daugiau kaip pusę metų. Nors teoriškai rangovas galėtų iš naujo jį pastatyti ir priduoti užsakovui, jeigu pasamdytų keliais šimtais kartų daugiau darbininkų ir technikos, tačiau akivaizdu, kad tokiu atveju, žvelgiant tiek iš teisinių, tiek ir iš ekonominių pozicijų, jo privertimas vykdyti sutartį ar atlyginti dėl to užsakovui kilusius nuostolius būtų visiškai nepagrįstas. Nesant kitų faktinių aplinkybių, manytina, kad tokiam atvejui turėtų būti taikomos *force majeure* teisinio instituto taisyklės.

---

¹⁶ Gordley J. Impossibility and Changed and Unforeseen Circumstances // The American Journal of Comparative Law. 2004, Nr. 513. P. 514.

¹⁷ Ten pat, P. 518.

¹⁸ Ten pat, P. 513-530.

¹⁹ Schwenger I. Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts // Vuwlr. 2008, Nr. 39. P. 710.

²⁰ Rösler H. Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law // European Review of Private Law. 2007, Nr. 3, P. 494.

Antra, sutarties vykdymas turi tapti neįmanomas po sutarties sudarymo. Jeigu jau sutarties sudarymo metu sutarties vykdymas objektyviai yra ir nebus įmanomas, *force majeure* taisyklių nebus galima taikyti ir šalys galės savo teises ginti tik pasinaudodamos kitais teisių gynimo būdais. Pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutarties šalis galės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji įsigys realiai neegzistuojantį žemės sklypą.

Trečia, sutarties vykdymo neįmanomumą turi nulemti iš esmės pasikeitusios aplinkybės. Dažniausiai šioms aplinkybėms apibūdinti taikomi tokie kriterijai: 1) aplinkybės turi būti išorinio pobūdžio, t. y. jų neturi sukelti nei viena iš sutarties šalių; 2) būtent šios aplinkybės turi padaryti sutarties vykdymą radikaliai kitokiu, nei buvo numatyta, t. y. teisiškai ir (ar) fiziškai neįmanomu, arba ypač sudėtingu ir ekonomiškai neefektyviu; 3) jos turi būti nenumatomos (objektyvus standartas) arba bent jau nenumatytos (subjektyvus standartas); 4) jų atsiradimo šalys negali kontroliuoti²¹; ir 5) šalys neturi būti prisiėmusios jų atsiradimo rizikos²².

Apibendrinant, darytina išvada, kad sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas taikytinas tuomet, kai sutarties vykdymas po sutarties sudarymo tampa teisiškai ir (ar) faktiškai neįmanomas arba ypatingai sudėtingas ir ekonomiškai neefektyvus, ir tai lemia iš esmės pasikeitusios aplinkybės, atitinkančios aukščiau nurodytus kriterijus.

1.3. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ištakos, samprata ir pagrindiniai požymiai

Kaip minėta, po sutarties sudarymo pasikeitusios aplinkybės gali sukurti situacijas, kai sutarties įvykdymas lieka tiek faktiškai, tiek teisiškai įmanomas, tačiau tampa pernelyg apsunkintas kuriai nors iš šalių, bei situacijas, kai dėl aplinkybių pasikeitimo esminis sutarties tikslas tampa nebepasiekiamas, todėl tolesnis sutarties vykdymas tampa beprasmis arba bevertis vienai iš šalių. Būtent tokiems atvejams spręsti daugelis pasaulio valstybių savo teisinėse sistemose yra įtvirtinusios sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą²³.

---

²¹ Rauh T. Legal Consequences of Force Majeure Under German, Swiss, English and United States' Law // Denv. J. Int'l & Pol'y. 1996-1997, Nr. 25:1. P. 152.

²² Pažymėtina, kad kontinentinės teisės sistemos valstybėse šis požymis taip pat dažnai įvardijamas kaip nei vienos iš šalių kaltės dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių nebuvimas, žiūrėti: Horn N. Adaption and Modification of Contracts in View of a Change of Circumstances // Tel Aviv University Studies in Law. 1992. P.140-141.

²³ Dažniausiai teisinėje literatūroje nagrinėjamas teisinis institutas vadinamas iš esmės pasikeitusių aplinkybių (angl. *changed circumstances*) arba sutarties vykdymo apsunkinimo (angl. *hardship*) institutu. Tačiau, autoriaus nuomone, šie pavadinimai gali šiek tiek klaidinti, nes šis teisinis institutas, kaip ir *force majeure*, taikomas tais atvejais, kai po sutarties sudarymo iš esmės pasikeičia aplinkybės. Todėl siekiant atskirti šiuos savarankiškus institutus, iš esmės pasikeitusių aplinkybių arba sutarties vykdymo apsunkinimo institutą tikslinga vadinti pilnu pavadinimu – sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniu institutu.

Nagrinėjamas teisinis institutas yra kilęs iš kanonų teisėje suformuluoto principo – *clausula rebus sic stantibus*, reiškiančio, kad sutartis saisto šalis tol, kol sutarties sudarymo metu buvusios aplinkybės išlieka nepakitusios²⁴. Pasak kanonų teisės atstovų, asmuo galėdavo teisėtai nesilaikyti pažado, jeigu aplinkybės iš esmės pasikeisdavo. Gratiano Dekrete buvo įtrauktas fragmentas, kuriame Šv. Augustinas, sekdamas Ciceronu, teigė, kad asmuo gali nesilaikyti pažado grąžinti kardą asmeniui, kuris tapo bepročiu. Dekreto gloseje buvo paaiškinta, kad ši nuostata visuomet turi būti suprantama: jeigu aplinkybės išlieka tokios pačios²⁵. Vėliau Tomas Akviniėtis, remdamasis Aristotelio teisingumo (angl. *equity*) teorija, mėgino paaiškinti šias nuostatas. Pagal Aristotelio teoriją, nepaisant to, kada įstatymas yra sukuriamas, gali atsirasti tam tikrų aplinkybių, kurioms esant, įstatymų leidėjas nenori, kad įstatymas būtų taikomas. Teisingumo vardan, įstatymas neturėtų būti taikomas esant tokioms aplinkybėms. Akviniėtis padarė išvadą, kad analogiškai, įsipareigojimai yra tam tikra įstatymų (teisės) rūšis, kuriuos asmuo duoda pats sau, ir jie nėra privalomi vykdyti tomis aplinkybėmis, kuriomis asmuo neketino būti jų saistomas²⁶.

Civilinėje teisėje numanomos *rebus sic se habentibus* nuostatos idėją pirmą kartą pristatė žymus viduramžių teisės mokslininkas Bartolus de Saxoferrato²⁷. Vėliau *clausula* doktriną plėtojo teisininkai natūralistai. Jie teigė, kad skolininkas nėra teisiškai įpareigotas, jeigu aplinkybių pasikeitimas yra susijęs su šio įsipareigojimo „unikalia priežastimi“ arba „unikaliu pagrindu“ arba „tam tikro fakto prezumpcija“, kuriam esant, jis davė šį įsipareigojimą²⁸. Tačiau XVIII amžiaus pabaigoje ir beveik visą XIX amžių, dėl tuo metu vyravusio ekonominio liberalizmo, ši doktrina buvo primiršta²⁹. Tik XX amžiaus įvykiai – du pasauliniai karai, jų sukeltos ekonominės krizės ir nacionalinių valiutų nuvertėjimai, Sueco kanalo uždarymas, 1973 metų Viduriniųjų Rytų krizė ir kt., dėl kurių masiškai sutarčių vykdymas jas sudariusioms šalims tapo ypač sudėtingas, privertė daugelį valstybių prisiminti sutarčių vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių situacijų sprendimo taisyklės ir jas pritaikyti prie nūdienos poreikių. Dabar šios taisyklės pripažįstamos beveik kiekvienoje Europos valstybėje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, įvairiose Lotynų Amerikos valstybėse³⁰ ir net Arabų šalyse³¹.

²⁴ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision ... // ten pat, P. 108.

²⁵ Gordley J. Impossibility and Changed and Unforeseen ... // ten pat, P. 525.

²⁶ Ten pat, P. 526.

²⁷ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision ... // ten pat, P. 108.

²⁸ Gordley J. Impossibility and Changed and Unforeseen ... // ten pat, P. 526.

²⁹ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision ... // ten pat, P.108. Taip pat žiūrėti: Zimmermann R. The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives. Oxford: Oxford University Press, 2005. P. 50.

³⁰ Veytia H. The Requirement of Justice and Equity in Contracts // Tulane Law Review. 1994-1995, Nr. 69. P. 1204.

³¹ Hartkamp A. S., Hesselink M. W., Hondius E. H. ir kt. Towards a European Civil Code. Fourth Revised and Expanded Edition. Nijmegen: Kluwer Law International, 2011. P. 656.

Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, nepaisant bendrų jo ištakų ir panašių įtvirtinimo tikslų, jį pripažįstančiose valstybėse turi tiek panašumų, tiek ir pakankamai ryškių skirtumų. Kalbant apie panašumus, pažymėtina, kad šį teisinį institutą skirtingose valstybėse vienija sutarties vykdymo apsunkinimo (angl. *hardship*, pranc. *imprévision*) sąvoka, t. y. įvykis, kurio sutarties šalys negalėjo numatyti sutarties sudarymo momentu ir kuris iš esmės pakeičia sutartinių santykių pusiausvyrą, pernelyg apsunkindamas sutarties vykdymą vienai iš šalių³². Toks įvykis sukuria prielaidą šalims remtis nagrinėjamo teisinio instituto nuostatomis ir reikalauti arba sutarties modifikavimo (pritaikymo prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių), arba sutarties nutraukimo, jeigu modifikavimas nėra galimas ar leidžiamas.

Tačiau, kaip matyti iš antrajame ir trečiajame darbo skyriuose pateiktos sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo nacionalinėse teisės sistemose bei tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose analizės, jo taikymo taisyklės visur nėra vienodos. Šias taisykles, atskleidžiančias nagrinėjamo instituto skirtumus, sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes: 1) į taisykles, nustatančias sąlygas, kurioms esant galima pasinaudoti šiuo teisiniu institutu; ir 2) taisykles, nustatančias tolesnį sutarties likimą – jos modifikavimo ir nutraukimo procedūras³³.

Prie pirmosios grupės galima būtų priskirti taisykles, nustatančias sutarčių rūšis, kurioms šis teisinis institutas taikytinas (netaikytinas). Pavyzdžiui, jos nustato, ar šio teisinio instituto taikymas galimas tik dvišalių ar ir vienašalių sutarčių vykdymo apsunkinimo atvejais ir pan. Šiai grupei taip pat galima priskirti taisykles, nustatančias sutarties vykdymą apsunkinančių aplinkybių, leidžiančių šalims pasinaudoti nagrinėjamu teisiniu institutu, pobūdį, t. y. ar šios aplinkybės gali egzistuoti ir sutarties sudarymo metu, ar būtinai turi atsirasti po sutarties sudarymo; koku mastu šios aplinkybės turi riboti šalių galimybes vykdyti sutartį ir pan.

Antrajai grupei priskirtinos taisyklės, nustatančios šalių ir teismo vaidmenį taikant nagrinėjamą teisinį institutą. Šios taisyklės skirtos spręsti tokius klausimus, kaip: ar prieš kreipiantis į teismą privalomos šalių derybos dėl sutarties modifikavimo (nutraukimo) atsiradus aplinkybėms, apsunkinančioms sutarties vykdymą; ar gali būti sustabdomas sutarties vykdymas esant tokioms aplinkybėms; koku būdu turi vykti derybos dėl sutarties modifikavimo, t. y. kokiais terminais ir, ar šalys turi dėti maksimalias pastangas siekdamos kompromiso, ar gali daryti tai formaliai, ar tiesiog gali atsisakyti derėtis; kam teismai turi teikti pirmenybę – sutarties modifikavimui ar nutraukimui; koku būdu teismai turi keisti sutartis, t. y. kiek keičiant sutartį turi būti atsižvelgiama į šalių valią.

---

³²Ten pat, P. 652.

³³Plačiau apie skirtumus žiūrėti: Ten pat, P. 656, P. 651-680.

Pažymėtina, kad sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, skirtingai nei *force majeure*, taikomas tik tada, kai sutarties vykdymas iš esmės pasikeitus aplinkybėms lieka tiek teoriškai, tiek ir praktiškai įmanomas. To pavyzdžiu galima pateikti hipotetinę situaciją, kai uždarius greitkelį vežėjas, prieš tai neprisiėmęs šios aplinkybės atsiradimo rizikos, turi gabenti krovinius keturis kartus didesnę atstumą už tą pačią kainą. Tokiu atveju akivaizdu, kad tolesnis sutarties vykdymas lieka tiek teisiškai, tiek fiziškai įmanomas ir ekonomiškai pateisinamas, tačiau dėl pasikeitusios aplinkybės (uždaryto greitkelio) tampa pernelyg apsunkintas vienai iš šalių (vežėjui). Atsižvelgiant į tai, vežėjas, siekdamas apginti savo teises ir atkurti sutarties sudarymo metu buvusią sutartinių prievolių pusiausvyrą, vadovaudamasis sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklėmis, galės reikalauti sutartį pritaikyti prie pasikeitusių aplinkybių – padidinti sutarties kainą, arba sutartį nutraukti.

1.4. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų palyginimas

Iš aukščiau pateiktos sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų analizės matyti, kad šiuos institutus vienija tai, jog abu jie skirti sureguliuoti situacijas, kuomet po sutarties sudarymo iš esmės pasikeičia aplinkybės, nepapulančios į nei vienos iš šalių rizikos sritį ir trukdančios sutarties vykdymui. Tačiau šie teisiniai institutai turi esminį skirtumą, nulemtą iš esmės pasikeitusių aplinkybių sukuriamų nevienodų faktinių ir teisinių pasekmių. *Force majeure* institutas taikomas tik tais atvejais, kai sutarties vykdymas tampa teisiškai ir (ar) fiziškai neįmanomas arba ypatingai sudėtingas ir todėl ekonomiškai neefektyvus. Tuo tarpu sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklės taikomos tuomet, kai sutarties vykdymas iš esmės pasunkėja, tačiau išlieka įmanomas. Nurodytas nagrinėjamų teisinių institutų skirtumas lemia tai, kad jie vienas kitą šalina ir negali būti taikomi paraleliai ar subsidiariai. Tai reiškia, kad jeigu dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių, kurių atsiradimo rizikos nebuvo prisiėmusi nei viena iš šalių, sutartį vykdyti tampa neįmanoma, tokiu atveju bus taikomos *force majeure* taisyklės, ir negalima bus taikyti sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto normų, ir atvirkščiai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad yra autorių, manančių, jog dažnai šių teisinių institutų vis dėlto neįmanoma griežtai atskirti, nes daugumoje atvejų sutarties vykdymas netampa

absoliučiai neįmanomas, bet tampa daugiau ar mažiau apsunkintas³⁴. Tačiau su tokia nuomone galima sutikti tik iš dalies. Minėta, kad dabartinėse teisinėse sistemose sutarties vykdymo neįmanomumo situacijos turėtų būti suprantamos plačiau, t. y. ne tik kaip apimančios atvejus, kai sutarties įvykdymas tampa fiziškai ir (ar) teisiškai neįmanomas, tačiau ir atvejus, kai teoriškai sutarties įvykdymas vis dėlto lieka įmanomas, tačiau praktinis jo įgyvendinimas tampa ypatingai sudėtingas ir ekonomiškai neefektyvus³⁵. Tuo tarpu sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas taikytinas tuomet, kai sutarties vykdymas lieka tiek teoriškai, tiek ir praktiškai įmanomas bei ekonomiškai pateisinamas.

Galiausiai pažymėtina, kad nagrinėjamų teisinių institutų įtvirtinimu įvairiose teisinėse sistemose siekiama keletu tiek teisiškai, tiek ekonomiškai pagrįstų tikslų. Visų pirma, kadangi abu šie institutai yra skirti spręsti problemas, kai sutarties šalys nebūna prisiėmusios aplinkybių, darančių sutarties vykdymą neįmanomu arba labai sudėtingu, atsiradimo rizikos, taikant šiuos institutus, šalys apsaugomos nuo esminės nelygybės, ir kartu nuo teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principų pažeidimų. Savo ruožtu, *force majeure* teisinis institutas prisideda prie kliūčių civilinės apyvartos raidai šalinimo, apsaugodamas sutarties šalis nuo nepagrįstų reikalavimų vykdyti sutartis ir atlyginti dėl jų neįvykdymo atsiradusius nuostolius, kai jų vykdymas dėl objektyvių (nuo šalių nepriklausančių) priežasčių tampa neįmanomas. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, sudarantis galimybę išsaugoti šalių sudarytą sutartį, ją pritaikant prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių, jeigu dėl objektyvių priežasčių jos vykdymas esamomis sąlygomis tampa ypač sudėtingai įgyvendinamas, tokiu būdu taip pat prisideda prie civilinės apyvartos raidos ir stabilumo bei prie *favor contractus* (liet. sutarties naudai)³⁶ ir sutarties privalomumo principų³⁷ įgyvendinimo.

---

³⁴ Schwenger I. Force Majeure and Hardship ... // ten pat, P. 725.

³⁵ Rösler H. Hardship in German Codified ... // ten pat, P. 494.

³⁶ Šis principas reiškia, kad situacijose, kuomet sprendžiama tarp sutarties vykdymo ir sutarties nutraukimo, pirmenybė turi būti teikiama sutarties vykdymui. Plačiau apie *favor contractus* principą žiūrėti: Doudko A. G. Hardship in Contract: The Approach of the UNIDROIT Principles and Legal Developments in Russia // Uniform Law Review. 2000. P. 489; Rabello A. M., Lerner P. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and Israeli Contract Law // Uniform Law Review. 2003, Nr. 8. P. 139-148.

³⁷ Hartkamp A. S., Hesselink M. W., Hondius E. H. ir kt. Towards a European Civil Code. P. 660.

II. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI DIDŽIOSIOSE EUROPOS VALSTYBĖSE: VOKIETIJOJE, PRANCŪZIJOJE IR ANGLIJOJE

2.1. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Vokietijoje

Vokietijos teisėje sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto užuomazgų ir jo sukeliamų padarinių reikėtų ieškoti kelete Civilinio kodekso³⁸ (toliau – BGB) straipsnių³⁹. Visų pirma, BGB 275 straipsnio 1 dalis nustato, kad negalima reikalauti prievolės įvykdymo, jeigu tai skolininkui ar bet kuriam kitam asmeniui yra neįmanoma. Antra, skolininkas dažniausiai nebus atsakingas už kilusius nuostolius, nes atsakomybė yra galima tik esant tyčiai arba neatsargumui, nebent skolininkas būtų atsakingas pagal griežtos atsakomybės taisykles (BGB 276 straipsnis). Trečia, kreditorius, remdamasis BGB 323 straipsniu, įprastai turės teisę nutraukti sutartį, jeigu sutartis yra nevykdoma, nepaisant to, kad sutartis nevykdoma ne dėl skolininko kaltės. Ir ketvirta, jeigu dvišalės sutarties vykdymas tampa neįmanomas ne dėl kreditoriaus kaltės, jis bus atleistas nuo savo priešpriešinių prievolių skolininkui vykdymo (BGB 326 straipsnis).

Remiantis pateiktomis BGB nuostatomis, darytina išvada, kad kai sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių tampa neįmanomas, ir dėl to nėra nei skolininko, nei kreditoriaus kaltės, šalys bus atleistos nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius. Tokiu atveju kreditoriui bus suteikta teisė nutraukti sutartį ir reikalauti taikyti restituciją⁴⁰. Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Vokietijos teisę, būtent kaltės nebuvimas, o ne aplinkybių nenumatomumas, yra pagrindas taikyti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą⁴¹.

Vokietijos Federacinio Aukščiausiojo Teismo (vok. *Bundesgerichtshof*) 1964 metais nagrinėta „Šviečiančios iškabos“ (angl. *the illuminated sign*) byla pailiustruoja šio instituto taikymo pagrindus ir jo sukeliamas teises pasekmes⁴². Šioje byloje prekybininkas, kuris norėjo įsigyti ir pasikabinti šviečiančią iškabą ant savo gamyklos stogo, sudarė sutartį su tokių iškabų gamintoju, pagal kurią gamintojas už sutartą kainą įsipareigojo pagaminti ir pakabinti šią iškabą.

³⁸ Vokietijos Civilinis kodeksas // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

³⁹ Beale H., Fauvarque-Cosson B., Rutgers J. ir kt. *Contract Law. Second Edition.* United Kingdom: Hart Publishing, 2010. P. 1102.

⁴⁰ Ten pat, P. 1102.

⁴¹ Zimmermann R. *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives.* P. 50.

⁴² Beale H., Fauvarque-Cosson B., Rutgers J. ir kt. *Contract Law. Second Edition.* P. 1104-1105.

Derybų metu abi šalys sutiko, kad iškabos įrengimui saugomoje teritorijoje, kurioje ji turėjo būti įrengta, reikalingas kompetentingos institucijos leidimas, kurį bus sudėtinga gauti. Po sutarties sudarymo gamintojas kreipėsi į tokius leidimus išduodančią instituciją, o prekybininkas sumokėjo gamintojui dalį sutarties kainos. Tačiau leidimą buvo atsisakyta išduoti ir prekybininkas kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti iš gamintojo sumokėtą kainos dalį. *Bundesgerichtshof*, tenkindamas prekybininko ieškinį, nurodė, kad šiuo atveju turi būti taikomos sutarties vykdymo neįmanomumo, atsiradusio po sutarties sudarymo (angl. *subsequent impossibility*), nuostatos. Šiuo atveju sutarties vykdymas tapo teisiškai neįmanomas nei dėl vienos iš šalių nepriklausančių priežasčių. Atsižvelgdamas į tai, teismas pažymėjo, kad gamintojas yra ne tik atleidžiamas nuo prievolių pagal sutartį vykdymo, bet ir nebetenka iš sutarties kylančių teisių. Kadangi prekybininkas buvo sumokėjęs dalį sutarties kainos, jis įgijo teisę reikalauti ją grąžinti.

Reikėtų pažymėti, kad Vokietijos teismai, taikydami sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą, taip pat betarpiškai vadovaujasi geros valios (angl. *good faith*) principu. Tai atsispindi Vokietijos Imperijos Teismo (vok. *Oberlandesgericht*) 1914 metų sprendime, priimtame „Blogo derliaus“ (angl. *bad harvest*) byloje. Šioje byloje atsakovas su ieškovu buvo sudarę sutartį, pagal kurią atsakovas pardavė ieškovui cukrinių runkelių sėklas, kurias kas metus turėjo tam tikromis dalimis pristatyti ieškovui. Tačiau vienais metais atsakovas pristatė ieškovui daug mažesnę kiekį sėklų, nei buvo įsipareigojęs. Taip įvyko dėl to, kad dėl sausros derlius buvo labai mažas, o atsakovas turėjo įsipareigojimų ir kitiems runkelių augintojams, todėl jis runkelių sėklas paskirstė proporcingai visiems savo klientams, įskaitant ieškovą. Ieškovas kreipėsi į teismą, reikalaudamas įvykdyti sutartį ir priteisti nuostolius bei palūkanas. *Oberlandesgericht*, netenkindamas ieškinio, pažymėjo, kad atsakovas atleidžiamas nuo pareigos vykdyti sutartį, kai jos neįmanoma įvykdyti, jeigu tenkinamos dvi sąlygos: 1) vykdymas tampa absoliučiai neįmanomas; 2) dėl to nėra atsakovo kaltės. Teismas nurodė, kad remiantis geros valios principo reikalavimu, iš atsakovo negali būti reikalaujama daugiau, nei jis gali protingai įvykdyti. *Oberlandesgericht* taip pat pažymėjo, kad atsakovas turėjo teisę elgtis su savo klientais vienodomis sąlygomis.

Remiantis auščiau aptartoje „Blogo derliaus“ byloje Teismo pateiktu išaiškinimu, darytina išvada, kad skolininkas turi būti atleidžiamas nuo pareigos vykdyti sutartį, kai jos vykdymas tampa *protingai* neįmanomas ir dėl to nėra atsakovo kaltės⁴³. Protingumo sąvokos įvedimas praplėtė sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ribas, nes leido teismams jį taikyti ne tik tais atvejais, kai sutarties vykdymas yra absoliučiai neįmanomas, bet ir tuomet, kai jis yra „protingai neįmanomas“.

---

⁴³ Ten pat, P. 1105-1106.

Iki pat 2002 metais įvykusios Vokietijos BGB reformos⁴⁴, BGB nebuvo jokių specialių nuostatų, reglamentuojančių sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių atvejams skirtas spręsti taisyklės. Anot kai kurių autorių, taip buvo todėl, kad 1900 metais kodifikuojant Vokietijos civilinę teisę, vis dar vyravo nuomonė, jog turi būti griežtai laikomasi sutarties privalomumo principo⁴⁵. Tačiau po Pirmojo pasaulinio karo, sukėlusio Vokietijoje didžiulę infliaciją, smarkiai apsunkinusią daugelio sutarčių vykdymą, buvo imta ieškoti šios problemos sprendimo būdų.

Pirmą kartą savo praktikoje tai mėgino padaryti Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (vok. *Reichsgericht*), sukurdamas ekonominio neįmanomumo sąvoką. Remdamasis BGB 275 straipsniu, reglamentuojančiu sutarties vykdymo neįmanomumo atvejus, Teismas ėmė jį taikyti ir toms sutartims, kurių vykdymas tapo neprotingai ir nenumatyta apsunkintas vienai iš šalių, atleisdamas šią šalį nuo tolesnio sutarties vykdymo. Tačiau 1922 metais *Reichsgericht* pakeitė savo poziciją, nuroydamas, kad taisyklės, reglamentuojančios sutarties vykdymo neįmanomumą, nėra tinkamos tokiose situacijose⁴⁶. Vietoj to Vokietijos Aukščiausiasis Teismas ėmė taikyti sandorio pagrindo išnykimo doktriną (vok. *Wegfall der Geschäftsgrundlage*), kurią sukūrė žymus Vokietijos teisės mokslininkas Paul Oertmann. Remiantis šia doktrina, nekontroliuojamas aplinkybių pasikeitimas, fundamentaliai sugriaunantis sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą ir sukuriantis pernelyg dideles pareigas sutarties šaliai, kuri nenumatė ir neprisiėmė tokių aplinkybių atsiradimo rizikos, pateisina sutarties pritaikymą prie pasikeitusių aplinkybių arba jos nutraukimą⁴⁷. Pažymėtina, kad ši doktrina buvo paremta BGB 242 straipsniu⁴⁸, įtvirtinančiu geros valios principą, todėl teismai, ją taikydami, nuolat pabrėždavo, kad lemiamas vaidmuo tenka atskiroms bylos aplinkybėms, vertinant jas pagal sąžiningumą ir teisingumą⁴⁹.

Sandorio pagrindo išnykimo doktrinos taikymo pavyzdžiu galima pateikti teisės literatūroje dažnai cituojamą Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimą vadinamoje „Grėžimo plaktuko“ byloje⁵⁰. Joje ieškovė įsipareigojo pagaminti tam tikrą kiekį tam tikro modelio grėžimo plaktukų ir pristatyti juos atsakovei. Pažymėtina, kad ieškovė žinojo, jog atsakovė šiuos grėžimo plaktukus norėjo perparduoti Vokietijos Demokratinėje Respublikoje (VDR). Be to, jai taip pat buvo žinoma, kad grėžimo plaktukai dėl savo rūšies ir savybių galėjo būti parduoti tik ten. Tačiau po sutarties sudarymo paaiškėjo, kad įvežti plaktukus į VDR dėl Berlyno blokados

⁴⁴ Zimmermann R. The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives. P. 1-4.

⁴⁵ Horn N. Adaption and Modification of Contracts ... // ten pat, P. 138.

⁴⁶ Rösler H. Changed and Unforeseen Circumstances in German and International Contract Law // Slovenian Law Review. 2008, Nr. 47. P. 48-49.

⁴⁷ Horn N. Adaption and Modification of Contracts... // ten pat, P. 138-139.

⁴⁸ Rösler H. Changed and Unforeseen Circumstances ... // ten pat, P. 49.

⁴⁹ Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. P. 443.

⁵⁰ Ten pat, P. 443-444.

padarinių neįmanoma. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad abi šalys sutartinai vadovavosi tuo, kad, nepaisant sutarties sudarymo metu esančios blokados, grėžimo plaktukų pristatymas į Rytų zoną numatytu laiku yra įmanomas. Todėl atsakovo suplanuotas panaudojimo tikslas yra ne sutarties turinys, o jos pagrindas. Todėl atsakovė atleista nuo įsipareigojimo pirkti ir apmokėti už grėžimo plaktukus. Tačiau sutartis buvo pritaikyta prie pasikeitusios situacijos, atsižvelgiant į sąžiningumo ir teisingumo principus taip, kad atsakovei buvo priteista mokėti trečdalį sutarties kainos, kad būtų atlygintos išlaidos, kurios ieškovei atsirado dėl sutarties įgyvendinimo pradžios.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad remdamiesi pagrindo išnykimo doktrina, Vokietijos teismai dažniausiai stengiasi išsaugoti sutartį, pirmenybę teikdami sutarties pakeitimui, o ne vienos iš šalių atleidimui nuo sutartinių prievolių vykdymo⁵¹. Su tuo glaudžiai susijusi ir kita teismų praktikoje suformuota taisyklė – ilgalaikės sutarties šalis, iš esmės pasikeitus aplinkybėms, prieš kreipdamasi į teismą turi teisę reikalauti derybų dėl sutarties pakeitimo. Pavyzdžiui, tokią poziciją išsakė Vokietijos Regioninis Aukščiausiasis Teismas (vok. *Oberlandsgericht*), priimdamas sprendimą byloje, susijusioje su ilgalaikės energijos tiekimo sutarties vykdymu iš esmės pasikeitus rinkos sąlygoms⁵².

Nacionalinių teisės mokslininkų sukurta ir teismų praktikoje išplėtotą pagrindo išnykimo doktrina 2002 metais buvo įtraukta ir į BGB 313 straipsnį⁵³. Pirmoje šio straipsnio dalyje įtvirtinta doktrinos esmė: jeigu aplinkybės, sudarančios sutarties pagrindą, iš esmės pasikeičia po sutarties sudarymo, ir jeigu sutarties šalys nebūtų sudariusios sutarties arba būtų ją sudariusios kitokiomis sąlygomis, jeigu būtų galėjusios numatyti aplinkybių pasikeitimą, galima kreiptis į teismą, reikalaujant pritaikyti sutartį prie pasikeitusių aplinkybių tiek, kiek atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, ypačingai į sutartyje ir teisės aktuose nustatytą rizikos tarp šalių paskirstymą, negalima pagrįstai tikėtis, kad sutarties šalis turėtų būti saistoma nepakitusių sutarties. Antroji dalis nustato, kad tais atvejais, kai sutarties sudarymo metu šalių daromos prielaidos, sudarančios sutarties pagrindą, pasirodo esą neteisingos, turi būti vadovujamasi iš esmės pasikeitusių aplinkybių taisyklėmis. Trečioji dalis nurodo, kad, jeigu sutarties pritaikymas prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių nėra įmanomas, arba negali būti protingai įgyvendinamas vienos iš šalių atžvilgiu, nuskriaustoji šalis turi teisę nutraukti sutartį.

Reikėtų išskirti keletą pagrindinių nurodyto BGB straipsnio aspektų. Visų pirma, kadangi šis straipsnis iš esmės paremtas vien nuo 1920 metų plėtojama Vokietijos teismų

---

⁵¹ Horn N. *Adaption and Modification of Contracts...* // ten pat, P. 142; Beale H., Fauvarque-Cosson B., Rutgers J. ir kt. *Contract Law. Second Edition.* P. 1145.

⁵² Norbert Horn N. *Adaption and Modification of Contracts...* // ten pat, P. 148.

⁵³ Vokietijos Civilinis kodeksas // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf; prisijungimo laikas 2011-12-11.

praktika, ši praktika išlieka aktuali ir dabar. Antra, šis straipsnis nenustato pareigos šalims derėtis dėl sutarties sąlygų pakeitimo ar nutraukimo prieš kreipiantis į teismą, nors mėginimų tai padaryti buvo. Trečia, pirmenybė turi būti teikiama sutarties pakeitimui, o ne jos nutraukimui. Ketvirta, nėra galutinai aiškus šios straipsnio ir BGB 275 straipsnio, įtvirtinančio sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklės, santykis, nes teisės literatūroje nesutariama, kuriam iš jų turėtų būti teikiama pirmenybė, iškilus jų kolizijai. Galiausiai reikėtų pažymėti, kad anot kai kurių mokslininkų, BGB 313 straipsnis turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais, nes vis dėlto pagrindiniu principu Vokietijos sutarčių teisėje išlieka *pacta sunt servanta*⁵⁴.

2.2. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Prancūzijoje

Pagal Prancūzijos teisę, tuo atveju, jeigu sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių tampa neįmanomas, šalys gali būti atleidžiamos nuo pareigos ją vykdyti ir atlyginti viena kitai nuostolius, vadovaujantis Prancūzijos Civilinio kodekso⁵⁵ 1147 straipsniu, jeigu šios aplinkybės yra *cause étrangère* (liet. išorinė priežastis), arba pagal 1148 straipsnį, jeigu sutarties vykdymas tampa neįmanomas dėl *force majeure* (liet. nenugalima jėga) arba *cas fortuit* (liet. atsitiktinis įvykis) aplinkybių. Tiesa, šių civilinio kodekso nuostatų santykis iki šiol nėra pakankamai aiškus⁵⁶, nes jose įtvirtintos sąvokos vartojamos apibūdinant iš esmės tokias pat situacijas – kai sutarties vykdymas tampa neįmanomas dėl tam tikrų objektyvių aplinkybių⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, dažniausiai minėtoms situacijoms apibūdinti vartojama tik *force majeure* sąvoka⁵⁸.

Remdamiesi aukščiau nurodytomis Prancūzijos Civilinio kodekso nuostatomis, nacionaliniai teismai išplėtojo *force majeure* doktriną, kurios esmė – sutartis bus nutraukta ir šalys bus atleidžiamos nuo atsakomybės už jos nevykdymą, jeigu teismai įsitikins, kad sutarties vykdymas tapo neįmanomu dėl įvykio, kurio šalys negalėjo protingai numatyti. Ši doktrina taikytina dviem atvejais: kai sutarties vykdymas tampa teisiškai arba fiziškai neįmanomas. Teisinis neįmanomumas apima situacijas, kai pakeičiamas (priimamas) teisės aktas, kurio pagrindu sutarties šalims yra uždraudžiama vykdyti sutartimi prisiimtas prievolės, arba dėl tokio

⁵⁴ Beale H., Fauvarque-Cosson B., Rutgers J. ir kt. Contract Law. Second Edition. P. 1147-1148.

⁵⁵ Prancūzijos Civilinis kodeksas // <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20111219>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

⁵⁶ Rösler H. Hardship in German Codified ... // ten pat, P. 500.

⁵⁷ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances... // ten pat, P. 199.

⁵⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. P. 444.

teisės aktų pakeitimo (priėmimo) jos nebegali šių prievolių vykdyti. Fizinis neįmanomumas apima atvejus, kai sutarties vykdymas tampa materialiai (fiziškai) neįmanomas dėl to, kad prarandamas sutarties objektas (be šalių kaltės), arba dėl stichinių nelaimių, arba dėl trečiojo asmens veiksmų, dėl kurių sutarties vykdymas absoliučiai suvaržomas⁵⁹. Pažymėtina, kad abiem nurodytais atvejais *force majeure* taisyklės bus taikomos ir sukels teisinės pasekmes (sutartis bus nutraukta ir šalys bus atleistos nuo pareigos atlyginti nuostolius) tik tada, kai dėl aplinkybių, darančių sutarties vykdymą neįmanomu, atsiradimo nebus nei vienos iš šalių kaltės ir bus nustatyta, kad šių aplinkybių sutarties sudarymo metu šalys negalėjo protingai numatyti.

Pagal Prancūzijos teisę, šalys sutartyje gali numatyti, kokie įvykiai bus laikomi *force majeure* aplinkybėmis. Jos taip pat gali numatyti dvejopus tokių aplinkybių sukeltus padarinius – arba sutarties nutraukimą, arba sutarties vykdymo sustabdymą, iki tol, kol išnyks šios aplinkybės. Tačiau Prancūzijos teismai turi teisę kontroliuoti tokias sutarties sąlygas ir, jeigu jos prieštarauja sąžiningumo principui ar reiškia piktnaudžiavimą teise, gali jas pripažinti negaliojančiomis⁶⁰.

Pagal Prancūzijos civilinę teisę, sutarties šalys nuo sutarties vykdymo gali būti atleidžiamos tik remiantis *force majeure* doktrina. Tai suponavo griežta Kasacinio teismo (pranc. *Cour de cassation*) pozicija, kad principas *pacta sunt servanda* yra absoliutus, o nukrypimai nuo jo, net ir ypatingo sutarties vykdymo apsunkinimo (angl. *hardship*) atvejais, negali būti pateisinti⁶¹. Šią poziciją, gerai iliustruoja teisinėje literatūroje dažnai cituojama 1876 metų *Canal de Craponne* byla. Šioje byloje buvo sprendžiamas 1567 metais sudarytos sutarties pakeitimo klausimas. Viena sutarties šalis įsipareigojo statomame kanale už tam tikrą mokestį drėkinti sodus. Tačiau šis mokestis sutartį vykdant daugiau nei 300 metų tapo juokingai mažas ir nebegalėjo padengti kanalo išlaikymo išlaidų. Tiek civilines bylas nagrinėjantis teismas, tiek Apeliacinis teismas (pranc. *Cour d'appel d'Aix-en-Provence*) padidino mokestį, motyvuodami *equité* (liet. teisingumu). Tačiau Kasacinis teismas panaikino sprendimą ir savo praktiką dar kartą apibendrino sakiniu: „kad ir koks atrodytų teisingas sprendimas, teismai jokiais atvejais neturi teisės, atsižvelgdami į laiko tarpą ar kitas aplinkybes, modifikuoti šalių sudarytos sutarties ir pakeisti sutarties sąlygas, kurias sutartį sudariusios šalys laisva valia prisiėmė vykdyti, kitomis“⁶².

Tokia griežta Kasacinio teismo pozicija praktiškai nepakitusi išliko ir iki šių dienų. Teismo teisė modifikuoti sutartį ar užpildyti jos spragas negali būti pateisinama teisingumu, geros valios principais ar tarptautinės teisės papročiais; jokie ekonominės aplinkos pasikeitimai

⁵⁹ David R. Frustration of Contract in French Law // *Comp. Legis. & Int'l L.*, 1946, Nr. 11. P. 11-12.

⁶⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. P. 445.

⁶¹ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision ... // *ten pat*, P. 135.

⁶² Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. P. 445.

nesuteikia teisės teisėjui nutraukti sutartį ar pakeisti jos sąlygas, todėl kreditorius bet kuriuo atveju išsaugo teisę reikalauti skolininko, kad šis įvykdytų sutartį net ir tais atvejais, kai sutarties vykdymas tampa labai apsunkintas ar beveik neįmanomas⁶³.

Force majeure doktrina Prancūzijoje iki pat Pirmojo pasaulinio karo buvo vienintelis teisinis instrumentas, kurio pagrindu sutarties šalys galėjo būti atleistos nuo sutartinių įsipareigojimų vykdymo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių⁶⁴. Tačiau Pirmojo pasaulinio karo sukelti neigiami padariniai, tokie kaip ženklus valiutos nuvertėjimas, paskatino ieškoti būdų, kaip praplėsti *force majeure* taikymo sritį. Atsižvelgiant į tai, teisės mokslininkai sukūrė doktriną, vadinamą pasikeitusių aplinkybių teorija (pranc. *theorie de l'imprévision*). Ji buvo paremta dviem pagrindiniais teiginiais: 1) pagal Prancūzijos teisę, sutartis turi būti aiškinama remiantis tikraisiais šalių ketinimais, dėl to turi būti laikoma, kad šalys į sutartį yra įtraukusios numanomą sąlygą *rebus sic stantibus*; 2) remiantis Prancūzijos Civilinio kodekso 1134 straipsniu, sutartys turi būti vykdomos *bona fide* (liet. gera valia)⁶⁵.

Pasikeitusių aplinkybių arba *imprévision* doktriną savo praktikoje ėmė taikyti administraciniai teismai, ypač Prancūzijos Aukščiausiasis Administracinis Teismas (pranc. *Conseil d'Etat*), kuris, spręsdamas ginčus, vadovaujasi ne civiline, o administracine teise. Pirmą kartą *Conseil d'Etat* tai padarė priimdamas sprendimą žymioje *Gaz de Bordeaux* byloje. Šioje byloje Bordo miestas sutartimi vienai bendrovei perleido teisę trisdešimčiai metų miesto dalį aprūpinti dujomis ir elektros energija. Kadangi ženkliai pakilo anglies žaliavų, reikalingų dujų gamybai, kainos, bendrovė siekė pakeisti sutarties kainą, tačiau kita šalis nesutiko to padaryti. *Conseil d'Etat*, tenkindamas bendrovės prašymą, pažymėjo, kad: „sutarties ekonominis pagrindas yra visiškai sugriautas, todėl turėtų būti atrastas sprendimas, kuris lygiai taip pat tenkintų visuomeninį interesą dėl dujų gamybos privalomo nustatymo, kaip ir ypatingus santykius, kurie nebeleidžia panaudoti pasirašytą sutarties tekstą. Jeigu šalys, remdamosi šiais pagrindais, nesutaria, teismas privalo patenkinti įmonės tiekėjos reikalavimą pirkėjams dėl kompensacijos priteisimo ir taip kompensuoti jai dalį nuostolių, kurie atsirastų dėl tolesnio sutarties vykdymo“⁶⁶.

Kaip matyti iš aukščiau aptartoje byloje *Conseil d'Etat* pateiktų argumentų, pagrindine priežastimi, paskatinusia Teismą įsikišti į sutartinius santykius ir pritaikyti sutarties sąlygas prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių, buvo viešasis interesas, reikalavęs išsaugoti visuomenei reikalingą sutartį. Būtent viešasis interesas ir tapo pagrindiniu motyvu *Conseil d'Etat* taikant ir plėtojant *imprévision* doktriną.

⁶³ Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances... // ten pat, P. 200.

⁶⁴ David R. Frustration of Contract in French Law // ten pat, P. 12.

⁶⁵ Ten pat, P. 13.

⁶⁶ Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. P. 445-446.

Remiantis *Conseil d'Etat* suformuota praktika taikant *imprévision* taisyklės, sutartis, sudaryta tarp valstybės (ar kito viešo asmens) ir privataus asmens, kuri yra glaudžiai susijusi su viešuoju interesu, gali būti pakeista, jeigu po sutarties sudarymo atsirado aplinkybės, žymiai apsunkinančios jos vykdymą. Viešasis asmuo tokiu atveju arba turi pritarti sutarties pakeitimui, arba sumokėti kitai šaliai kompensaciją, kad ši toliau galėtų vykdyti sutartį. Tačiau pažymėtina, kad, remiantis Teismo suformuota praktika, toks teisių gynimo būdas netaikytinas absoliučiai visoms sutartims, o galimas tik ilgalaikių sutarčių apsunkinimo atvejais⁶⁷.

Pažymėtina, kad *imprévision* doktrina nebuvo ir iki šiol nėra pripažinta civiliniuose ir komerciniuose teismuose dėl griežtos Prancūzijos Kasacinio teismo pozicijos. Todėl tai paskatino įstatymų leidėją įsikišti į privatinų teisinių santykių reguliavimo sferą, o sutarties šalis privertė ieškoti būdų, kaip apsaugoti nuo iš esmės pasikeitusių aplinkybių sukuriamų neigiamų pasekmių. Šiuo tikslu Prancūzijos Parlamentas priėmė teisės aktus, tam tikrais išskirtiniais atvejais atleidžiančius sutarties šalis nuo jos vykdymo, kai jis tapo ženkliai apsunkintas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių⁶⁸. Savo ruožtu šalys, siekdamos išvengti skaudžių pasekmių, į sutartis ėmė įtraukinėti dviejų rūšių sąlygas: sąlygas, kurios, remiantis tam tikrais objektyviais kriterijais, pasikeitus sutartyje aptartoms aplinkybėms, automatiškai pakeičia sutartį (pranc. *clauses d'adaptation automatique*), ir sąlygas, kurios, pasikeitus aplinkybėms, leidžia sutartį peržiūrėti (pranc. *clauses de révision*)⁶⁹. Šiame kontekste taip pat reikėtų pažymėti, kad komercinėse sutartyse šalys vis dažniau ėmė įtraukinėti ir arbitražines išlygas, nes arbitrai, remiantis Prancūzijos teise, turi teisę išspręsti ginčą vadovaudamiesi savo prigimtinio teisingumo suvokimu, taigi ir atsižvelgdami į pasikeitusias aplinkybes, apsunkinančias sutarties vykdymą, jie turi teisę sutartį modifikuoti arba ją nutraukti⁷⁰.

2.3. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimas Anglijoje

Iki pat XIX amžiaus vidurio Anglijoje vyravo sutarčių absoliutumo doktrina, neleidusi sutarties nevykdančioms šalims išvengti atsakomybės, išskyrus dvi išimtis: ji nebuvo taikoma tuomet, kai sutartį asmeniškai turėjęs įvykdyti asmuo mirdavo, ar netekdavo veiksnio, ir tais atvejais, kai sutarties vykdymas tapdavo neteisėtas⁷¹. Šios doktrinos griežtumą gerai parodo *Paradine v. Jane* byla, kurioje nuomininkas, iš kurio buvo reikalaujama priteisti nesumokėtą

⁶⁷ David R. Frustration of Contract in French Law // ten pat, P. 13.

⁶⁸ Ten pat, P. 14.

⁶⁹ Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision ... // ten pat, P. 105.

⁷⁰ David R. Frustration of Contract in French Law // ten pat, P. 14.

⁷¹ Treitel G. H. The Law of Contract. 11th edition. London: Thomson/ Sweet & Maxwell, 2003. P. 866.

nuomos mokestį, mėgino pasiteisinti tuo, kad jis negalėjo naudotis išsinuomotu turtu dėl užsienio armijos veiksmų. Tačiau teismo pozicija buvo griežta: „Jeigu šalis savo pačios sudaryta sutartimi susikuria pareigą ar įsipareigojimą, ji privalo ją tinkamai įvykdyti, jeigu tai įmanoma, nepaisant bet kokio neišvengiamo įvykio, nes ji galėjo iš anksto tai numatyti, sudarydama sutartį“⁷².

1863 metais priimtas Karalienės rūmų teismo sprendimas byloje *Taylor v. Caldwell* gerokai pakoregavo iki tol buvusią situaciją. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas, kuriame atsakovas buvo įsipareigojęs leisti ieškovui naudotis muzikine sale keturiems koncertams. Po to, kai buvo sudaryta sutartis, bet prieš įvykstant pirmajam koncertui, salė visiškai sudegė. Teismas, išspręsdamas ginčą, nurodė, kad atsakovas negali būti atsakingas už atsiradusius nuostolius, nes sutarties absoliutumo doktrina taikytina tik tiems įsipareigojimams, kurie yra aiškūs ir absoliutūs, ir netaikoma esant aiškioms arba numanomoms sąlygoms. Teismas tokiu būdu įvedė numanomos sąlygos sąvoką, įtvirtindamas Anglijos teisėje frustracijos (numatytų ketinimų sužlugdymo) doktriną, nurodydamas, kad iš sutarties esmės matyti, jog šalys turėjo žinoti nuo pat pradžių, kad sutarties įvykdymas priklauso nuo tam tikro asmens ar daikto egzistavimo. Šis *Taylor v. Caldwell* byloje suformuotas principas greitai buvo pritaikytas kitose bylose ir vėliau pripažintas įstatymo leidėjo jį taikant pirkimo – pardavimo sutartims⁷³, o ilgai netrukus – priimant įstatymą, reglamentuojantį frustracijos taisyklę⁷⁴.

Matyti, kad *Taylor v. Caldwell* byloje šalis buvo atleista nuo tolesnio sutarties vykdymo tuo pagrindu, kad sutarties vykdymas tapo fiziškai neįmanomas. Tačiau frustracijos taisyklė tuo neapsiribojo ir jos taikymo sfera greitai buvo išplėsta. To pavyzdys yra *Krell v. Henry* byla, kurioje buvo sprendžiamas nesumokėto nuomos mokesčio klausimas. Ieškovas išnuomojo butą atsakovui tą dieną, kai pro jį turėjo važiuoti Edvardo VII karūnavimo procesija. Pažymėtina, kad šiuo atveju šalys savo apsigkeitimų raštuose neaiškiai, bet buvo paminėjusios sutarties tikslą (karūnavimo procesijos nagrinėjimas). Tačiau karūnavimo procesijai neįvykus, nuomininkas vengė sumokėti nuomos mokestį. Nuomotojo ieškinys teisme buvo atmestas, motyvuojant tuo, kad *Taylor v. Caldwell* taisyklė taikoma ne tik tais atvejais, jeigu sutarties vykdymas tampa neįmanomas išnykus daiktui, kuris yra sutarties objektas, bet taip pat ir tuomet, kai įvykis, padarantis sutarties vykdymą negalimu, yra tam tikros išreikštos sąlygos išnykimas arba nebuvimas, jeigu tai yra esminė sutarties sąlyga, turinti esminę reikšmę sutarties vykdymui⁷⁵.

Šiuolaikinėje Anglijos teisės teorijoje, paremtoje gausia teismų praktika, teigiama, kad sutartis gali būti panaikinta ir šalys gali būti atleistos nuo tolesnio jos vykdymo frustracijos

---

⁷² Ten pat.

⁷³ Beale H. G. *Chitty on Contracts: Twenty-Ninth Edition. Volume I: General Principles*. London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 1313-1314.

⁷⁴ Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943 // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/6-7/40/contents>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

⁷⁵ Zweigert K., Kötz H. *Lyginamosios teisės įvadas*. P. 447.

doktrinos pagrindu, kai po sutarties sudarymo atsiranda tam tikros aplinkybės, kurios padaro sutarties vykdymą fiziškai arba komerciškai neįmanomu, arba padaro prievolės vykdymą radikaliai kitoku, nei jis buvo sutarties sudarymo metu⁷⁶. K. Zweigert ir H. Kötz šiek tiek kitaip klasifikuoja šiuos atvejus, nurodydami, kad frustracijos doktrina gali būti pritaikoma: 1) tiek faktinio arba teisinio negalimumo, 2) tiek tikslo sužlugdymo, 3) bei tais atvejais, kai aplinkybių pasikeitimas taip uždelsia įsipareigojimo vykdymą arba pakeičia jo turinį, kad sutarties įvykdymas atrodo „radikaliai kitoks“, nei šalys siekė sudarydamos sutartį⁷⁷.

Bene aiškiausias atvejis Anglijos teisėje, kuomet šalis atleidžiama nuo tolesnio sutarties vykdymo frustracijos pagrindu, yra sutarties vykdymo neįmanomumas, kuris gali būti faktinis arba teisinis. Faktiniam neįmanomumui dažniausiai priskiriami atvejai, kai: sunaikinamas sutarties objektas; sutarties objektas, ar koks nors daiktas ar asmuo, turintis esminę reikšmę sutarties įvykdymui, neatsiranda arba tampa neveiksnus; nei dėl vienos iš šalių kaltės nebelieka šaltinio, iš kurio turėjo būti gautas sutarties objektas; sutarties įvykdymo būdas tampa nebeįmanomas⁷⁸. Tačiau pažymėtina, kad „faktinio neįmanomumo“ terminas turi būti suvokiamas reliatyviai, t. y. tai, kas laikytina „neįmanomu“, iš dalies priklauso nuo egzistuojančių technologijų lygio ir iš dalies nuo pastangų bei išlaidų, kurių reikia sutarčiai įvykdyti, apimties⁷⁹. Tai iliustruoja aukščiau minėta *Taylor v. Cardwell* byla, kurioje neįmanomumas nebuvo absoliutus, nes atsakovas, investuodamas ypatingai dideles sumas pinigų, galėjo atstatyti koncertų salę iki joje turėjusių įvykti pasirodymų pradžios, tačiau iš jokio protingo verslininko negalima buvo tikėtis tokių didelių išlaidų⁸⁰.

Teisiniam sutarties vykdymo neįmanomumui priskiriami du atvejai. Visų pirma, sutarties šalis bus atleista nuo pareigos vykdyti sutartį frustracijos taisyklių pagrindu, kai dėl teisinio reguliavimo arba teisinės praktikos pasikeitimų sutarties vykdymas taps neįmanomas (angl. *subsequent legal changes*). Antra, frustracijos taisyklės taip pat bus taikomos, kai po sutarties sudarymo sutarties vykdymas taps neteisėtas (angl. *subsequent (supervening) illegality*).

Frustracijos dėl sutarties tikslo sužlugdymo (angl. *Frustration of Purpose*) pavyzdžiu teisinėje literatūroje dažniausiai yra pateikiama aukščiau minėta *Krell v. Henry* byla, kurioje sutarties vykdymas nors ir netapo teisiškai ar faktiškai neįmanomas, tačiau atsakovas (nuomininkas) buvo atleistas nuo sutarties vykdymo tuo pagrindu, kad nebeliko sutarties tikslo, t. y. neįvyko esminis įvykis (karūnavimo procesija), dėl kurio ir buvo sudaryta sutartis. Tokia teismo pasirinkta pozicija dažnai kritikuojama dėl to, kad šalys, pernelyg lengvai

⁷⁶ Beale H. G. *Chitty on Contracts: Twenty-Ninth Edition. Volume I: General Principles*. P. 1311.

⁷⁷ Zweigert K., Kötz H. *Lyginamosios teisės įvadas*. P. 448.

⁷⁸ Treitel G. H. *The Law of Contract*. 11th edition. P. 870-880.

⁷⁹ Ten pat, P. 880.

⁸⁰ Ten pat.

pasinaudodamos šioje byloje sukurta taisykle, gali mėginti išvengti sutarčių, kurios joms tapo tiesiog blogu sandoriu, vykdymo. Tačiau teismo sprendimą galima pagrįsti tuo, kad šiuo atveju sutarties esmė buvo ne tiesiog išsinuomoti butą, bet būtent tokį butą, kuriame galima būtų stebėti karūnavimo procesiją⁸¹. Šį skirtumą paaiškina kitoje karūnavimo byloje *Herne Bay Steamboat v. Hutton* priimtas sprendimas. Šioje byloje atsakovas buvo išnuomojęs ieškovei laivą, kad ši su kitais smalsuoliais leistųsi paplaukioti ir tą dieną stebėtų įvyksiantį Edvardo VII karinio jūrų laivyno paradą bei aplankytų *Stiphead* vietovėje apsistojusį Anglijos laivyną. Nors karinio jūrų laivyno paradas neįvyko, teismas ieškovę laikė susietą sutartimi⁸². Tokia teismo pozicija buvo paremta tuo, kad neįvykus paradui, ieškovė vis tiek galėjo aplankyti laivyną, taigi, sutartis vis dar galėjo būti iš dalies įvykdyta, todėl šiuo atveju nebuvo pagrindo taikyti frustracijos taisyklių.

Pažymėtina, kad Anglijos teismų praktikoje šalys palyginti retai atleidžiamos nuo sutarties vykdymo frustracijos dėl sutarties tikslo sužlugdymo pagrindu. Tai gerai atspindi *Amalgamated Investment & Property Co Ltd v. John Walker & Son Ltd* byla, kurioje sutartis dėl nekilnojamojo turto įsigijimo siekiant jį vystyti, nebuvo nutraukta, nors po sutarties sudarymo ant įsigytos žemės esantys pastatai buvo pripažinti turintys ypatingą architektūrinę ir istorinę reikšmę, todėl nekilnojamojo turto vystymas tapo labai sudėtingas ar netgi neįmanomas, dėl ko nukrito didžioji dalis šio turto vertės (turto vertė tapo 200,000 svarų, o jis buvo įsigytas už 1,710,000 svarų)⁸³. Šis pavyzdys parodo, kad sužlugdyti šalies ketinimai nebūtinai ir tikrai ne dažnai reiškia pagrindą nutraukti sutartį frustracijos doktrinos pagrindu, todėl šalims ganėtinai sudėtinga gintis remiantis frustracijos dėl sutarties tikslo sužlugdymo taisyklėmis, nors tai nėra neįmanoma⁸⁴.

Minėta, kad be aukščiau aptartų atvejų frustracijos taisyklės galima taikyti ir tuomet, kai aplinkybių pasikeitimas taip uždelsia įsipareigojimų vykdymą arba pakeičia jų turinį, kad sutarties įvykdymas atrodo „radikaliai kitoks“, nei šalys siekė, sudarydamos sutartį. Tai parodo *Jackon v. Union Marine Insurance Co Ltd* bylos pavyzdys. Laivas pagal frachtavimo sutartį turėjo nuplaukti iš vieno uosto į kitą, kad pasikrautų krovinį. Tačiau pirmą dieną išplaukęs iš uosto laivas užplaukė ant sausumos ir jam nukelti prirėkė šešių savaičių, o pataisyti – šešių mėnesių. Prisiekusieji, paklausti apie tai, ar laiko tarpas, kurio reikia laivui nutempti nuo sausumos ir jį pataisyti, yra toks ilgas, kad galėtų padaryti komerciškai beprasmiškas laivo savininko ir frachtuotojo komercinius santykius, atsakė teigiamai ir teismas nusprendė, kad frachtavimo sutartis pasibaigė dėl nelaimingo atsitikimo. Žymus Anglijos teisėjas Bramwell B.

---

⁸¹ Ten pat, P. 886.

⁸² Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. P. 447-448.

⁸³ Treitel G. H. The Law of Contract. 11th edition. P. 886-887.

⁸⁴ Ten pat, P. 887.

nurodė, kad prisiekusieji manė, jog kelionė, kurią laivas turėtų plaukti po jo sutaisymo, būtų laikoma visiškai kita kelione⁸⁵.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Anglijos teisėje, skirtingai, nei kitos bendrosios teisės sistemos valstybės – Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje, išskiriama mažiau atvejų, kai šalys gali būti atleidžiamos nuo sutarties vykdymo iš esmės pasikeitus aplinkybėms. Jungtinėse Amerikos Valstijose daromas skirtumas tarp atvejų, kai pasikeitusios aplinkybės sutartinių įsipareigojimų vykdymą daro neįmanomą arba jį iš esmės apsunkina (angl. *impracticability*), ir atvejų, kai šios aplinkybės sutartinių įsipareigojimų vykdymą daro beprasmį ar netikslingą (angl. *frustration*). Prie pirmųjų Amerikoje priskiriamos ne tik tokios situacijos, kai skolininkui įsipareigojimų vykdymas tampa absoliučiai neįmanomas, bet ir tokios, kai skolininkas gali vykdyti sutartinius įsipareigojimus, tačiau jų vykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių neįprastai pasunkėja arba pabrangsta⁸⁶. Tuo tarpu daugelis Anglijos teismų sprendimų parodo, kad sutarties vykdymo apsunkinimas nėra pagrindas remiantis frustracijos doktrina nutraukti sutartį. Pavyzdžiui, *Davis Contractors Ltd v. Fareham Urban DC* byloje, kurioje viena iš šalių nesėkmingai mėgino išvengti prievolių, remdamasi frustracijos taisyklėmis, Lordas Radcliffe nurodė, kad: „neapsunkinimai (angl. *hardship*) ar nepatogumai, ar nuostoliai sudaro pagrindą vadovautis frustracijos principu. Privalo būti toks akivaizdus prievolių pasikeitimas, kad prisiimtas įsipareigojimas, jeigu jį reikėtų vykdyti, taptų iš esmės kitu dalyku, nei buvo sutarta“⁸⁷. Teismai ne kartą patvirtino šią griežtą poziciją: *British Movietonews* byloje buvo pažymėta, kad staigus valiutų nuvertėjimas nėra pagrindas taikyti frustracijos taisykles; *Multiservice Bookbinding Ltd v. Marde* byloje teismai išaiškino, kad skolininkas, kurio prievolės yra susietos su užsienio valiuta, negali išvengti atsakomybės pilnai įvykdyti prievolę tik dėl to, kad svoro sterlingo kursas šios užsienio valiutos atžvilgiu netikėtai ženkliai nukrito⁸⁸.

Pažymėtina, kad Anglijos teisėje, remiantis frustracijos doktrina, sutartis nėra nutraukiama *ab initio* (nuo jos sudarymo momento). Sutartis visuomet yra nutraukiama į ateitį, atleidžiant abi sutarties šalis nuo tolesnio jos vykdymo. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad priešingai, nei daugelyje kontinentinės teisės sistemos valstybių, Anglijoje teismai frustracijos doktrinos pagrindu neturi teisės pritaikyti sutarties prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių⁸⁹.

---

⁸⁵ Beale H. G. Chitty on Contracts: Twenty-Ninth Edition. Volume I: General Principles. P. 1314.

⁸⁶ Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. P. 450.

⁸⁷ Treitel G. H. The Law of Contract. 11th edition. P. 881.

⁸⁸ Ten pat, P. 885.

⁸⁹ Beale H. G. Chitty on Contracts: Twenty-Ninth Edition. Volume I: General Principles. P. 1352.

2.4. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų didžiosiose Europos valstybėse palyginimas

Iš Vokietijoje, Prancūzijoje ir Anglijoje įtvirtintų sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų analizės matyti, kad šios valstybės turi pakankamai savitus požiūrius į šį reiškinį. Nors sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių situacijos visose trijose valstybėse sprendžiamos pakankamai panašiai, šiame kontekste išskiriant tik Vokietiją, kurioje neįmanomumo sąvoka papildoma protingumo kategorija, tokiu būdu praplečianti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taikymo ribas, tačiau esminiai skirtumai tarp šių valstybių teisinių sistemų pasireiškia pakankamai savitu požiūriu į sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą ir jo įgyvendinimo laipsnį.

Griežčiausiu požiūriu šiuo atžvilgiu išsiskiria Prancūzija, kurioje dėl pakankamai kategoriškos Kasacinio teismo pozicijos *pacta sunt servanta* principo laikymosi atžvilgiu civiliniuose ir komerciniuose teisiniuose santykiuose pripažįstama tik *force majeure* doktrina, suteikianti galimybę atleisti šalis nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius tik tuomet, kai sutarties vykdymas po jos sudarymo tampa neįmanomas. Šią poziciją šiek tiek sušvelnina Prancūzijos Aukščiausiasis Administracinis Teismas, savo praktikoje pripažindamas ir taikydamas *imprévision* doktriną, leidžiančią administraciniams teismams pakeisti sutartis, kurių vykdymas tampa apsunkintas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad *imprévision* taikymo sritis apsiriboja tik ilgalaikėmis sutartimis, sudarytomis tarp viešųjų ir privačių asmenų, kurios be kita ko turi būti susijusios su viešuoju interesu, tai situacijos iš esmės nekeičia.

Anglijos teisė, kurioje frustracijos doktrinos pagrindu šalys gali būti atleidžiamos nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius ne tik tais atvejais, kai sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių tampa neįmanomas, bet ir tais atvejais, kai žlunga sutarties tikslas, bei tuomet, kai aplinkybių pasikeitimas uždelsia įsipareigojimų vykdymą arba pakeičia jų turinį tokiu būdu, kad sutarties įvykdymas atrodo radikaliai kitoks, nei šalys siekė sudarydamos sutartį, palyginti su Prancūzija, atspindi kur kas lankstesnį požiūrį į šį reiškinį. Tačiau Anglijos teismų suformuoti precedentai, nurodantys, kad sutarties vykdymo apsunkinimas, sukeltas iš esmės pasikeitusių aplinkybių, nėra pagrindas taikyti frustracijos taisyklės, ir nesuteikiantys teisės teismams pritaikyti sutarčių prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių, parodo, kad Anglija sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto atžvilgiu yra nusiteikusi ganėtinai konservatyviai.

Vokietija, lyginant ją su kitomis dvejomis didžiosiomis Europos valstybėmis, išsiskiria liberaliausiu požiūriu į šį reiškinį. Pagal šios valstybės nacionalinę teisę šalys gali būti atleistos nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius ne tik tuomet, kai sutarties vykdymas dėl po sutarties sudarymo pasikeitusių aplinkybių tampa neįmanomas, radikaliai kitoks, ar sužlunga sutarties tikslas, bet ir tais atvejais, kai jis tampa apsunkintas kuriai nors iš šalių. Be to, remiantis Vokietijos teismų praktikoje suformuluotomis taisyklėmis, kai dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių sutarties vykdymas tampa apsunkintas kuriai nors iš šalių, ji turi teisę reikalauti pradėti derybas dėl sutarties modifikavimo, o teismai turi teisę bei kartu ir pareigą, nustatę visas būtinas sąlygas, sutartį pritaikyti prie šių aplinkybių, ir tik nepavykus to padaryti, ją nutraukti.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad visose aukščiau aptartose valstybėse pagrindiniu principu sutarčių teisėje vis dėlto išlieka sutarties privalomumo principas (*pacta sunt servanta*). Atsižvelgiant į tai, tiek sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių, tiek ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai gali būti taikomi tik išimtiniais atvejais ir tik nustačius visas kiekvienoje valstybėje įtvirtintas jų taikymo sąlygas.

III. SUTARTIES VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI TARPTAUTINIUOSE DOKUMENTUOSE: CISG KONVENCIJOJE, UNIDROIT, PECL IR DCFR PRINCIPUOSE

3.1. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose

CISG Konvencijos 79 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šalis neatsako už bet kurios iš savo prievolių neįvykdymą, jeigu įrodo, kad jis buvo sąlygotas kliūties, kurios ji negalėjo kontroliuoti ir, kad nebuvo galima protingai iš jos tikėtis sutarties sudarymo momentu numatymo kliūties arba išvengimo ar įveikimo tos kliūties ar jos pasekmių. Remiantis šia nuostata, darytina išvada, kad šaliai atsakomybė už prievolių neįvykdymą nekyla, jeigu ji įrodo, kad prievolės neįvykdymas buvo sąlygotas kliūties, atitinkančios tris požymius: 1) šalis negalėjo šios kliūties kontroliuoti; b) iš šalies nebuvo galima protingai tikėtis, kad ji sutarties sudarymo momentu galėjo šią kliūtį numatyti; c) šalis šios kliūties ir jos sukeltų padarinių negalėjo išvengti arba įveikti. Pažymėtina, kad tiek „kliūties“ sąvoka, tiek ir ją apibūdinantys požymiai CISG Konvencijos tekste nėra paaiškinti, todėl reikalauja detalesnės analizės.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad kliūtimis, patenkančiomis į CISG Konvencijos 79 straipsnio taikymo sritį, turėtų būti laikomos tik objektyvios aplinkybės, kurios nepatenka į tipinę skolininko rizikos sritį⁹⁰. Taip pat pabrėžiama, kad šios kliūtys turi būti suprantamos ir aiškinamos būtent tarptautinės prekybos, o ne nacionalinės teisės kontekste⁹¹. Tačiau pažymėtina, kad vien tai, jog kliūtis, trukdanti įvykdyti sutartį, yra objektyvi aplinkybė, savaime nereikš, kad jos egzistavimo fakto pakaks atleisti šalį nuo atsakomybės už prievolių neįvykdymą. Ši kliūtis be kita ko turi būti šalies nekontroliuojama. Tokiomis kliūtimis dažniausiai laikytinos: stichinės nelaimės (žemės drebėjimai, žaibai, potvyniai, gaisrai, audros, nederlius ir pan.), įvykiai, susiję su socialinėmis ir (ar) politinėmis aplinkybėmis (karai, revoliucijos, riaušės, valstybių perversmai, streikai ir pan.); teisinės kliūtys (prekių konfiskavimai (nusavinimai), embargai, užsienio importo ir (ar) eksporto ribojimai ir (ar) draudimai ir pan.); kitokio pobūdžio kliūtys (prekes gabenančių laivų praradimai, vagystės, apiplėšimai ir kt.)⁹². Šiame kontekste pažymėtina, kad prievolės nevykdančios šalies nesėkmingas verslas, likvidavimas ar bankrotas,

⁹⁰ Flambouras D. P. The Doctrine of Impossibility of Performance and *Clausula Rebus Sic Stantibus* in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law – a Comparative Analysis // *Pace Int'l L. Rev.*, 2001, Nr. 13. P. 266.

⁹¹ Zeller B. *Damages Under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2009. P. 168.

⁹² Flambouras D. P. The Doctrine of Impossibility of Performance ... // ten pat, P. 267.

nesugebėjimas išlaikyti darbuotojų, liga ar areštas, jos tiekėjo negalėjimas pateikti reikiamų žaliavų, prekėms pagaminti reikalingų žaliavų pabrangimas ir panašios aplinkybės neturėtų suteikti teisės šiai šaliai išvengti atsakomybės remiantis nagrinėjamu CISG Konvencijos straipsniu, nes tokio pobūdžio aplinkybės didžiaja dalimi priklauso nuo pačios prievolės nevykdančios šalies ir (ar) patenka į jos rizikos sritį⁹³. Be to, reikėtų pridurti ir tai, kad jeigu kliūtis atsiranda dėl to, kad šalis prieš tai pažeidė sutartį (pavyzdžiui, uždelsė pristatyti prekes), ji taip pat negali pasinaudoti CISG Konvencijos 79 straipsnyje įtvirtinta galimybe išvengti nuostolių atlyginimo.

Šalis, siekianti išvengti atsakomybės pagal nagrinėjamą CISG Konvencijos straipsnį, turi įrodyti ne tik neturėjimą galimybes kontroliuoti kliūtis, bet ir tai, kad sutarties sudarymo momentu iš jos nebuvo galima tikėtis, kad ji šią kliūtį numatytų, t. y. įrodyti, jog tokia kliūtis negalėjo būti numatyta sutarties sudarymo metu. Teisinėje literatūroje išsakoma nuomonė, kad ši sąlyga turėtų būti nustatoma žvelgiant nei iš pesimisto, kuris numato visokio pobūdžio nelaimes, nei iš optimisto, kuris mažiausiai tikisi nesėkmės, pozicijų⁹⁴. Kiti autoriai mano, kad tokie kliūtis numatymo kriterijai komercine prasme nėra pakankamai geri, todėl siūlo vadovautis pačioje CISG Konvencijoje įtvirtintu protingumo principu ir kiekvienu atveju nustatinėti, ar protingas žmogus analogiškoje situacijoje būtų galėjęs numatyti šią kliūtį⁹⁵. Manytina, kad tiek vieni, tiek kiti autoriai iš dalies yra teisūs, nes tiek vidutinio žmogaus (ne pesimisto, ar optimisto), tiek ir protingo žmogaus kriterijai gali padėti nustatyti, ar kliūtis galėjo būti numatyta. Tačiau dėl šių kriterijų abstraktumo, autoriaus nuomone, vis dėlto siekiant tinkamai įvertinti konkrečią aplinkybę šiuo požiūriu, papildomai reikėtų analizuoti formuojamą teismų praktiką ir konkrečios situacijos faktus. Tai gerai iliustruoja Jungtinių Amerikos Valstijų Federalinio apygardos teismo nagrinėta byla *Raw Materials Inc. v. Manfred Forbericht GmbH & Co. KG*⁹⁶. Geležinkelio bėgiai, kurie turėjo būti pristatyti į Jungtines Valstijas, buvo pakrauti Peterburge (Rusijoje). Nors ieškovas tvirtino, kad uosto užšalimas buvo numatomas įvykis, nes uostas užšąla reguliariai, tačiau teismas, ištyręs bylos aplinkybes, nesutiko su tokia ieškovo pozicija. Teismas nurodė, kad neginčijama, jog uostas užšąla, tačiau tai dažniausiai nutinka sausio mėnesį ir nesutrukdo laivybai, nes uoste veikia ledlaužiai. Tačiau 2002 metų žiema buvo blogiausia per 60 metų, ir dėl to neveikė net ledlaužiai. Atsižvelgdamas į tai, teismas nusprendė, kad atsakovas galėjo pasinaudoti CISG Konvencijos 79 straipsnyje nustatyta gynybos teise.

Paskutinis privalomas požymis, kurį turi atitikti kliūtis – šalies galimybių išvengti arba įveikti šią kliūtį ar jos sukeltus padarinius nebuvimas. Teisės literatūroje nurodoma, kad šalis,

---

⁹³ Ten pat, P. 267-268.

⁹⁴ Ten pat, P. 271.

⁹⁵ Zeller B. Damages Under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods. P. 174.

⁹⁶ Ten pat.

siekdama išvengti kliūtis, turi atlikti dvejopo pobūdžio veiksmus⁹⁷. Visų pirma, ji turi imtis pozityvių priemonių, kad užkirstų šiai kliūčiai kelią. Pavyzdžiui, jeigu pardavėjas pirkėjui turi pristatyti baldus, o yra reali tikimybė, kad bus audra, jis turi pasirinkti tinkamą (uždara) transportą. Antra, jeigu kliūtis, kuri buvo nenumatyta, vis dėlto įvyksta, šalis turi imtis priemonių, kad ją ir (arba) jos padarinius įveiktų. Pavyzdžiui, jeigu pardavėjui atvirame sunkvežimyje gabenant baldus netikėtai užklumpa audra, pardavėjas šioje situacijoje privalo nedelsdamas šiuos baldus tinkamai uždengti, kad jiems nebūtų padaryta žala. Pažymėtina, kad tuo atveju, jeigu šalis tinkamai įvykdys abi šias pareigas arba neturės objektyvių galimybių jų įvykdyti (pavyzdžiui, netikėtai užklupus intensyviai krušai pardavėjas negalės nedelsdamas apdengti baldų, nes būnant atviroje erdvėje grės realus pavojus jo gyvybei), bus laikoma, kad jis neturėjo galimybių išvengti šios kliūtis ir jos sukeltamų padarinių. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma kliūčių vis dėlto yra įveikiamos, tačiau ekonomine prasme neįgyvendinamos. Atsižvelgiant į tai, teisės literatūroje pateikiama nuomonė, kad iš šalies negali būti tikimasi stebuklų, todėl nustatant rūpestingumo standartus, turi būti remiamasi protingo žmogaus kriterijumi⁹⁸.

CISG Konvencijos 79 straipsnio 2 dalis reglamentuoja atvejus, kai šalis gali būti atleidžiama nuo atsakomybės, jeigu prievolės vykdymui pasitelkia trečiuosius asmenis. Remiantis šia nuostata, tam būtina nustatyti dvi privalomas sąlygas: a) ši šalis yra atleista nuo atsakomybės pagal 79 straipsnio 1 dalį, b) asmuo, kurį ši šalis pasitelkė visų ar dalies prievolių vykdymui, taip pat būtų atleistas nuo atsakomybės, jeigu jam būtų taikomos 79 straipsnio 1 dalies nuostatos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal CISG Konvencijos 79 straipsnio 4 dalį, šalis, nevykdanti savo prievolių, privalo pranešti kitai šaliai apie kliūtį ir jos įtaką šalies sugebėjimui vykdyti prievoles. Jeigu tokio pranešimo kita šalis negauna per protingą laiką po to, kai prievolių nevykdanti šalis sužinojo ar turėjo sužinoti apie kliūtį, pastaroji atsako už nuostolius, atsiradusius dėl to, kad toks pranešimas nebuvo gautas.

Remiantis CISG Konvencijos 79 straipsnio 3 dalimi, šalis gali būti atleidžiama nuo atsakomybės tik tuo laikotarpiu, kurio metu egzistuoja kliūtis. Taigi išnykus kliūčiai, šalis turi toliau vykdyti sutartį, o to nepadariusi privalo atlyginti kitai šaliai dėl to kilusius nuostolius.

CISG Konvencijos 79 straipsnio 5 dalis nustato, kad niekas šiame straipsnyje netrukdo kiekvienai šaliai pasinaudoti bet kuria kita teise, išskyrus teisę į nuostolių atlyginimą pagal šią Konvenciją. Taigi atsiradus kliūčiai, atitinkančiai visas aukščiau aptartas sąlygas, sutartis nėra automatiškai nutraukiama. Atsižvelgiant į tai, kita šalis turi teisę pasinaudoti visomis kitomis

---

⁹⁷ Ten pat, P. 175.

⁹⁸ Ten pat, P. 175.

CISG Konvencijoje numatytomis gynybos priemonėmis: vienašališkai sumažinti prekių kainą (50 straipsnis), nutraukti sutartį (49 ir 64 straipsniai), reikalauti sumokėti palūkanas (78 straipsnis) ir netgi reikalauti įvykdyti prievolę natūra (46 ir 62 straipsniai).

UNIDROIT Principų 7.1.7 straipsnis nustato iš esmės analogiškas CISG Konvencijos 79 straipsniui nuostatas, reglamentuojančias šalies galimybę išvengti atsakomybės, t. y. jame galimybė išvengti sutartinės atsakomybės taip pat siejama su kliūtimi, atitinkančia tris analogiškas sąlygas. Tačiau tarp šių straipsnių yra ir keletas ryškesnių skirtumų.

Pirma, UNIDROIT Principuose šalia kliūties sąvokos vartojama ir *force majeure* sąvoka. Anot Principų komentatorių, ši sąvoka buvo pasirinkta todėl, kad ji plačiai žinoma tarptautinės prekybos praktikoje, į daugelį tarptautinių sutarčių įtraukiant taip vadinamas „*force majeure*“ sąlygas⁹⁹.

Antra, aptariamame UNIDROIT Principų straipsnyje nėra atskirai reglamentuojamos situacijos, kai sutartinių prievolių vykdymui pasitelkiami tretieji asmenys. Tačiau manytina, kad tiek pagal CISG Konvenciją, tiek pagal UNIDROIT Principus šios situacijos turėtų būti sprendžiamos analogiškai, nes tuomet, kai sutarties vykdymui pasitelkiami tretieji asmenys, laikoma, kad sutartį vykdo pati šiuos asmenis pasitelkusi šalis.

Trečia, šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, kai kliūtis yra tik laikina, atleidimas nuo atsakomybės turi trukti tokį laikotarpį, kuris laikytinas protingu, atsižvelgiant į kliūties sukeltą pasekmes sutarties vykdymui. Taigi UNIDROIT principai, skirtingai nei CISG Konvencija, atleidimo nuo atsakomybės laikotarpį sieja ne su kliūties egzistavimu, o su šios kliūties sutarties vykdymui sukeltų pasekmių laikotarpiu. Principų komentatoriai tokį reguliavimą aiškina tuo, kad tam tikrais atvejais kliūtis galės padaryti vykdymą apskritai neįmanomu, tačiau daugeliu atveju dėl jos vykdymas bus tiesiog atidėtas ir remiantis šiuo straipsniu turės būti suteiktas papildomas įvykdymo terminas. Pastaraisiais atvejais papildomas terminas gali būti ilgesnis (ar trumpesnis) nei kliūties egzistavimo terminas, nes esminiu klausimu bus tai, kokią įtaką sutarties vykdymo eigai darys pati kliūtis¹⁰⁰.

Galiausiai pažymėtina, kad UNIDROIT Principų 7.1.7 straipsnio 4 dalis išvardina visas konkrečias teises, kurias turi nukentėjusioji šalis, jeigu kita šalis nevykdo sutarties dėl kliūties, atitinkančios šio straipsnio sąlygas. Ši šalis turi teisę arba nutraukti sutartį, arba sustabdyti sutarties vykdymą, arba pareikalauti sumokėti palūkanas nuo jai nesumokėtos sumos. Taigi ši nuostata, skirtingai nei CISG Konvencijos 79 straipsnio 5 dalis, nepalieka net teorinės galimybės kitai šaliai reikalauti prievolės įvykdymo natūra.

⁹⁹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P. 207.

¹⁰⁰ Ten pat, P. 208.

PECL Principų 8:108 straipsnis kaip ir aukščiau aptartos UNIDROIT Principų bei CISG Konvencijos nuostatos įtvirtina labai panašų šalies atleidimo nuo atsakomybės dėl kliūties, trukdančios sutarties vykdymui, reguliavimą¹⁰¹. Tačiau šis straipsnis turi ir tam tikrų ypatumų.

Pirma, nagrinėjamo PECL Principų straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, kai kliūtis yra tik laikina, atleidimas nuo atsakomybės pagal šį straipsnį yra galimas tik kliūties egzistavimo laikotarpiu. Taigi šiuo atveju atleidimo nuo atsakomybės terminas taip pat kaip ir CISG Konvencijoje siejamas su pačia kliūtimi, o ne su jos sukeliama pasekmių trukme, kaip tai siūloma daryti UNIDROIT Principuose.

Antra, toje pačioje straipsnio dalyje priduriama, kad jeigu sutarties vykdymo uždelsimas gali būti prilyginamas esminiam neįvykdymui (angl. *fundamental unperformance*), kreditorius gali elgtis taip, kaip elgtųsi esant pastarajam. Remiantis šia nuostata, nukentėjusioji šalis turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį iš anksto apie tai pranešdama kitai šaliai, jeigu sutarties neįvykdymas gali būti prilygintas esminiam neįvykdymui, nurodytam 8:103 straipsnyje. Tačiau, anot PECL Principų komentatorių, būtų beprasmiška suteikti teisę nukentėjusiai šaliai palikti galioti sutartį, kurios įvykdymas tampa absoliučiai ir nuolatos neįmanomas, todėl tokiu atveju neturėtų būti reikalaujama pranešti apie sutarties nutraukimą¹⁰². Todėl PECL Principų 9:303 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad tokiais atvejais sutartis nutraukiama automatiškai nuo absoliučios ir nuolatinės kliūties atsiradimo momento. Šiame kontekste pažymėtina, kad nei CISG Konvencija, nei UNIDROIT Principai automatiško sutarties nutraukimo nenumato.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad PECL Principų 8:101 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog jeigu šalis atleidžiama už nevykdymą pagal 8:108 straipsnį, nukentėjusioji šalis gali pasinaudoti visomis 9 skyriuje nustatytomis gynybos priemonėmis, išskyrus reikalavimą įvykdyti sutartį ir atlyginti nuostolius. Taigi nukentėjusioji šalis turi teisę sulaikyti savo priešpriešinių prievolių įvykdymą (9:201 straipsnis), sumažinti sutarties kainą (9:401 straipsnis) arba reikalauti sumokėti palūkanas (9:508 straipsnis), kurios PECL principų prasme nelaikytinos savarankiška nuostolių rūšimi¹⁰³.

DCFR Principai¹⁰⁴ šalies atleidimo nuo atsakomybės atvejus, kai sutarties vykdymui trukdo objektyvios kliūtys, reglamentuoja iš esmės taip pat kaip ir PECL principai. DCFR Principų III skyriaus 3:104 straipsnio 1 ir 2 dalys analogiškai kaip PECL bei kiti aptarti tarptautiniai dokumentai numato tris analogiškas sąlygas, kurias turi atitikti kliūtis, trukdanti sutarties vykdymui. Šiame straipsnyje, kaip ir atitinkamose PECL Principų nuostatose ne tik

¹⁰¹ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. P. 379.

¹⁰² Ten pat, P. 381.

¹⁰³ Ten pat. P. 451.

¹⁰⁴ Bar C., Clive E., Schulte – Nölke H. ir kt. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition. 2008 // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

skiriamos laikinos ir nuolatinės kliūtys, trukdančios sutarties vykdymui, bet ir jų sukeltos teisinės pasekmės. Tuo atveju, jeigu dėl laikinos kliūtis sutarties neįvykdymas kartu bus laikomas ir esminiu neįvykdymu, kreditorius turės teisę elgtis taip, kaip elgtųsi esant pastarajam, t. y. vienašališkai nutraukti sutartį (DCFR Principų 3:502 straipsnis). Jeigu sutarties vykdymui trukdo nuolatinė kliūtis, remiantis DCFR Principų 3:104 straipsnio 4 dalimi, šalių prievolės automatiškai pasibaigia. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad DCFR Principai iš kitų aukščiau aptartų tarptautinių dokumentų išsiskiria tuo, jog aiškiai nurodo, kad automatiško sutarčių pasibaigimo atvejais *mutatis mutandis* turi būti taikomos restitucijos taisyklės (3:104 straipsnio 4 dalis), tuo nepalikdami vietos bereikalingoms interpretacijoms dėl sutarties nutraukimo sukeltamų teisinių pasekmių. Galiausiai paminėtina, kad DCFR numato teisę nukentėjusiajai šaliai pasinaudoti tokiais pačiais teisių gynimo būdais kaip ir PECL (DCFR Principų III skyriaus 3:101 straipsnio 2 dalis), taigi ir teise reikalauti palūkanų, kurios nelaikytinos nuostoliais.

3.2. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas tarptautiniuose dokumentuose

CISG Konvencijoje nėra specialių nuostatų, skirtų reguliuoti atvejus, kai sutarties vykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių netampa neįmanomas, tačiau tampa vienai iš šalių smarkiai apsunkintas. Pažymėtina, kad yra autorių, manančių, jog tokios situacijos, taip pat kaip ir sutarties vykdymo neįmanomumo situacijos, turėtų būti sprendžiamos pagal CISG Konvencijos 79 straipsnyje nustatytas taisykles. Pagrindiniu šią poziciją grindžiančiu motyvu yra nurodoma tai, kad daugeliu atveju dėl po sutarties sudarymo pasikeitusių aplinkybių sutarties vykdymas netampa neįmanomas, tačiau yra daugiau ar mažiau apsunkintas¹⁰⁵. Tačiau vyraujanti nuomonė, kuriai reikėtų pritarti, yra ta, kad nei 79 straipsnis, nei kitos CISG Konvencijos nuostatos neapima situacijų, kai sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ženkliai apsunkėja, ir todėl nėra pakankamos tinkamai tokias situacijas spręsti¹⁰⁶. Atsižvelgiant į tai, tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarties šalys, siekdamos sušvelninti neigiamas sutarties vykdymo apsunkinimo pasekmes, turėtų ieškoti išeities arba įtraukdamos į sutartis specialias šias situacijas reguliuojančias nuostatas, arba numatydamos, kad tokiais atvejais turėtų būti taikomos atitinkamos nacionalinės teisės ar tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintos taisyklės.

---

¹⁰⁵ Schwenzer I. Force Majeure and Hardship ... // ten pat, P. 725.

¹⁰⁶ Flambouras D. P. The Doctrine of Impossibility of Performance ... // ten pat, P. 277-281; Zeller B. Damages Under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods. P. 242; Rösler H. Changed and Unforeseen Circumstances ... // ten pat, P. 54.

UNIDROIT Principai, skirtingai nei CISG Konvencija, numato specialias nuostatas, taikytinas sutarčių vykdymo apsunkinimo atvejais. Remiantis šių Principų 6.2.1 straipsniu, tuo atveju, kai sutarties vykdymas tampa labiau apsunkintas vienai iš šalių, ši šalis privalo vykdyti sutartį, atsižvelgiant į Principuose nustatytas sutarties vykdymo apsunkinimo (angl. *hardship*) taisykles. Ši nuostata, viena vertus, parodo, kad UNIDROIT Principai griežtai laikosi principo *pacta sunt servanda*¹⁰⁷, todėl pagrindine taisykle išlieka tai, kad aplinkybių pasikeitimas nedaro įtakos prievolių vykdymui¹⁰⁸. Kita vertus, ji parodo, kad sutarčių vykdymo apsunkinimo atvejais gali būti taikomos šios taisyklės išimtys, tačiau tai turi būti daroma tik esant UNIDROIT Principuose įtvirtintiems pagrindams ir laikantis juose nustatytos tvarkos (6.2.2 ir 6.2.3 straipsniai).

UNIDROIT Principų 6.2.2 straipsnis įtvirtina pagrindus, kuriems esant gali būti taikomos sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės. Remiantis šiuo straipsniu, sutarties vykdymo apsunkinimu laikytinos situacijos, kai dėl tam tikrų įvykių fundamentaliai pasikeičia sutarties pusiausvyra. Fundamentalų sutarties pusiausvyros pasikeitimą apibūdina du alternatyvūs kriterijai: 1) kai šaliai padidėja sutarties vykdymo kaina, arba, 2) kai sumažėja šalies gaunamas įvykdymas. UNIDROIT Principų komentaro autoriai pirmojo kriterijaus pavyzdžiais pateikia ženklių žaliavų, reikalingų prekėms gaminti arba paslaugoms teikti, pabrangimą bei naujų saugumo taisyklių, žymiai pabranginančių gamybą, įvedimą¹⁰⁹. Dėl antrojo kriterijaus nurodoma, kad tokios situacijos galimos arba dėl ženklų rinkos sąlygų pasikeitimo (pavyzdžiui, dėl didelės infliacijos įtakos sutarties kainai), arba sužlugus sutarties tikslui (angl. *frustration of purpose*), dėl kurio sutartis turėjo būti vykdoma (pavyzdžiui, uždraudimas eksportuoti prekes, kurios buvo įsigytos būtent eksporto tikslais)¹¹⁰. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad UNIDROIT Principai įtvirtina ganėtinai platų sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklių taikymo spektrą, skirtingai, nei kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Anglija, kurioje frustracijos doktrina aplinkybių pasikeitimo atvejais taikoma tik tuomet, kai sužlunga sutarties tikslas, ir tais atvejais, kai esminis aplinkybių pasikeitimas sąlygoja radikalų prievolės modifikavimą.

Pagal UNIDROIT Principus tam, kad būtų galima pritaikyti sutarties vykdymo apsunkinimo taisykles, nepakanka vien įvykio, fundamentaliai pakeičiančio sutarties pusiausvyrą, egzistavimo fakto. Taip pat būtina nustatyti, kad šis įvykis atitinka keturias privalomas sąlygas: 1) jis įvyko arba tapo žinomas nukentėjusiajai šaliai po sutarties sudarymo;

---

¹⁰⁷ Houtte H. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // International Trade and Business Law. 1996, Nr. 2. P. 13.

¹⁰⁸ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P. 184.

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Ten pat, P. 184-185.

2) šio įvykio nukentėjusioji šalis negalėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu; 3) šio įvykio nukentėjusioji šalis negali kontroliuoti; ir 4) nukentėjusioji šalis nebuvo prisiėmusi šio įvykio atsiradimo rizikos. Kadangi šios sąlygos nėra pakankamai aiškios, jos analizuotinos detaliau.

Pirmoji sąlyga suformuluota alternatyviai – įvykis, fundamentaliai pakeičiantis sutarties pusiausvyrą, turi įvykti po sutarties sudarymo, arba nukentėjusiajai šaliai tapti žinomas po sutarties sudarymo. Toks reglamentavimas suponuoja, kad sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės taikytinos ne tik aplinkybių pasikeitimo atvejais, bet ir tuomet, kai šios aplinkybės sutarties sudarymo metu jau egzistuoja, tačiau tapo žinomos tik po sutarties sudarymo. Praktinė tokio reglamentavimo reikšmė yra ta, kad tam tikrais atvejais, kai įvykis, apsunkinantis sutarties vykdymą, jau egzistuos sutarties sudarymo metu, nukentėjusioji šalis galės pasirinktinai savo teises ginti arba pagal sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės, arba pagal pateisinamos klaidos taisyklės, įtvirtintas UNIDROIT Principų 3.5 straipsnyje.

Remiantis antrąja sąlyga, tuo atveju, jeigu nukentėjusioji šalis numatė, arba protingai galėjo numatyti aptariamą įvykį, ji negalės pasinaudoti sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklėmis. Ši sąlyga, analogiškai kaip ir sutarties vykdymo neįmanomumo atveju, yra vertinamojo pobūdžio. Atsižvelgiant į tai, ji gali būti nustatoma tik kiekvienu konkrečiu atveju ištyrus faktines aplinkybes ir įvertinus, ar įvykis buvo tiek nutolęs nuo galimybių jį numatyti ribų, kad protingos šalys analogiškoje situacijoje negalėtų jo numatyti¹¹¹. Anot UNIDROIT Principų komentatorių, tam tikrais atvejais aplinkybės gali kisti palaipsniui, tačiau galutinis jų sukuriamas rezultatas gali sukurti sutarties vykdymo apsunkinimo situacijas. Jeigu aplinkybių pasikeitimas prasidės prieš sutarties sudarymą, sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės nebus taikomos, nebent pasikeitimo tempas ženkliai išaugs galiojant sutarčiai¹¹². Pavyzdžiui, pirkimo – pardavimo sutartyje, sudarytoje tarp A ir B, sutarties kaina yra išreikšta X valstybės valiuta, kurios vertė nuolat palaipsniui mažėjo palyginti su kitomis pagrindinėmis valiutomis jau prieš sutarties sudarymą. Praėjus mėnesiui po sutarties sudarymo dėl politinės krizės X valstybėje jos valiuta sumažėja 80 procentų. Jeigu nebūtų nustatyta kitų aplinkybių, šioje situacijoje galima būtų pasinaudoti sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklėmis, nes tokio didelio ir staigaus X valstybės valiutos nuvertėjimo nebuvo galima protingai numatyti¹¹³.

UNIDROIT Principų komentatoriai nepateikia nei išsamesnio trečiosios sąlygos paaiškinimo, nei galimų jos taikymo pavyzdžių. Nepaisant to, manytina, kad neturėjimas

---

¹¹¹ Perillo J. M. Force Majeure and Hardship under ... // ten pat, P. 23.

¹¹² UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P.185.

¹¹³ Ten pat.

galimybės kontroliuoti kliūties UNIDROIT Principų kontekste turėtų būti suprantamas kaip objektyvių galimybių daryti šiam įvykiui įtaką nebuvimas. Pavyzdžiui, šalis negali daryti įtakos valstybės valiutų svyravimams, valstybės nustatomiems importo, ar eksporto draudimams ir pan. Tačiau pažymėtina, kad tokiais atvejais, kai sutarties vykdymas pasunkėja dėl nuo šalies priklausančių aplinkybių, pavyzdžiui, dėl to, kad pareigų tinkamai nevykdo šalies pasitelkti tretieji asmenys, ji negalės pasiteisinti neturėjimu galimybės kontroliuoti šių aplinkybių.

Ketvirtoji sąlyga numato, kad tuo atveju, jeigu sutarties šalis bus prisiėmusi įvykio atsiradimo riziką, ji negalės pasinaudoti taisyklėmis, reglamentuojančiomis sutarties vykdymo apsunkinimą. Šalis bus laikoma prisiėmusia įvykio atsiradimo riziką ne tik tais atvejais, kai tai bus tiesiogiai nurodyta sutartyje, tačiau ir tuomet, kai tai kils iš pačios sutarties esmės. Pavyzdžiui, spekuliacinės arba rizikos sutarties (pavyzdžiui, draudimo) šalis, sudarydama sutartį, prisiima ir tam tikrą rizikos laipsnį, nepaisant to, kad jai apie šią riziką nebuvo žinoma sutarties sudarymo momentu¹¹⁴. Šį skirtumą tarp spekuliacinių ir nespekuliacinių sutarčių pabrėžia ir tarptautinius ginčus nagrinėjantys arbitrai. Jie atleidžiau žiūri į nespekuliacinių sutarčių vykdymą pasikeitus aplinkybėms, motyvuodami tuo, kad: „*Lex Mercatoria* taisyklės numato, jog turi egzistuoti sutarties vykdymo pusiausvyra, žvelgiant iš finansinių pozicijų. Paneigus šį principą, komercinės sutartys turėtų būti prilyginamos lažybų sutartims, paremtoms spekuliacijomis ir sėkme“¹¹⁵.

Remiantis UNIDROIT Principų 6.2.3 straipsniu, sutarties vykdymo apsunkinimas, sąlygotas įvykio, atitinkančio visas aukščiau aptartas keturias sąlygas, suteikia teisę nukentėjusiajai šaliai kreiptis į kitą šalį su reikalavimu pradėti derybas dėl sutarties pritaikymo prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių. Pažymėtina, kad nukentėjusioji šalis turi pateikti kitai šaliai motyvuotą pasiūlymą dėl derybų nedelsiant po sutarties vykdymo apsunkinimo. Tačiau, anot UNIDROIT Principų komentaro autorių, nukentėjusioji šalis nepraranda teisės reikalauti derybų vien dėl to, kad ji uždelsia pateikti reikalavimą, arba jos reikalavimas yra nemotyvuotas. Tačiau šie trūkumai gali turėti įtakos sprendžiant, ar sutarties vykdymas iš tikro yra apsunkintas, ir jeigu taip, tai koku mastu¹¹⁶.

UNIDROIT principai vienareikšmiškai nustato, jog prašymo dėl derybų pateikimas nesuteikia teisės nukentėjusiajai šaliai sustabdyti prievolių vykdymą (Principų 6.2.3 straipsnio 2 dalis). Tokia pozicija grindžiama sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklių išimtinumu ir didele

---

¹¹⁴ Ten pat, P. 186.

¹¹⁵ Houtte H. The UNIDROIT Principles of International ... // ten pat, P. 16-17.

¹¹⁶ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P. 189-190.

piktnaudžiavimo šiomis taisyklėmis rizika¹¹⁷. Tačiau UNIDROIT komentare nurodoma, kad vis dėlto sutarties vykdymo sustabdymas gali būti pateisinamas esant ypatingoms aplinkybėms¹¹⁸.

UNIDROIT Principų komentatoriai pabrėžia, kad derybos turi būti vykdomos gera valia (angl. *good faith*) (1.7 straipsnis) ir laikantis bendradarbiavimo pareigos (5.1.3 straipsnis). Pažymėtina, kad šis reikalavimas taikytinas abiem šalims. Taigi nukentėjusioji šalis turi sąžiningai manyti, kad sutarties vykdymo apsunkinimo atvejis realiai egzistuoja ir nereikalauti derybų vien taktiniais sumetimais¹¹⁹. Analogiškai, po to, kai prašymas dėl derybų yra pateiktas, abi šalys turi vesti derybas konstruktyviai ir ypač susilaikyti nuo bet kokių trukdymų deryboms bei teikti viena kitai visą reikiamą informaciją¹²⁰.

Šalims nepavykus susitarti per protingą terminą, viena iš šalių turi teisę kreiptis į teismą (UNIDROIT Principų 6.2.3 straipsnio 3 dalis). Teismas, nustatęs, kad konkrečiu atveju galima taikyti sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės, turi dvi alternatyvas: 1) nutraukti sutartį, nustatydamas sutarties nutraukimo datą ir sąlygas; arba 2) pakeisti sutartį, atkurdamas sutarties pusiausvyrą (UNIDROIT Principų 6.2.3 straipsnio 4 dalis). Pažymėtina, kad nei pačiuose UNIDROIT Principuose, nei jų komentare nenurodoma, kuriai iš šių alternatyvų teiktina pirmenybė. Teisės literatūroje ir tarptautinių arbitražų praktikoje pateikiama nuomonė, kad teisėjai ir arbitrai turi diskrecijos teisę pasirinkti, kurią alternatyvą taikyti¹²¹. Tačiau yra ir kitą nuomonė, kuriai reikėtų pritarti, kad sisteminė UNIDROIT Principų analizė atskleidžia, jog *favor contractus* yra vienas pagrindinių šio unifikuoto tarptautinio instrumento principų; UNIDROIT Principuose yra įtvirtina daug nuostatų, skirtų išsaugoti sutartinius santykius, ir sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės savo teisine esme neabejotinai priskirtinos tokių nuostatų kategorijai¹²².

Iš aptartu UNIDROIT Principų nuostatų ir jų komentarų matyti, kad teisėjams yra suteiktos ganėtinai plačios teisės tiek nutraukiant, tiek ir keičiant sutartis. Nutraukdamas sutartį teismas savarankiškai nustato sutarties nutraukimo datą ir sąlygas¹²³. Taigi teismas tam tikrais atvejais gali palikti galioti sutartį tam tikrą terminą ir po sprendimo priėmimo. Be to, teismas savo nuožiūra paskirsto sutarties nutraukimo išlaidas, šalių viena kitai mokėtinas kompensacijas ir pan. Siekdamas atstatyti sutartinių prievolių pusiausvyrą, teismas gali ne tik keisti sutarties kainą, bet ir (ar) kitas sąlygas. Pavyzdžiui, UNIDROIT Principų komentare pateikiamas atvejis,

---

¹¹⁷ Ten pat, P. 190.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Houtte H. The UNIDROIT Principles of International ... // ten pat, P. 17.

¹²² Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances on ... // ten pat, P. 210.

¹²³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P. 191.

kai galima keisti sutarties įvykdymo vietą¹²⁴. Tačiau UNIDROIT Principų komentatoriai taip pat pažymi, kad net ir tuo atveju, jeigu teismas nuspręstų pakeisti sutarties kainą, tai nereikš, kad nauja kaina turės visiškai kompensuoti dėl aplinkybių pasikeitimo kilusius nuostolius, nes teismas turės nustatyti, kokių mastu nukentėjusioji šalis buvo prisiėmusi aplinkybių pasikeitimo riziką ir kiek šalis, kurios naudai sutartis turėjo būti įvykdyta, vis dar gali gauti naudos iš šio įvykdymo¹²⁵.

PECL Principai taip pat įtvirtina taisykles, skirtas spręsti situacijoms, kai dėl pasikeitusių aplinkybių sutarties vykdymas vienai iš šalių tampa labiau apsunkintas (Principų 6:111 straipsnis). Šias taisykles reglamentuojančios nuostatos yra labai panašios kaip ir aukščiau detalai aptartos UNIDROIT Principų nuostatos. Tačiau tarp šiuose tarptautiniuose dokumentuose siūlomų sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių problemos sprendimo būdų galima išvelgti ir tam tikrų ryškesnių skirtumų.

Pirma, PECL Principuose sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniam institutui apibūdinti yra vartojama ne sutarties vykdymo apsunkinimo (angl. *hardship*), o pasikeitusių aplinkybių (angl. *change of circumstances*) sąvoka. Manytina, kad ši sąvoka pasirinkta neatsitiktinai, nes PECL Principų 6:111 straipsnis, skirtingai nei aukščiau aptartos UNIDROIT Principų nuostatos, taikytinas tik tais atvejais, kai sutarties vykdymą apsunkinančios aplinkybės atsiranda jau po sutarties sudarymo (PECL Principų 6:111 straipsnio 2 dalies a punktas). Jeigu šios aplinkybės egzistavo sutarties sudarymo metu, tokiu atveju turėtų būti taikomos suklydimo taisyklės, nustatytos PECL Principų 4:103 ir 4:105 straipsniuose¹²⁶.

Antra, PECL Principuose, skirtingai nei UNIDROIT Principuose, aplinkybėms, apsunkinančioms sutarties vykdymą vienai iš šalių, nenustatytas neturėjimo galimybės jų kontroliuoti kriterijus. Tokios pozicijos pasirinkimą galima mėginti aiškinti tuo, kad tam, jog apibūdinti aplinkybes, leidžiančias pasinaudoti nagrinėjamu teisiniu institutu, pakanka nurodyti, kad jų atsiradimo rizikos nebuvo prisiėmusi viena iš šalių, t. y. jeigu šalis galėjo kontroliuoti aplinkybes, kurios apsunkina sutarties vykdymą, vadinasi, ji buvo prisiėmusi ir šių aplinkybių atsiradimo riziką.

Trečia, PECL Principų 6:111 straipsnyje nėra aiškiai nurodoma, ar sutarties vykdymo apsunkinimo atvejais nukentėjusioji šalis turi teisę sustabdyti prievolių vykdymą. Anot PECL Principų komentatorių, nukentėjusioji šalis tokiais atvejais sustabdydama prievolių vykdymą (pavyzdžiui, derybų metu) veikia savo rizika¹²⁷. Manytina, kad tokia pozicija yra logiška ir

---

¹²⁴ Ten pat, P. 191-192.

¹²⁵ Ten pat, P. 191.

¹²⁶ Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. P. 325.

¹²⁷ Ten pat, P. 324.

pagrįsta, visų pirma, dėl to, kad po sutarties sudarymo atsiradusios aplinkybės gali sukurti ir tokias situacijas, kai neišsprendus ginčo iš esmės, nebus iki galo aišku, kokia apimtimi šios prievolės galiausiai turės būti įvykdytos. Be to, jeigu šalis bus priversta vykdyti sutartį net ir tuo atveju, kai jos vykdymas galės nulemti jai ypatingai skaudžias pasekmes (visišką verslo sužlugimą, bankrotą ir pan.), šios šalies teisė reikalauti pritaikyti sutartį prie pasikeitusių aplinkybių liks deklaratyvi. Pažymėtina, kad tuo atveju, jeigu nukentėjusioji šalis sustabdys sutarties vykdymą nepagrįstai, kitai šaliai visuomet išliks teisė reikalauti dėl to patirtų nuostolių atlyginimo.

Ketvirta, PECL Principų 6:111 straipsnis ne tik įtvirtina pareigą šalims derėtis dėl sutarties pakeitimo ar jos nutraukimo, bet ir papildomai numato teismo teisę priteisti nuostolius iš šalies, kuri atsisako derėtis arba nutraukia derybas, pažeisdama geros valios (angl. *good faith*) ir sąžiningo elgesio (angl. *fair dealing*) reikalavimus. Anot PECL Principų komentaro autorių, kiekviena iš šalių gali turėti pagrįstų motyvų reikalauti derybų, todėl teismas nuostolius už minėtų reikalavimų pažeidimą gali priteisti iš bet kurios iš šalių¹²⁸.

Penkta, PECL Principuose kaip ir UNIDROIT Principuose nėra nustatyta, kuriai iš alternatyvų – sutarties nutraukimui ar sutarties pakeitimui – teismas turėtų teikti prioritetą. Tačiau PECL Principų komentare nurodoma, kad remiantis 6:111 straipsnyje įtvirtintų nuostatų tikslais, pirminis teismo tikslas turi būti sutarties išsaugojimas¹²⁹.

Galiausiai pažymėtina, kad PECL Principuose šiek tiek konkrečiau nei UNIDROIT Principuose reglamentuojama, kaip sutartis turi būti keičiama, kai jos vykdymas vienai iš šalių tampa apsunkintas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių. Remiantis 6:111 straipsnio 3 dalies b punktu, teismas turi teisę pritaikyti sutartį prie pasikeitusių aplinkybių, teisingu ir nešališku (lygiateisiu) (angl. *equitable*) būdu tarp šalių paskirstydamas praradimus ir naudą, atsiradusius dėl pasikeitusių aplinkybių. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad anot PECL Principų komentatorių, nors 6:111 straipsnis suteikia teismui plačias teises, tačiau teismui nesuteikiama teisė perrašyti visą sutartį. Tai reiškia, kad teismo daromi sutarties pakeitimai neturi nulemti naujos sutarties atsiradimo¹³⁰.

DCFR Principai taip pat įtvirtina taisyklės, taikytinas sutarčių vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių atvejais (DCFR Principų III knygos 1:110 straipsnis)¹³¹. Šios taisyklės turi panašumų tiek į UNIDROIT, tiek į PECL Principų nuostatas, skirtas spręsti analogiškas situacijas. DCFR Principai taip pat kaip ir UNIDROIT bei PECL Principai

¹²⁸ Ten pat, P. 326.

¹²⁹ Ten pat, P. 326.

¹³⁰ Ten pat, P. 327.

¹³¹ Bar C., Clive E., Schulte – Nölke H. ir kt. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition. 2008 // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11. P. 232-233.

pirmenybę teikia sutarties privalomumo principui, numatydami, kad sutarties vykdymo apsunkinimas automatiškai neatleidžia nukentėjusios šalies nuo prievolių vykdymo (III. – 1:110 straipsnio 1 dalis). Skirtingai nei UNIDROIT, tačiau analogiškai kaip ir PECL, DCFR Principuose nurodoma, kad sutarties vykdymo apsunkinimo taisyklės taikytinos tik tuomet, kai sutarties vykdymo apsunkinimą lėmė po prievolės atsiradimo įvykusios aplinkybės (III. – 1:110 straipsnio 3 dalies a punktas), bei taip pat kaip ir PECL nenumato papildomos sąlygos, kad šių aplinkybių nukentėjusioji šalis negalėjo kontroliuoti. Skirtingai nei PECL, tačiau taip pat kaip ir UNIDROIT, DCFR Principuose pareiga prieš kreipiantis į teismą pradėti derybas yra nustatyta ne abiem šalims, o nukentėjusiajai šaliai (III. – 1:110 straipsnio 3 dalies d punktas). Analogiškai kaip ir UNIDROIT bei PECL, DCFR Principai numato teismui dvi alternatyvas – arba pakeisti sutartį, arba ją nutraukti (III. – 1:110 straipsnio 2 dalis).

Tačiau nagrinėjamame DCFR Principų straipsnyje yra ir tam tikrų ypatumų, palyginti su UNIDROIT bei PECL Principuose įtvirtintomis toms pačioms problemoms spręsti skirtomis nuostatomis. Visų pirma, šis straipsnis taikytinas ne tik sutartinėms prievolėms, bet ir prievolėms, atsirandančioms iš vienašalių sandorių (III. – 1:110 straipsnio 2 dalis). Be to, sprendžiant iš III. – 1:110 straipsnio 3 dalies d punkto, numatančio, jog būtina sąlyga tam, kad teismas galėtų pakeisti arba panaikinti prievolę, yra tai, jog „skolininkas mėgino protingai ir gera valia derybų būdu pasiekti protingo ir teisingo sąlygų, reguliuojančių prievolę, pakeitimo“, galima teigti, kad pareiga vykdyti derybas dėl sutarties pakeitimo numatyta ne abiem šalims, kaip tai numato UNIDROIT ir PECL, o išimtinai skolininkui – nuo aplinkybių pasikeitimo nukentėjusiajai šaliai.

3.3. Sutarties vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų tarptautiniuose dokumentuose apibendrinimas

Iš CISG Konvencijos, UNIDROIT, PECL ir DCFR Principų analizės matyti, kad visi šie tarptautiniai teisiniai dokumentai įtvirtina sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą ir nustato labai panašius jo taikymo pagrindus bei taisykles. Tačiau tarp šiuose dokumentuose siūlomų sutarties vykdymo neįmanomumo, sukkelto iš esmės pasikeitusių aplinkybių, problemos sprendimo būdų galima įžvelgti ir tam tikrų skirtumų. Akivaizdžiausiu skirtumu galima įvardinti tai, kad tiek PECL, tiek ir DCFR Principai numato, jog tais atvejais, kai sutarties vykdymas tampa neįmanomas dėl nuolatinės kliūties, sutartis nutraukiama automatiškai. Tuo tarpu CISG Konvencija ir UNIDROIT Principai tokios taisyklės neįtvirtina, palikdami galimybę pačiai sutarties šaliai, kurios naudai sutartis turėjo būti įvykdyta, vienašališkai nutraukti sutartį.

Pažymėtina, kad CISG Konvencija jokių specialių taisyklių, skirtų spręsti sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių problemas, nenustato. Tuo tarpu UNIDROIT, PECL ir DCFR Principai įtvirtina sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad nagrinėjamas teisinis institutas šiuose teisiniuose dokumentuose reglamentuojamas analogiškai. Visuose trijuose dokumentuose pagrindine taisykle išlieka tai, kad aplinkybių pasikeitimas įprastai neturi įtakos sutarties vykdymui, tuo pabrėžiant principo *pacta sunt servanta* prioritetiškumą ir sutarčių vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto išimtinumą. Be to, visi trys dokumentai įtvirtina panašius nagrinėjamo teisinio instituto taikymo pagrindus, panašias taikymo taisykles ir panašias jo taikymo pasekmes.

Tačiau gilesnė UNIDROIT, PECL ir DCFR Principų analizė atskleidžia ir tam tikrus sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo skirtumus. Pirma, UNIDROIT Principai, skirtingai nei PECL ir DCFR, siūlo nagrinėjamo teisinio instituto nuostatas taikyti ne tik tais atvejais, kai sutarties vykdymo apsunkinimą sukelia po sutarties sudarymo pasikeitusios aplinkybės, bet ir tuomet, kai šios aplinkybės egzistuoja jau sutarties sudarymo metu. Tokiu būdu UNIDROIT Principai praplečia šio teisinio instituto taikymo sritį, numatydami galimybę nukentėjusiajai šaliai juo pasinaudoti ir abipusio pateisinamo suklydimo atvejais. Dar vienas ganėtinai ryškus skirtumas yra tas, kad nors visuose trijuose teisiniuose dokumentuose nustatyta privaloma išankstinė derybų procedūra prieš kreipiantis į teismą dėl sutarties pakeitimo ar jos nutraukimo, tačiau visi šie dokumentai deryboms teikia pakankamai skirtingą reikšmę. Pagal DCFR Principuose nustatytas taisykles, derybos prieš kreipiantis į teismą gali apskritai neįvykti, nes svarbu yra tik tai, kad nukentėjusioji šalis įvykdytų savo pareigą pareikalauti derybų iš kitos šalies, prieš kreipdamasi į teismą. UNIDROIT Principai taip pat kaip ir DCFR numato, kad derybų reikalauti turi būtent nukentėjusioji šalis, tačiau papildomai numato pareigą abiem šalims vesti derybas ir tai daryti tinkamai. Tuo tarpu PECL Principai deryboms teikia didžiausią reikšmę, ne tik numatydami, kad derybų gali reikalauti abi šalys, tačiau nustatydami savarankišką teisę reikalauti nuostolių atlyginimo iš šalies, kuri nepagrįstai atsisakė derėtis ar netinkamai vedė derybas.

IV. SUTARČIŲ VYKDYMO PASIKEITUS APLINKYBĖMS PROBLEMOS SPRENDIMO BŪDAI LIETUVOS CIVILINĖJE TEISĖJE

4.1. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumai ir kasacinio teismo praktika jį taikant

Lietuvos civilinėje teisėje, kaip ir daugelio kitų valstybių nacionalinėse teisės sistemose, yra pripažįstamas sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas. Bendrosios nuostatos, reglamentuojančios šį institutą, įtvirtintos CK 6.127 straipsnyje „Prievolės pabaiga, kai neįmanoma jos įvykdyti“ ir CK 6.212 straipsnyje „Nenugalima jėga (*force majeure*)“, numatančiuose šalių atleidimo nuo atsakomybės ir nuo pareigos vykdyti sutartines prievoles pagrindus, sąlygas ir tvarką. Be to, CK įtvirtina ir specialių nuostatų, reglamentuojančių nenugalimos jėgos aplinkybių sukeliamas teises pasekmes atskirų sutarčių rūšių atvejais. Pavyzdžiui, remiantis CK 6.256 straipsnio 4 dalimi, kai sutartinės prievolės neįvykdo ar netinkamai ją įvykdo įmonė (verslininkas), tai ji atsako visais atvejais, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar netinkamai ją įvykdė dėl nenugalimos jėgos, jeigu įstatymai ar sutartis nenumato ko kita; pirkimo – pardavimo sutarties atveju, vienas iš pagrindų atleisti pardavėją nuo atsakomybės už daiktų trūkumus, kai jis garantuoja daiktų kokybę, yra nenugalima jėga (CK 6.333 straipsnio 3 dalis); atlygintinų paslaugų sutarčių atvejais, jeigu konkreti sutartis numato paslaugų teikėjo pareigą pasiekti tam tikrą rezultatą, paslaugų teikėjas gali būti atleistas nuo atsakomybės už šios pareigos neįvykdymą tik tuo atveju, jeigu įrodo, kad jos negalėjo įvykdyti dėl nenugalimos jėgos (CK 6.718 straipsnio 5 dalis); pasaugos atveju, jeigu sutartis atlygintinė, saugotojas atsako už turto praradimą, trūkumą ar sugedimą visais atvejais, išskyrus, kai tai įvyko dėl nenugalimos jėgos (CK 6.845 straipsnio 2 dalis).

Iš CK 6.212 straipsnio, reglamentuojančio pagrindines sutarčių vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taikymo taisykles, turinio matyti, kad jame įtvirtintos iš esmės analogiškos taisyklės kaip ir UNIDROIT Principų 7.1.7 straipsnyje. Aptariamo CK straipsnio 1 dalyje numatytas pagrindas atleisti sutarties šalį nuo atsakomybės dėl sutarties neįvykdymo siejamas su *force majeure* aplinkybių, kurioms apibūdinti pateikiami analogiški kriterijai kaip UNIDROIT Principuose, visuma. Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, sistemiškai aiškinant CK 6.212 straipsnio nuostatas, minėti kriterijai šiek tiek labiau detalizuojami, nurodant, kad nenugalimos jėgos aplinkybes kvalifikuoja tokie požymiai: 1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo

nebuvo galima protingai numatyti; 2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti; 3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio; 4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų padarinių atsiradimo rizikos¹³². Nagrinėjamo CK straipsnio 2 dalyje taip pat kaip ir UNIDROIT Principuose skiriamas laikinas ir nuolatinis sutarties vykdymo neįmanomumas, sąlygotas *force majeure* aplinkybių, numatant, kad laikino neįmanomumo atveju sutarties nevykdanti šalis bus atleista nuo atsakomybės tik tokiam laikotarpiui, kuris yra protingas atsižvelgiant į tos aplinkybės įtaką sutarties įvykdymui. CK 6.212 straipsnio 3 dalis taip pat kaip ir UNIDROIT Principai nustato analogišką sutarties nevykdančios šalies pareigą pranešti kitai šaliai apie *force majeure* aplinkybes ir numato galimybę reikalauti nuostolių atlyginimo dėl šios pareigos nevykdymo. Galiausiai, aptariamo CK straipsnio 4 dalis įtvirtina analogiškas kaip ir UNIDROIT Principų 7.1.7 straipsnis šalies, kurios naudai sutartis neįvykdoma, teises – nutraukti sutartį, sustabdyti jos įvykdymą arba reikalauti sumokėti palūkanas.

Tačiau Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinto sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimas turi ir tam tikrų ypatumų. Visų pirma, skirtingai nei trečiajame magistrinio darbo skyriuje analizuojamuose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose, CK pateikiamas sąrašas aplinkybių, kurios *a priori* negali būti laikomos *force majeure*: 1) rinkoje nėra reikalingų priedavimui vykdyti prekių; 2) sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių; 3) skolininko kontrahentai pažeidžia savo priedavimą (CK 6.212 straipsnio 2 dalis). CK komentaro autoriai tokios taisyklės nustatymą grindžia tuo, kad šioms aplinkybėms nėra būdingi *force majeure* požymiai¹³³. Tačiau su tokia įstatymų leidėjo ir CK komentatorių pozicija galima sutikti tik iš dalies.

Iš tiesų, reikėtų sutikti su tuo, kad finansinių išteklių priedavimui neturėjimas dažniausiai visiškai ar bent iš dalies priklauso nuo paties skolininko ir todėl būtent jam turėtų tekti visų šios aplinkybės sukeltamų neigiamų padarinių rizika. Tačiau kitos dvi aplinkybės ne visais atvejais gali priklausyti nuo skolininko ir patekti į jo rizikos sritį, todėl *a priori* draudimas pasinaudoti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklėmis, esant šioms aplinkybėms, tam tikrose situacijose gali nepagrįstai ir neproporcingai riboti skolininko teises.

Pažymėtina, kad skolininkas, pasitelkdamas sutarties vykdymui trečiuosius asmenis ar naudodamasis jų paslaugomis (pavyzdžiui, pirkdamas iš jų žaliavas, reikalingas kreditoriaus

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. UAB „Molesta“ Nr. 3K-3-370/2010, kat. 41, 44.1, 44.3, 52.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Laura Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931, 39.3; 56.1.

¹³³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Priedavimų teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 2. P. 284.

perkamoms prekėms pagaminti ir pan.), iš tiesų turėtų prisiimti riziką už šių asmenų veiksmus, dėl kurių tarp skolininko ir kreditoriaus sudaryta sutartis yra pažeidžiama, nes tokiais atvejais laikytina, jog prievolę kreditoriui vykdo pats skolininkas (CK 6.38 straipsnio 4 dalis, 6.257 straipsnis). Tačiau gali būti situacijų, kai tretieji asmenys savo prievolės pažeidžia dėl aplinkybių, atitinkančių visas *force majeure* sąlygas. Manytina, kad tokiose situacijose būtų nesąžininga ir neprotinga taikyti dvigubus standartus, numatant, kad *force majeure* aplinkybėmis gali pasinaudoti tik tretieji asmenys, tačiau to neleidžiant daryti pačiam skolininkui.

Kalbant apie draudimą pasinaudoti *force majeure* taisyklėmis visais atvejais, kai rinkoje nėra prievolei įvykdyti reikalingų prekių, pabrėžtina, kad tam tikrose situacijose ši nelanksti taisyklė taip pat gali nepagrįstai riboti skolininko teises. Pavyzdžiui, po prekių pirkimo – pardavimo sutarties sudarymo visame pasaulyje laikinai, tol kol bus atlikti reikalingi tyrimai, uždraudžiamas žaliavos, būtinos pagaminti prekėms, bet koks realizavimas, įtarus, kad ši žaliava gali kelti pavojų žmonių sveikatai. Dėl šio draudimo rinkoje nebelieka prekių, kurias pardavėjas įsipareigojo parduoti pirkėjui. Jeigu nebūtų nustatyta kitų aplinkybių, būtų laikoma, kad ši situacija atitinka visas *force majeure* sąlygas, tačiau pardavėjas vis tiek negalėtų būti atleistas nuo atsakomybės už prievolių vykdymą pagal *force majeure* taisykles, nes tai jam imperatyviai draustų minėta CK nuostata.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, manytina, kad bet kokio pavyzdinio *force majeure* aplinkybių sąrašo įstatymuose reikėtų vengti, o tai, kas laikytina ar nelaikytina *force majeure*, turėtų būti palikta galutinai nuspręsti teismams, kurie tik kiekvienoje byloje nuodugniai ištyrę ir objektyviai įvertinę visas faktines aplinkybes gali nustatyti, ar konkrečiu atveju egzistuoja pagrindas taikyti sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisykles.

Dar viena sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatybė, kurią numato CK, yra ta, kad nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės gali lemti ne tik skolininko atleidimą nuo civilinės atsakomybės, bet ir automatišką sutartinių prievolių pasibaigimą (CK 6.127 straipsnio 1 dalis). Remiantis CK 6.127 straipsnio 1 dalimi, prievolė baigiasi, kai jos įvykdyti neįmanoma dėl nenugalimos jėgos, už kurią skolininkas neatsako ir kuri atsirado iki tol, kol skolininkas nepažeidė prievolės. Nenugalimos jėgos faktą turi įrodyti skolininkas. Be to, jeigu neįmanoma įvykdyti tik dalies prievolės, prievolė baigiasi, kai skolininkas įvykdo tą dalį prievolės, kurią įvykdyti dar įmanoma. Lingvistiškai aiškinant šias nuostatas, gali susidaryti įspūdis, kad bet koks sutarties vykdymo neįmanomumas, nulemtas nenugalimos jėgos aplinkybių ir atsiradęs iki tol, kol skolininkas nepažeidė prievolės, visais atvejais turėtų lemti automatišką sutartinių prievolių pasibaigimą. Tačiau manytina, kad tokia išvada būtų klaidinga. Tiek CK 6.127 straipsnis, tiek ir 6.212

straipsnis skirti reglamentuoti tam pačiam sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniam institutui. Atsižvelgiant į tai, šių straipsnių nuostatos turėtų būti aiškinamos sistemiškai, t. y. taip, kad ne viena kitai prieštarautų, o viena kitą papildytų. Tokiu būdu aiškinant minėtą CK 6.127 straipsnio nuostatą kartu su CK 6.212 straipsnio 2 dalimi, nustatančia, kad jeigu aplinkybė, dėl kurios neįmanoma sutarties vykdyti, laikina, tai šalis atleidžiama nuo atsakomybės tik tokiam laikotarpiui, kuris yra protingas atsižvelgiant į tos aplinkybės įtaką sutarties vykdymui, ir CK 6.127 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią sutarties nevykdymas dėl *force majeure* aplinkybių neužkerta kelio kitai šaliai nutraukti sutartį, darytina išvada, kad automatiškas sutarties pasibaigimas dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybių galimas tik tokiais atvejais, kai tolesnis sutarties vykdymas tampa nuolat neįmanomas. Todėl jeigu sutarties vykdymo neįmanomumas yra laikinas, CK 6.127 straipsnio nuostatos negalės būti taikomos. Pažymėtina, kad analogiškos pozicijos laikomasi ir PECL bei DCFR Principuose, kuriuose įtvirtintos labai panašios automatiško prievolių pasibaigimo taisyklės.

Lietuvoje įtvirtinto sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumu galima įvardinti ir tai, jog tam tikrais atvejais net ir nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės neatleis skolininko nuo sutartinių prievolių kreditoriui vykdymo. Remiantis CK 6.438 straipsnio 4 dalimi, tuomet, kai vykdant turto perleidimo už rentą sutartį dėl nenugalimos jėgos žūva nuomotojo (rentos gavėjo) nuomininkui (rentos mokėtojui) už rentą perduotas nekilnojamasis daiktas, nuomininkas neatleidžiamas nuo savo prievolės mokėti rentą. Manytina, kad tokia įstatymų leidėjo pozicija yra visiškai pagrįsta. Pagal turto perleidimo už rentą sutartį nuomininko pareiga mokėti nuomotojui rentą atsiranda tik nuo tada, kai nuomotojas jam perleidžia nuosavybės teisę į nekilnojamąjį daiktą (CK 6.438 straipsnio 1 dalis). Taigi nuo to momento, kai nuomininkas tampa nekilnojamojo daikto savininku, nuomotojas laikomas tinkamai ir visiškai įvykdžiusiu savo prievolę perduoti turtą nuomininko nuosavybėn, todėl ši nuomotojo prievolė pasibaigia (CK 6.123 straipsnio 1 dalis). Nuomotojo prievolės pasibaigimas sukelia dvejopas teises pasekmes. Pirma, nuomininkas tampa daiktinės (nuosavybės) teisės turėtoju, todėl kaip daikto savininkas prisiima ir šio daikto atsitiktinio žuvimo riziką (CK 4.52 straipsnio 1 dalis). Antra, nuomininkui atsiranda prievolė mokėti nuomotojui rentą už perduotą daiktą. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad tuo atveju, kai nuomininkui perduotas daiktas žūva, išnyksta tik nuomininko daiktinė (nuosavybės) teisė į šį daiktą, tačiau tai nepadaro neįmanomos vykdyti jo savarankiškos piniginės prievolės mokėti nuomotojui rentą. Dėl nurodytos priežasties *force majeure* taisyklės šiuo atveju negali būti taikomos. Nors CK tai tiesiogiai nenurodoma, tačiau manytina, kad *force majeure* taisyklės analogiškose situacijose dėl tų pačių priežasčių negalėtų būti taikomos ir savo

esme labai panašioms sutartims – neterminuos (nuolatinės) nuomos sutarčiai (CK 6.455 straipsnis), rentos iki gyvos galvos sutarčiai (CK 6.459 straipsnis) bei išlaikymo iki gyvos galvos sutarčiai (CK 6.460 straipsnio 2 dalis).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK nėra vienintelis nacionalinis teisės aktas, reglamentuojantis santykius, susijusius su *force majeure* aplinkybėmis. Remiantis Lietuvos Respublikos prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymo¹³⁴ (toliau – Rūmų įstatymas) 5 straipsnio 1 dalies 10 punktu, viena iš pagrindinių prekybos, pramonės ir amatų rūmų (toliau – Rūmai) funkcijų yra *force majeure* aplinkybes liudijančių pažymų išdavimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Įgyvendindama šią Rūmų įstatymo nuostatą Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė du nutarimus, kuriais patvirtino Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklės¹³⁵ (toliau – Taisyklės) ir Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarką¹³⁶ (toliau – Tvarka). Taisyklėse yra pateikiama *force majeure* sąvoka, nurodant, kad tai yra nepaprastos aplinkybės, kurių negalima nei numatyti arba išvengti, nei kuriomis nors priemonėmis pašalinti (1 punktas), įtvirtinami atleidimo nuo atsakomybės dėl *force majeure* aplinkybių pagrindai (2 punktas), reglamentuojamos šiuos pagrindus apibūdinančios aplinkybės (pavyzdžiui: karas, maištai ir revoliucijos, sprogimai, gaisrai, boikotai, streikai, teisėti ir neteisėti valstybės valdymo institucijų veiksmai ir kt.) (3 ir 4 punktai), įtvirtinta sutarties nevykdančios šalies pareiga pranešti apie kliūtį, trukdančią vykdyti įsipareigojimus (5 ir 6 punktai) bei atleidimo nuo atsakomybės padariniai (7-10 punktai). Tvarkoje reglamentuojamos nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų (toliau – Pažymos) išdavimo procedūros (3-9 punktai), nurodant, kad šias Pažymas išduoda Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio Rūmai juridiniams asmenims, juridinio asmens teisių neturinčioms įmonėms ir fiziniams asmenims, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi komercine – ūkine veikla (1 ir 2 punktai).

Išanalizavus Rūmų įstatymo ir jo pagrindu priimtų Taisyklių bei Tvarkos nuostatas, kyla klausimas dėl šiuose teisės aktuose ir CK įtvirtintų normų, reglamentuojančių *force majeure* taisyklės, tarpusavio santykio. Atsakymo į tai reikėtų ieškoti CK 1.3 straipsnyje, nustatančiame, kad jeigu yra CK ir kitų įstatymų prieštaravimų, taikomos CK normos, išskyrus atvejus, kai CK pirmenybę suteikia kitų įstatymų normoms (2 dalis). Pagal šio straipsnio ketvirtąją dalį, Vyriausybės nutarimai ir kitų valstybės institucijų teisės aktai civilinius santykius gali reglamentuoti tik tiek, kiek įstatymų nustatyta. Jeigu Vyriausybės ar kitos valstybės institucijos

¹³⁴ Lietuvos Respublikos prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 99-2201.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1652.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1997, Nr. 24-556.

teisės aktas prieštarauja CK ar kito įstatymo normoms, taikomos CK ar kito įstatymo normos. Remiantis pateiktomis nuostatomis ir atsižvelgiant į tai, kad CK nesuteikia pirmenybės kitų teisės aktų nuostatomis reglamentuoti *force majeure*, darytina išvada, kad nustačius prieštaravimų tarp CK ir Rūmų įstatymo, Taisyklių bei Tvarkos nuostatų, pirmenybė turėtų būti teikiama CK įtvirtintoms teisės normoms. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš esmės tokios pat pozicijos laikomasis ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹³⁷.

Atsakius į aukščiau nurodytą klausimą, vis tiek lieka neaiškumų dėl galimų Rūmų įstatymo, Taisyklių bei Tvarkos taikymo atvejų ir dėl šių teisės aktų pagrindu išduotų Pažymų teisinės reikšmės. Pažymėtina, kad nei teisės aktuose, nei palyginti negausioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje dėl *force majeure* taisyklių taikymo aiškių ir vienareikšmiškų atsakymų į šiuos klausimus nepateikiama. Tačiau sistemiškai analizuojant teisės aktus ir esamą kasacinio teismo praktiką, tam tikras išvadas vis dėlto galima padaryti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nagrinėtoje byloje, kurioje be kitų klausimų buvo keliamas ir Taisyklių taikymo klausimas, atsižvelgdamas į tai, kad ginčo šalių sudarytoje sutartyje buvo daroma nuoroda į nenugalimą jėgą, kaip ji yra apibrėžta Taisyklėse, padarė išvadą, kad šios Taisyklės tapo sudėtine sutarties dalimi¹³⁸. Vėlesnėje byloje, kurioje taip pat buvo kilęs Taisyklių taikymo klausimas, kasacinis teismas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, kuriuo patvirtintos Taisyklės, priimtas įgyvendinant Rūmų įstatymą, o ne detalizuojant CK 6.127 ir 6.253 straipsnius, todėl šioje byloje jo netaikė¹³⁹. Sprendžiant iš pateiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų, galima teigti, kad Taisyklių nuostatos sutarties šalims gali būti taikomos tik tuomet, kai šalys dėl to susitaria. Tačiau dar kartą pabrėžtina, kad net ir tokiais atvejais Taisyklės gali būti taikomos tik tiek, kiek jų nuostatos neprieštarauja CK normoms, reglamentuojančioms sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą.

Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nei vienoje iki šiol priimtoje nutartyje nėra pateikęs išaiškinimų dėl Rūmų išduodamų Pažymų teisinės reikšmės, vis dėlto atsakymą į šį klausimą galima atrasti „tarp eilučių“ skaitant kasacinio teismo nutartį ir kartu analizuojant teisės aktus. Vienoje kasacinio teismo nagrinėtoje byloje¹⁴⁰, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl gaisro statybos objekte pripažinimo *force majeure* aplinkybe, atsakovas vienu iš atsiliepimo į ieškovo kasacinį skundą motyvu nurodė tai, kad: „pagal Prekybos, pramonės ir

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.

¹³⁸ Ten pat.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Trevana“ v. Ž. V., Nr. 3K-3-129/2011, kat. 42.4 (S).

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Hronas“ v. UAB „Molesta“, Nr. 3K-3-206/2011, kat. 40.2; 52.3; 114.11 (S).

amatų rūmų įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 10 punktą rūmams suteikta teisė Vyriausybės nustatyta tvarka teikti pažymas, liudijančias *force majeure* aplinkybes. Atsakovas prie 2007 m. rugsėjo 5 d. rašto Nr. 1320 pridėjo Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmų pažymą dėl statybos objekte nenugalimos jėgos aplinkybių. Šios pažymos kasatorius neginčijo“. Tačiau kasacinis teismas, nusprenddamas, kad statybos objekte įvykęs gaisras vis dėlto nėra *force majeure* aplinkybė, dėl Rūmų išduotos Pažymos nieko nepasisakė. Sprendžiant iš tokios teismo pozicijos, manytina, kad minėtos Pažymos neturi teismams privalomos galios, todėl jie patys turi nuspręsti dėl konkrečių aplinkybių pripažinimo ar nepripažinimo *force majeure*. Tokios išvados pagrįstumą patvirtina tai, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁴¹ 109 straipsnio 1 dalį, teisingumą Lietuvoje pavesta vykdyti tik teismams, todėl Rūmų priimtos Pažymos negali nei būti prilyginamos teismų sprendimams, nei būti privalomos teismams. Be to, remiantis Rūmų įstatymo nuostatomis, Rūmai yra savanoriški juridinių bei fizinių asmenų, užsiimančių Lietuvos Respublikos įstatymų reglamentuojama ekonomine veikla, susivienijimai, ne pelno organizacijos, įgyvendinančios verslo savivaldos principus (Rūmų įstatymo 2 straipsnis), o ne valstybės ar savivaldybės institucijos ar šių institucijų funkcijas įgalioti vykdyti asmenys. Atsižvelgiant į tai ir vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹⁴² (toliau – CPK) 197 straipsnio 2 dalimi, nustatančia, kad oficialiais rašytiniais įrodymais, kuriuose nurodytos aplinkybės laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais, laikytini tik tokie dokumentai, kuriuos išdavė valstybės ir savivaldybių institucijos, ar patvirtino kiti valstybės įgalioti asmenys, neviršydami jiems nustatytos kompetencijos bei laikydamiesi atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, darytina išvada, kad Rūmų išduotos Pažymos ne tik nėra teismams privalomas dokumentas, tačiau ir nėra laikytinos oficialiu rašytiniu įrodymu. Todėl šiose Pažymose esanti informacija dėl tam tikrų faktinių aplinkybių kvalifikavimo kaip *force majeure* byloje *prima facie* galios neturėtų turėti.

Lietuvoje įtvirtinto sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto ypatumus padeda atskleisti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymą¹⁴³ atsakingo už formuojamą vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką (Teismų įstatymo 23 straipsnis), nutarčių, priimtų taikant ir aiškinant šį teisinį institutą, analizė. Tačiau pažymėtina, kad šioje srityje kasacinio teismo praktika nėra palyginti gausi. Nepaisant to, tam tikrus teismo formuojamos praktikos dėsningumus vis dėlto galima išvelgti.

---

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁴² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

Žemesnės instancijos teismuose nagrinėtose bylose šalys ne kartą mėgino pateisinti savo prievolių nevykdymą ir išvengti dėl to joms kylančios sutartinės atsakomybės, remdamasis sutarties vykdymo neįmanomumu dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklėmis. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas didžiąją daugumą tokių mėginimų pripažino nepagrįstais¹⁴⁴. Šiuo atžvilgiu aptartinos kelios kasacinio teismo nutartys, parodančios teismo požiūrį į nagrinėjamą teisinį institutą.

2003 metais nagrinėtoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas trečių asmenų atlikto pasaulio sutarties objektu esančio turto pagrobimo nelaikė *force majeure* aplinkybe¹⁴⁵. Šioje byloje ieškovė 2001 metais perdavė atsakovui saugoti ir parduoti jai nuosavybės teise priklausančią automobilį. Šalys susitarė, kad automobilis bus parduotas už 28,000 Lt. Už paslaugų suteikimą ieškovė įsipareigojo mokėti atsakovui 2 Lt dydžio mokestį per parą. 2002 metais automobilis iš atsakovui priklausančios automobilių stovėjimo aikštelės buvo pagrobtas. Dėl šio įvykio buvo iškelta baudžiamoji byla, tačiau automobilis nesurastas, nusikaltimą padarę asmenys nenustatyti. Atsižvelgdama į tai, kad tarp šalių faktiškai susiklostė pasaulio santykiai, o atsakovas tinkamai automobilio nesaugojo, ieškovė reikalavo iš atsakovo priteisti 28,000 Lt nuostolių. Pirmosios instancijos teismas ieškovės ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino ir ieškinį patenkino. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, palikdamas galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą, pažymėjo, kad: „turto saugotojas, priimdamas saugoti didelės vertės turtą, kaip patrauklų nusikaltimo objektą, esant dažniems smurtiniams bei panaudojant ginklą automobilių užvaldymo faktams, negali remtis turto pagrobimo ginkluoto užpuolimo metu aplinkybėmis kaip nenugalima jėga. Tokiomis kriminogeninėmis sąlygomis tikrai rūpestingas ir apdairus saugotojas privalo numatyti grėsmę prarasti saugojimui priimtą turtą dėl ginkluoto užpuolimo bei jai ruoštis. Atsižvelgiant į objekto kriminogeninį patrauklumą, tuometinę nusikalstamumo situaciją, ginkluoto plėšimo atsiradimo rizika turėjo būti protingai numanoma ir tinkamai savo pareigą atliekantis saugotojas ją turi prisiimti“.

---

¹⁴⁴ Pavyzdžiui, žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Limedika“ v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-591, kat. 67; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje G. V. J., D. J. ir K. J. v. UAB „Novaturas“ Nr. 3K-3-524, kat. 16.9.; 39.6.2.13.; 39.7.; 49.3.; 54.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3K-3-534/2005, kat. 60,61; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario mėn. 11 d. nutartis civilinėje byloje R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Laura Štraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931, kat. 39.3; 56.1.

2004 metais nagrinėtoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad šios bylos kontekste gamtos reiškiniai (liūtys ir audros) nepripažintini *force majeure*¹⁴⁶. Šioje byloje buvo nustatyta, kad tarp šalių 2001 metais buvo sudaryta pirkimo – pardavimo sutartis, pagal kurią ieškovas atsakovui pardavė salyklinių miežių sėklą, pesticidus ir trąšas, o atsakovas pagal šią sutartį įsipareigojo parduoti užauginto salyklinių miežių derliaus ne mažiau 200 tonų. Atsakovas pagal minėtą sutartį pardavė tik 113,43 tonų salyklinių miežių. Be to, pagal šios sutarties nuostatas atsakovas pateikė padidintos drėgmės ir šiukšlingumo salyklineis miežius, o sutinkamai su sutarties nuostatomis šie darbai, t. y. džiovinimo ir valymo turėjo būti atlikti atsakovo – augintojo sąskaita. Pagal kitą vėliau šalių sudarytą pirkimo – pardavimo sutartį ieškovas atsakovui pardavė vasarinių rapsų sėklą, herbicidus, insekticidus ir trąšas, o atsakovas įsipareigojo parduoti ieškovui užaugintą vasarinių rapsų derliaus ne mažiau kaip 51 toną. Atsakovas pagal šią sutartį pardavė tik 5660 kg. Už parduotų rapsų džiovinimą ir valymą ieškovas turėjo išlaidų, kurios pagal minėtą sutartį priskirtinos atsakovui, todėl ieškovas reikalavo šias išlaidas priteisti iš atsakovo. Pirmosios instancijos teismas, išnagrinėjęs bylos aplinkybes, nurodė, kad atsakovas atleistinas nuo atsakomybės už sutarčių neįvykdymą, nes jų sąlygos neįvykdytos dėl aplinkybių, kurių jis negalėjo kontroliuoti bei protingai numatyti, ir negalėjo užkirsti kelio pasekmių atsiradimui. Teismas konstatavo, kad žemės ūkio produkcijos užauginimui didelės ir lemiamos reikšmės turi meteorologinės sąlygos, kurių žemės ūkio produkcijos augintojai įtakoti negali, todėl sutarties šalis – atsakovas, būdamas žemdirbiu, pripažintinas kaip silpnesnioji šalis ir jo atžvilgiu taikytinos CK 6.212 straipsnio nuostatos. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės sutiko su pirmosios instancijos teismo padarytomis išvadomis. Tačiau kasacinis teismas, nesutikdamas su abiejų bylų nagrinėjusių teismų argumentais, pažymėjo, kad: „Lietuvos klimatinės sąlygos yra tokios, jog būna liūtys ir audros, dėl kurių gali žūti derlius, tačiau tai savaime nėra radikalų, netikėtą ar nenuspėjama. Kiekvienas rūpestingas ūkininkas, sudarydamas sutartį dėl žemės ūkio produkcijos auginimo bei pardavimo tai turi ir gali numatyti“.

2010 metais nagrinėtoje byloje kasacinis teismas konstatavo, kad gaisras statomame objekte nelaikytinas *force majeure* aplinkybe¹⁴⁷. Šioje byloje ieškovė reikalavo nuostolių atlyginimo remdamasis tuo, kad ji su atsakovu 2006 metais sudarė generalinės rangos sutartį dėl turistų apgyvendinimo ir paslaugų komplekso statybos. Statybos objekte 2007 metais kilo gaisras, kurio metu objektas sudegė neatstatomai. Po gaisro atsakovas atsisakė toliau vykdyti įsipareigojimus pagal rangos sutartį, nes įvyko gaisras, kurį atsakovas traktavo kaip nenugalimos

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Linas ir viza“ v. J. L., Nr. 3K-3-83, kat. 40.12.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. UAB „Molesta“, Nr. 3K-3-370/2010, kat. 41, 44.1, 44.3, 52.3.

jėgos aplinkybę, atleidžiančią jį nuo civilinės atsakomybės už sutarties nevykdymą. Pirmosios instancijos teismas ieškovės ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas sprendimą panaikino ir priteisė ieškovei jos įrodytus nuostolius. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, iš esmės sutikdamas su apeliacinės instancijos teismo argumentais dėl *force majeure* aplinkybių teisinio kvalifikavimo, nurodė, kad: „gaisras bylos faktinių aplinkybių kontekste negali būti laikomas nenugalima jėga, nes gaisro kilimo faktą galima protingai numanyti. Gaisro kilimo rizika statiniuose yra visuotinai žinomas dalykas, ką patvirtina, pavyzdžiui, tai, kad statiniams keliami priešgaisrinės saugos reikalavimai, valstybėje veikia priešgaisrinės saugos tarnybos ir kt. Dėl to gaisras laikytinas galimu numanyti reiškiniu. Gaisras nenugalima jėga gali būti pripažintas tik tada, kai jo atsiradimo priežastys tiek specifinės ar paplitimo mastas toks neįprastai didelis bei nebūdingas atitinkamai geografinėi vietai, kad vidutinis protingai apdairus ir rūpestingas asmuo (*bonus pater familias*) tokio gaisro atitinkamomis sąlygomis negalėtų numatyti ir tikėtis“.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iki šiol tik vieną kartą savo praktikoje pripažino pagrindą taikyti *force majeure* teisinio instituto taisyklę¹⁴⁸. Šioje byloje buvo nustatyta, kad 1999 metais ieškovas Vilniaus miesto savivaldybė pasirašė sutartį su atsakovais – konsorciumu, kurį sudarė dvi įmonės. Įmonių konsorciumui sutartimi suteikta teisė rinkti rinkliavą ir baudas už automobilių parkavimą nustatytose Vilniaus miesto gatvėse ir aikštėse, o konsorciumas savo ruožtu įsipareigojo mokėti Vilniaus miesto savivaldybei metinį mokesį, kurio dydis priklausė nuo surinktų pajamų už rinkliavas, bet ne mažiau kaip 1,000,000 Lt per metus. Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2000 m. rugsėjo 5 d. priėmus nutarimą Nr. 1056, atsakovai neteko sutartimi numatytos teisės rinkti iš transporto priemonių savininkų mokesį už važiuklės išblovimą, taip prarasdami vieną iš pajamų šaltinių pagal sutartį. Kadangi atsakovai minėtą piniginę prievolę įvykdė tik iš dalies, ieškovas prašė priteisti susidariusius nuostolius. Pirmosios instancijos teismas patenkino ieškinį iš dalies, o apeliacinės instancijos teismas paliko pirmosios instancijos teismo sprendimą nepakeistą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, palikdamas galioti žemesnės instancijos teismų sprendimus, konstatavo, kad: „įstatyme aiškiai įtvirtinta taisyklė, kad, kai skolininkas praleidžia prievolės vykdymo terminą, kreditorius gali reikalauti sutartinės atsakomybės, t. y. pagrindinės prievolės įvykdymo ir netesybų (baudos arba delspinigių) sumokėjimo (CK 6.258 straipsnio 2 dalis). Taigi atsiradę valstybės veiksmai, kaip pagrindas atleisti skolininką nuo civilinės atsakomybės, ir reiškia tai, kad skolininkas atleidžiamas nuo pagrindinės sutartinės prievolės įvykdymo ir papildomos prievolės – delspinigių sumokėjimo. Be to, pačioje sutartyje nurodyta, kad nenugalima jėga apibrėžiama pagal Vyriausybės nutarimu

---

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.

Nr. 840 „Dėl atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo” patvirtintas taisyklės, o šių taisyklių 3.5 punkte valstybės institucijų veiksmai prilyginami nenugalimai jėgai. Todėl Vyriausybės 2000 m. rugsėjo 5 d. nutarimo Nr. 1056, dėl kurio atsakovai neteko galimybės vykdyti sutartinę prievolę, pasekmės aiškintinos taip pat kaip ir nenugalimos jėgos, numatytos 2000 m. CK, pasekmės. Šis nutarimas, kaip valstybės valdžios veiksmas, dėl kurio atsakovai neteko galimybės vykdyti prievolę, įsigaliojo atsakovams dar nepraleidus prievolės pagal sutartį vykdymo termino, taigi pripažintinas aplinkybe, atleidžiančia atsakovus nuo civilinės atsakomybės už dalį sutarties vykdymo“.

Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, kuriose aiškinamas ir taikomas sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, analizės, matyti, kad kasacinis teismas sutartinių prievolių nevykdančių šalių atžvilgiu ganėtinai griežtai interpretuoja *force majeure* aplinkybėms taikytinas sąlygas, pabrėždamas skolininko pareigą jau sutarties sudarymo metu numatyti prievolių vykdymui galinčias trukdyti aplinkybes ir pareigą imtis priemonių joms pašalinti bei sumažinti jų sukeliamas neigiamas pasekmes. Tokiu būdu kasacinis teismas akivaizdžiai pabrėžia nagrinėjamo teisinio instituto išimtinumą ir sutarties privalomumo principo prioritetą jo atžvilgiu.

4.2. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumai ir kasacinio teismo praktika jį taikant

Lietuvos civilinėje teisėje sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemoms spręsti įtvirtintas ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas. Pagrindinės nuostatos, reglamentuojančios šį institutą, yra įtvirtintos CK 6.204 straipsnyje „Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms“, kurio turinys labai panašus į UNIDROIT Principų 6.2.1 – 6.2.3 straipsnių turinį. Pirmoje šio straipsnio dalyje kaip ir UNIDROIT Principų 6.2.1 straipsnyje pabrėžiama *pacta sunt servanda* principo svarba ir nagrinėjamo teisinio instituto išimtinis pobūdis, nurodant, kad sutartis privalo būti vykdoma ir tais atvejais, kai ją vienai šaliai tampa sudėtingiau vykdyti negu kitai. Antroje aptariamo straipsnio dalyje pateikiami analogiški kaip ir UNIDROIT Principų 6.2.2 straipsnyje pagrindai bei juos apibūdinančios sąlygos, kuriems esant, galima taikyti nagrinėjamo teisinio instituto taisyklės. Trečioji CK 6.204 straipsnio dalis taip pat kaip ir UNIDROIT Principų 6.2.3 straipsnis įtvirtina privalomą išankstinę ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarką derybų būdu ir nustato analogiškas teismo teises išsprendžiant šį ginčą.

Pažymėtina, kad nors CK ir UNIDROIT Principuose nustatytas nagrinėjamo teisinio instituto reglamentavimas yra labai panašus, tačiau nėra identiškas. UNIDROIT Principų 6.2.3 straipsnio 1 dalis nurodo, kad nukentėjusioji šalis, jai tapus sunkiau vykdyti sutartį, turi teisę reikalauti derybų, tačiau nedetalizuoja šių derybų objekto. Tuo tarpu CK 6.204 straipsnio 3 dalies lingvistinė formuluotė numato nukentėjusiajai šaliai teisę prašyti derybų tik dėl sutarties pakeitimo. Tačiau pabrėžtina, kad tam tikrais atvejais sutarties vykdymas nukentėjusiajai šaliai gali tapti apsunkintas tokiu būdu, kad vienintelis teisingas kelias pašalinti sutartinių prievolių disbalansą gali būti tik sutarties nutraukimas. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad sutarties nutraukimas ir sutarties pakeitimas yra dvi alternatyvios priemonės, kurias teismas gali taikyti, išspręsdamas ginčą (6.204 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktai), todėl analogiškai, į teismą besikreipiančiai šaliai taip pat turėtų būti suteikta galimybė pasirinkti, kuriuo būdu, jos manymu, jos teisės bus apgintos tinkamiausiai, juolab, kad tokio pasirinkimo kreipiantis į teismą nei CK, nei kiti įstatymai neriboja. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad aptartose situacijose būtų neprotinga ir nesąžininga vien tik lingvistiškai aiškinti minėtą nuostatą ir iš nukentėjusios šalies reikalauti, kad ji, prieš kreipdamasi į teismą su reikalavimu nutraukti sutartį, kitai šaliai siūlytų tik ją keisti, ar apskritai drausti siūlyti nukentėjusiajai šaliai prašyti derybų, kurių objektas būtų vien sutarties nutraukimas.

Aukščiau aptartas klausimas yra glaudžiai susijęs su kita ne mažiau svarbia problema – kuriam iš CK 6.204 straipsnio 3 dalyje numatytų teisių gynimo būdų teismas turėtų teikti pirmenybę – sutarties nutraukimui ar pakeitimui? CK kaip ir UNIDROIT Principai aiškaus atsakymo į šį klausimą nepateikia. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu yra pažymėjęs, kad „teismas turi diskrecijos teisę spręsti, kurią iš CK 6.204 straipsnio 3 dalyje numatytų priemonių taikyti“¹⁴⁹. Tačiau manytina, kad teismo diskrecija šiuo atžvilgiu neturėtų būti absoliuti. Pirma, teismo diskrecijos teisę riboja paties kasacinio teismo praktikoje pripažįstamas ir vis plačiau taikomas *favor contractus* (sutarties naudai) principas, įpareigojantis pirmenybę teikti sutarties išsaugojimui, o ne jos nutraukimui¹⁵⁰. Taigi tais atvejais, kai byloje bus reiškiamas reikalavimas pakeisti sutartį, teismas prioritetą turėtų teikti būtent šiam teisių gynimo būdai, ir tik nustatęs, kad jo taikyti konkrečiu atveju neįmanoma ar neteisinga, galėtų pasinaudoti jam suteikta diskrecijos teise ir sutartį nutraukti. Be to, pabrėžtina, kad teismo diskreciją renkantis tarp dviejų minėtų priemonių riboja civiliniame procese galiojantis dispozityvumo

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011, kat. 42.11.2; 114.11 (S).

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje J. B. B. v. UAB „Neo Group“, Nr. 3K-3-157/2010, kat. 11.9.6; 42.8 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje ŽŪB „Minaičiai“ v. AB „Žemaitijos pienas“, Nr. 3K-3-14/2010, kat. 42.8; 42.11.1 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje N. S. v. UAB „Delight Baltic“, Nr. 3K-3-287/2009, kat. 22.3.2; 42.11.1 (S).

principas, be kita ko reiškiantis, kad teismas negali keisti ar plėsti ieškinio dalyko ir sprendime peržengti byloje pareikštų reikalavimų, išskyrus CPK nurodytus atvejus (CPK 265 straipsnio 2 dalis)¹⁵¹. Taigi bendrais atvejais, kai byloje bus pareikštas vienintelis reikalavimas – nutraukti sutartį, teismas turės tik dvi alternatyvas – arba sutartį nutraukti, arba ieškinį atmesti. Tačiau pažymėtina, kad ieškinio atmetimas šiuo atveju neturėtų užkirsti kelio šaliai, kurios ieškinyje buvo atmestas, pakartotinai kreiptis į teismą ir reikalauti sutarties pakeitimo, jeigu vis dar egzistuos visos CK 6.204 straipsnio taikymo sąlygos.

Lietuvoje įtvirtinto sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto reglamentavimo ypatumu galima išskirti ir tai, kad CK nustato specialių nagrinėjamam teisiniui institutui skirtų reglamentuoti normų, taikytinų atskiroms sutarčių rūšims: rangos (CK 6.653 straipsnio 6 dalis); statybos rangos (6.685 straipsnio 2 dalis) ir draudimo (CK 1010 straipsnio 2 ir 4 dalys). Pažymėtina, kad minėtose teisės normose tik įvardijami konkretūs atvejai, kada galima mėginti taikyti nagrinėjamą teisinį institutą, tačiau galiausiai nukreipiama į pagrindiniame CK straipsnyje (6.204) nustatytas taisykles. Tačiau iš šių normų išskirtina CK 6.685 straipsnio 2 dalis, nustatanti, kad rangovas turi teisę reikalauti perskaičiuoti sutarties kainą, jeigu dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių faktiška statybos darbų kaina padidėja daugiau kaip penkiolika procentų (CK 6.204 straipsnis). Matyti, kad statybos rangos sutarties atveju įstatymų leidėjas faktinį statybos darbų kainos padidėjimą daugiau kaip penkiolika procentų preziumuoja esant esminiu kainos padidėjimu (6.204 straipsnio 2 dalis). Tačiau reikėtų sutikti su teisės literatūroje pateikiama nuomone, kad šią prezumpciją galima paneigti, nes rangovas dažnai ir po kainų padidėjimo daugiau nei penkiolika procentų gauna pelno, todėl teismai, sprenddami konkrečias bylas, visų pirma turėtų atsižvelgti į CK 6.204 straipsnyje pateiktus kriterijus ir analizuoti, ar toks kainų pasikeitimas individualiu atveju iš tiesų lemia esminį sutarties vykdymo apsunkinimą¹⁵².

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK 6.204 straipsnyje nustatytos taisyklės gali būti taikomos ne tik tais atvejais, kai aplinkybės, iš esmės pakeičiančios sutartinių prievolių pusiausvyrą, atsiranda po sutarties sudarymo, tačiau ir tuomet, kai šios aplinkybės egzistuoja jau sutarties sudarymo metu (CK 6.204 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Pastaraisiais atvejais natūraliai gali kilti problemų dėl nagrinėjamo straipsnio ir kitų CK nuostatų atribojimo. Visų pirma, tokie atvejai galimi, kai abi šalys arba tik nuketėjusioji šalis dėl objektyvių priežasčių suklysta dėl esminių sutarties sąlygų ir tai lemia esminę sutartinių prievolių disproporciją. Tokiose situacijose

---

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „PRO ARS“, Nr. 3K-3-117/2011, kat. 50.5; 50.8; 932.12 (S); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. UAB „Velidas“, V. P., G. L., S. B., Nr. 3K-3-94/2009, kat. 21.1; 27.3.2.1; 106.1.

¹⁵² Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances on ... // ten pat, P. 211.

atsiranda pagrindas remtis ir CK 1.90 straipsnio normomis, taikytinomis pripažįstant negaliojančiais dėl suklydimo sudarytus sandorius. Tačiau pažymėtina, kad pagal CK 1.90 straipsnio 7 dalį, suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo būdais. Taigi esant CK 6.204 straipsnio ir CK 1.90 straipsnio normų konkurencijai, pirmenybė turi būti teikiama CK 6.204 straipsniui.

Nagrinėjama CK straipsnį dėl aukščiau nurodytos priežasties tam tikrose situacijose gali būti sunku atriboti ir nuo CK 6.228 straipsnio „Esminė šalių nelygybė“. Pažymėtina, kad nei įstatymai, nei teisės doktrina, nei kasacinio teismo praktika aiškių šių normų atribojimo kriterijų nepateikia. Vis dėlto juos galima atrasti analizuojant normų turinį. Pagal CK 6.228 straipsnio 1 dalį, šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. Remiantis pateiktomis nuostatomis, matyti, jog tam, kad galima būtų taikyti CK 6.228 straipsnį, būtina nustatyti tokių aplinkybių visumą: 1) sutartis ar atskira jos sąlyga sutarties sudarymo metu nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą, t. y. vienos šalies naudos neprotingo (perdėto) mažinimo sąskaita neprotingai (perdėtai) padidinama kitos šalies iš sutarties gaunama nauda¹⁵³; 2) šis pranašumas suteiktas dėl jį įgijusios šalies nesąžiningumo, t. y. ši šalis sutarties sudarymo metu žino apie pranašumą ir jį įgyja pasinaudodama kitos šalies bloga padėtimi (nepatyrimu, ekonominiais sunkumais ir pan.). Tuo tarpu, nors CK 6.204 straipsnis nedraudžia, kad apie sutarties sudarymo metu egzistuojančias aplinkybes, nukentėjusiajai šaliai suvaržančias (apsunkinančias) sutarties vykdymą, kita šalis žinotų (CK 6.204 straipsnio 2 dalies 1 punktą), tačiau šiame straipsnyje nėra nuorodų į tai, kad ši šalis nukentėjusios šalies naudos mažinimo sąskaita padidintų savo iš sutarties gaunamą naudą, ir į tai, kad ji šią naudą įgytų dėl savo nesąžiningų veiksmų ar neveikimo. Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, darytina išvada, kad CK 6.204 ir 6.228 straipsniai įtvirtina savarankiškus teisių gynimo būdus. Todėl tuo atveju, jeigu bus nustatyta, kad sutarties sudarymo metu 1) sutartis ar atskira jos sąlyga vienai iš sutarties šalių sukūrė neprotingai didelę (perdėtą) naudą kitos šalies naudos mažinimo sąskaita ir, 2) kad šią naudą šalis įgijo dėl savo nesąžiningumo, turės būti

---

¹⁵³ Kasacinis teismas CK 6.228 straipsnyje vartojamą „perdėto pranašumo“ sąvoką yra išaiškinęs labai panašiai, žiūrėt: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. UAB „Sauluva“, Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5 (S).

taikomas CK 6.228 straipsnis. Jeigu šios sąlygos nebus nustatytos, galima bus mėginti taikyti CK 6.204 straipsnio taisykles.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, nors ir palyginti negausiai, galima sutikti bylų, kuriose šalys mėgino pakeisti sutartis, remdamosis CK 6.204 straipsnio nuostatomis. Tačiau didžioji daugumą tokių mėginimų baigdavosi nesėkmingai, kasaciniam teismui konstatavus nesant tam teisinių ir (ar) faktinių pagrindų¹⁵⁴. Pavyzdžiui, 2007 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo civilinę bylą, kurioje buvo sprendžiamas gamtinių dujų perdavimo – paskirstymo sutarties pakeitimo dėl pasikeitusių aplinkybių klausimas¹⁵⁵. Ieškovas prašė pakeisti minėtos sutarties nuostatą, nurodančią, kad „jeigu pasibaigus metams ieškovui yra paskirstytas didesnis ar mažesnis dujų kiekis, nei buvo numatyta metų pradžioje, ir dėl to ieškovas turi būti priskirtas kitai vartotojų grupei, mokėjimai už dujų paskirstymą perskaičiuojami pagal šiai vartotojų grupei nustatytą dujų paskirstymo kainą“. Prie šios sutarties sudarytu papildomu susitarimu atsakovas (dujų įmonė) įsipareigojo per 2004 metus perduoti ieškovui (sistemos naudotojui) 16,558,000 kubinius metrus gamtinių dujų, o sistemos naudotojas – mokėti atsakovui (dujų įmonei) pagal sutarties priede nustatytas kainas, kurios skiriasi 6-os grupės vartotojams, įsipareigojusiems per metus suvartoti nuo 5 iki 15 milijonų kubinių metrų gamtinių dujų, ir 7-os grupės vartotojams, įsipareigojusiems per metus suvartoti virš 15 milijonų kubinių metrų gamtinių dujų. Kadangi ieškovas per 2004 metus faktiškai suvartojo 14,337,574 kubinius metrus gamtinių dujų, tai jis pateko į 6-ą vartotojų grupę, pagal kuriai taikomus didesnius nei 7-os grupės vartotojams įkainius, ieškovui buvo perskaičiuota papildomai sumokėti 1,032,894.66 Lt kainų skirtumą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas paliko pirmosios instancijos teismo sprendimą nepakeistą. Kasacinis Teismas, palikdamas galioti žemesnės instancijos teismų sprendimus, nesutiko su ieškovo argumentais, kad jis 2004 metais suvartojo mažiau nei 15 milijonų kubinių metrų gamtinių dujų ne dėl nuo jo priklausančių aplinkybių – dėl kitų ūkio subjektų sumažėjusios gamtinių dujų paklausos ir neįprastai aukštos oro temperatūros 2004 metų spalio – gruodžio mėnesiais, taip pat dėl 2004 metų vasario mėnesį pradėtos eksploatuoti naujos ekonomiškesnės katilinės. Teismas pažymėjo, kad „kadangi įstatymiškai gamtinių dujų vartotojai skirstomi į grupes pagal

---

¹⁵⁴ Pavyzdžiui, žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje G. B. v. UAB „Ūkio investicinė grupė“, Nr. 3K-3-612, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje S. Jasiulevičiaus įmonė „Sauliaus vaistinė“ v. Panevėžio teritorinės ligonių kasos, Nr. 3K-3-414, kat. 42.11.2; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. BUAB „Eudanas“, AB „Ūkio bankas“, Nr. 3K-3-261/2011, 30.3; 42.9; 126.8; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio mėn. 11 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. L. K., N. K., A. K., Nr. 3K-3-387/2011, kat. 42.10; 42.11.1; 50.11.2; (S) ir kt.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akmenės energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, Nr. 3K-3-477/2007, kat. 42.11.2; 45.5.

suvartojamų per vienerius metus dujų kiekį, tai ieškovas turėjo apskaičiuoti numatomą suvartoti dujų kiekį. Šio kiekio teisingas apskaičiavimas, įvertinant galimą paklaidą, yra ieškovo ūkinės veiklos normali rizika, dėl to toks planavimas turi būti atliekamas atsakingai. Ieškovui nurodytos aplinkybės nėra netikėtos, jos galėjo būti iš anksto protingai numatytos ir įvertintos, kokį poveikį turės deklaruojamam dujų suvartojimo kiekiui. Tuo tarpu CK 6.204 straipsnio 1 ir 3 dalių pagrindais sutartis pakeičiama tik dėl tokių atsiradusių sudėtingesnį sutarties vykdymą nulėmusių aplinkybių, kurių šalis sudarydama sutartį negalėjo protingai numatyti (CK 6.204 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Jeigu ieškovas dėl nurodytų aplinkybių už 2004 m. iš anksto deklaruotų mažesnį numatomą suvartoti dujų kiekį, kuris tiksliau atitiktų faktiškai suvartotą, tai planuojama sumokėti ir mokėtina suma už 2004 m. suvartotą kiekį iš esmės nebūtų skirtinga ir dėl to ieškovas nepatirtų nuostolių“.

Kasacinis teismas iki šiol savo praktikoje CK 6.204 straipsnį pritaikė tik du kartus. Pirmą kartą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tai padarė 2006 metais nagrinėtoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas patalpų nuomos sutarties pakeitimo klausimas¹⁵⁶. Ieškovė ir atsakovas 2001 metais sudarė negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, pagal kurią ieškovė atsakovui išnuomojo patalpas aštuonių metų terminui. Nuomos sutarties 5 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad atsakovas ieškovei turi mokėti 1,875 Lt nuompinigių per mėnesį, kai oficialus lito ir JAV dolerio santykis yra 4:1, šiam santykiui keičiantis, atitinkamai perskaičiuojami ir nuompinigiai. Nuo 2002 metų vasario mėnesio atsakovas pradėjo mokėti ne visą sutartą nuomos mokesį, motyvuodamas JAV dolerio ir lito kurso pasikeitimu, dėl ko susidarė nuomos mokesčio įsiskolinimas – 13,898.38 Lt. Ieškovė teismo prašė iš dalies pakeisti minėtą nuomos sutarties nuostatą ir priteisti iš atsakovo ieškovės naudai nesumokėtus nuompinigius. Pirmosios instancijos teismas tenkino šiuos ieškovės reikalavimus – pakeitė nuomos sutarties 5 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstė taip: „Nuomininkas moka nuomotojui 1,875 Lt dydžio nuomos mokesį. Nuompinigiai už einamąjį mėnesį turi būti sumokėti iki einamojo mėnesio 15-os kalendorinės dienos. Nuomos mokesčio dydis peržiūrimas kiekvienų metų vasario 1 dieną, suderinant nuomos mokesčio dydį surašomu sutarties priedu“, bei priteisė ieškovei iš atsakovo nesumokėtus 13,898.38 Lt nuompinigių. Apeliacinės instancijos teismas nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sutikdamas su bylą nagrinėjusių teismų išvadomis, pažymėjo, kad: „CK 6.204 straipsnio 2 dalyje nurodomi keturi kriterijai, pagal kuriuos nustatoma, ar sunkesnis sutarties vykdymas yra toks reikšmingas, kad ją vykdyti tampa sudėtinga ir reikia peržiūrėti sutarties sąlygas. Sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, pažeidžiantis šalių interesų pusiausvyrą, reikalavimas įvykdyti sutartį tokiomis

---

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. UAB „Sauluva“, Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5 (S).

aplinkybėmis prieštarautų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams. Tokios aplinkybės turi atsirasti ar tapti žinomos jau sudarius sutartį ir šalis ją sudarydama negalėjo protingai numatyti, kad tos aplinkybės gali atsirasti. Be to, aplinkybės turi būti objektyvios, t. y. nepriklausyti nuo šalies valios. Šalis negali remtis aplinkybėmis, kurios atsirado dėl jos kaltės arba kurioms ji galėjo užkirsti kelią. Teismų nustatytos bylos faktinės aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad buvo aptartos sąlygos dėl sutarties pakeitimo. Teismų nustatyta, kad ginčo šalys sulygo konkretų nuomos mokestį valstybine valiuta – 1,875 Lt per mėnesį, esant lito ir JAV dolerio 4:1 santykiui. Ši valiutų išlyga nustatyta siekiant išvengti nuostolių dėl valiutos kurso keitimosi. Sunkumų vykdant sutartį šalims atsirado dėl lito ir JAV dolerio atsiejimo. Valstybinę valiutą – litą susiejus ne su JAV doleriu, bet su euru, dėl objektyvių priežasčių iš esmės pasikeitė ginčo sutarties šalių teisiniai santykiai dėl nuomos mokesčio. Šalys sutartimi nenustatė pasikeitusių aplinkybių sprendimo būdų, dėl to atsirado pagrindas keisti šią sutarties dalį“.

Autoriaus nuomone, aptartoje byloje teismai ne visiškai tinkamai taikė CK 6.204 straipsnio taisyklę. Pabrėžtina, kad pagrindas taikyti šį straipsnį atsiranda tik tuomet, kai jame išvardintus kriterijus atitinkančios aplinkybės realiai apsunkina, o ne potencialiai gali apsunkinti sutarties vykdymą vienai iš šalių, t. y. dėl šių aplinkybių arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas (CK 6.204 straipsnio 2 dalis). Be to, atsiradus tokioms aplinkybėms, šalis privalo ir toliau vykdyti sutartį joje nustatytais sąlygomis (CK 6.204 straipsnio 1 ir 3 dalys), todėl darytina išvada, kad CK 6.204 straipsnio pagrindu teismų padaryti sutarties pakeitimai teisinės pasekmės gali sukelti tik į ateitį. Atsižvelgiant į tai, aptariamoje byloje valiutų atsiejimas aplinkybe, sudarančia pagrindą taikyti CK 6.204 straipsnio normas, galėjo būti pripažinta tik tuomet, jeigu dėl valiutų atsiejimo pagal nuomos sutarties sąlygas ieškovei (nuomotojai) priklausytų gauti mažesnę nuomos mokestį, o sutartis, įvykus šiai aplinkybei, atsakovui (nuomininkui) leistų savarankiškai perskaičiuoti ir mokėti mažesnę nuomos mokestį iki tol, kol sutartis bus pakeista derybų būdu ar teismine tvarka. Tačiau šioje byloje teismai, padarydami išvadą, kad atsiejus valiutas iš esmės pasikeitė sutarties šalių teisiniai santykiai dėl nuomos mokesčio, šią išvadą patys paneigė, priteisdami sumokėti ieškovei įsiskolinimą, motyvuojant tuo, kad nuomos sutartyje numatytas faktas, įgalinantis atsakovą perskaičiuoti nuompinigių dydį, neįvyko. Kitaip tariant, teismai byloje tą pačią aplinkybę nepagrįstai laikė ir apsunkinančia sutarties vykdymą, tačiau tuo pačiu ir negalėjusia (neturėjusia pagrindo) apsunkinti sutarties vykdymo.

Antrą kartą kasacinis teismas savo praktikoje pripažino pagrindą taikyti CK 6.204 straipsnio taisyklę 2011 metais nagrinėtoje byloje, kurioje taip pat buvo keliamas nuomos

sutarties pakeitimo klausimas¹⁵⁷. Šioje byloje buvo nustatyta, kad 2002 metais šalys sudarė negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, pagal kurią atsakovas iki 2009 metų pabaigos išnuomojo ieškoviui negyvenamąsias patalpas viešbučio ir kitoms su tuo susijusioms paslaugoms teikti. Ieškovas įsipareigojo kas mėnesį mokėti atsakovui 53 Lt pridedant 18 procentų PVM už vieną kvadratinį metrą nuomojamų patalpų nuomos mokesčio. 2004 metais šalių sudarytu susitarimu nuomos terminas pratęstas iki 2019 metų pabaigos ir pakeistas nuomos mokestis – 50 Lt pridedant 18 procentų PVM už vieną kvadratinį metrą nuomojamų patalpų nuomos mokesčio. Ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas atkurti šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą ir pakeisti nuomos sutartyje nustatytą nuomos kainą, t. y. sumažinti ją iki 33 Lt pridedant PVM už vieną kvadratinį metrą. Ieškovas savo reikalavimą grindė tuo, kad šalys, sudarydamos sutartį ir vėliau ją papildydamos, negalėjo numatyti, kad 2008 metais prasidės plataus masto ekonomikos nuosmukis. Dėl ekonominio sunkmečio, padidėjusio PVM ieškovo veikla tapo nuostolinga, tačiau didinti viešbučio teikiamų paslaugų kainų ieškovas negali, o dėl nuomos sutartyje įtvirtintų jos nutraukimo sąlygų nutraukti sutartį jam yra finansiškai nenaudinga. Ieškovo teigimu, nekilnojamojo turto komercinei veiklai nuomos kaina yra 20 – 40 Lt už kvadratinį metrą, todėl jis nepagrįstai moka atsakovui 30 – 40 procentų didesnę kainą. Pirmos instancijos teismas sprendimu ieškovo reikalavimus tenkino, o apeliacinės instancijos teismas sprendimą šioje dalyje paliko nepakeistą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas žemesnių instancijų teismų sprendimus paliko nepakeistus. Remdamasis bylą nagrinėjusių teismų nustatytomis aplinkybėmis, kad: dėl pasaulinio masto ekonomikos krizės, kurią išgyveno ir Lietuva, sumažėjo ieškovo teikiamų paslaugų pelningumas (dėl sumažėjusio svečių skaičiaus ir apgyvendinimo kainų); padidėjo ieškovo veiklos sąnaudos (pridėtinės vertės mokestis išaugo nuo 5 iki 21 procentų, padidėjo mokesčiai už elektrą, šildymą ir pan.); ieškovo nuomojamų patalpų nuomos kaina rinkoje yra 33 Lt už kvadratinį metrą, t. y. ieškovas, nuomodamas patalpas ir mokėdamas 50 Lt už kvadratinį metrą, gauna šios kainos neatitinkančias patalpas; dėl ekonominės krizės, padidėjusių veiklos sąnaudų ir pan. sumažėjo iš vieno kvadratinio metro nuomojamų patalpų gaunamos ieškovo pajamos, kasacinis teismas sutiko su bylą nagrinėjusių teismų išvadomis, kad „ieškoviui sumažėjo iš nuomos sutarties gaunamas įvykdymas, atitinkamai jam iš esmės tapo sudėtingiau vykdyti pagal sutartį prisiimtus įsipareigojimus – mokėti nustatytą (50 Lt už kvadratinį metrą) kainą“. Teismas taip pat nurodė, kad atsakovas gauna šalių interesų pusiausvyrą pažeidžiantį nuomos mokestį ir, pakeitus nuomos kainą, iš esmės atsakovo gaunamas sutarties įvykdymas nesumažės. Be to, kasacinis teismas sutiko bylą nagrinėjusių teismų išvadomis, kad „įvykusi ekonominė krizė negali būti prilyginama eiliniam ekonomikos

---

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011, kat. 42.11.2; 114.11 (S).

nuosmukiui“, bei pažymėjo, kad „ieškovas negalėjo numatyti, jog ekonominė situacija pasikeis tokiu mastu, ir negali būti sprendžiama, jog ieškovas prisiėmė ekonominės krizės padarinių riziką“. Remdamasis nurodytais motyvais, kasacinis teismas konstatavo, kad „teismai pagrįstai nustatė, jog egzistuoja visos aplinkybės, kurioms esant laikoma, kad iš esmės pasikeitė šalių sutartinių prievolių pusiausvyra, ir pagrįstai sprendė, jog ieškovui dėl sutartyje nustatytos nuomos kainos neatitikties jos rinkos kainai, iš esmės suvaržomas jo sutartinių įsipareigojimų pagal sutartį vykdymas“, bei pažymėjo, kad „ekonominės krizės padariniai dėl nuomos sutarties vykdymo turėtų tekti abiem sutarties šalims“.

Autoriaus nuomone, reikėtų sutikti su aptartoje byloje teismų padarytomis išvadomis, kad ekonominės krizės padariniai, gali būti laikomi aplinkybėmis, patenkančiomis į CK 6.204 straipsnio taikymo sritį. Šiame kontekste reikėtų pabrėžti, kad ne ekonominė krizė *per se*, o būtent jos sukelti padariniai – valiutų nuvertėjimas, patalpų nuomos rinkos kainų sumažėjimas ir kt., kuriuos ir jų įtaką konkrečios sutarties vykdymui reikia įrodinėti ir vertinti kiekvienoje byloje individualiai, galėtų būti pagrindas taikyti CK 6.204 straipsnį. Priešingu atveju, apskritai visas sutartis, sudarytas iki ekonominės krizės pradžios, galima būtų reikalauti peržiūrėti manipuliuojant vien ekonominės krizės faktu, kurio pagal kasacinio teismo praktiką dar ir nereikia įrodinėti¹⁵⁸. Tačiau net ir sutinkant su aptartoje byloje teismų padarytomis išvadomis, kad šiuo konkrečiu atveju buvo pagrindas CK 6.204 straipsnio pagrindu keisti sutartį, abejotina, ar tai buvo padaryta tinkamai. Pažymėtina, kad bylą nagrinėję teismai pripažino, jog pasikeitusių aplinkybių našta turi būti paskirstoma abiem sutarties šalims, o ne tekti tik vienai jų. Tačiau sumažindami nuomos mokesť iki dėl ekonominės krizės nukritusių rinkos kainų, teismai realiai šio principo nesilaikė, nes nuomotojui priskyrė visus neigiamus rinkos kainų kritimo padarinius, o nuomininką visiškai atleido nuo šių aplinkybių naštos, suteikdami jam teisę naudotis patalpomis už ekonominio sunkmečio pakoreguotas kainas.

Apibendrinant, darytina išvada, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, galinti atskleisti sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto specifinius bruožus nacionalinėje teisėje, dar tik pradeda formuotis. Atsižvelgiant į tai, daugelis probleminių CK 6.204 straipsnyje įtvirtinto teisinio instituto aspektų iki šiol nėra pakankamai išnagrinėti, o kai kurie iš jų apskritai nėra analizuoti. Nesant aiškių ir nusistovėjusių nagrinėjamo CK straipsnio praktinio taikymo kriterijų bei egzistuojant tik pavieniams ir kritikuotiniems jo taikymo pavyzdžiams, kol kas šioje srityje ne tik sudėtinga prognozuoti konkrečių bylų baigtį, bet ir bendrą kasacinio teismo praktikos kryptį.

---

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010, kat. 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5 (S).

4.3. Sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdų Lietuvoje apibendrinimas

Lietuvos civilinėje teisėje, sekant daugelio užsienio valstybių bei tarptautinės praktikos pavyzdžiu, sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemoms spręsti yra įtvirtinti tiek sutarčių vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių, tiek ir sutarčių vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai. Iš šių teisinių institutų analizės matyti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas juos reglamentuoja labai panašiai, kaip tai siūloma daryti UNIDROIT Principuose. Tačiau nacionalinis reglamentavimas pasižymi ir tam tikrais specifiniais požymiais. Šie požymiai labiausiai atsispindi teisės normose, įtvirtinančiose sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisykles. Tačiau, nors ir mažesne apimtimi, reglamentavimo ypatumų galima atrasti ir teisės normose, reguliuojančiuose sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą. Kai kurios Lietuvos teisėje įtvirtintos specifinės nuostatos kelia tam tikrų neaiškumų ir abejonių dėl jų tikslingumo, todėl manytina, kad jas aiškinant bei taikant pirmiausiai turėtų būti atsižvelgiama į minėtai problemai spręsti skirtų teisinių institutų esmę ir jiems keliamus tikslus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, galinti atskleisti nagrinėjamų teisinių institutų ypatumus nacionalinėje teisėje, nėra palyginti gausi ir galutinai susiformavusi. Tačiau iš kasacinio teismo nutarčių, kuriose aiškinamas ir taikomas sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, analizės jau dabar galima daryti išvadą, kad kasacinis teismas sutartinių prievolių nevykdančių šalių atžvilgiu ganėtinai griežtai interpretuoja *force majeure* aplinkybėms taikytinas sąlygas, pabrėždamas skolininko pareigą jau sutarties sudarymo metu numatyti prievolių vykdymui galinčias trukdyti aplinkybes ir pareigą imtis priemonių joms bei jų sukeliams neigiamoms pasekmės pašalinti. Tokiu būdu kasacinis teismas akivaizdžiai pabrėžia šio teisinio instituto išimtinumą bei *pacta sunt servanda* principo prioritetą jo atžvilgiu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kurioje taikomos ir aiškinamos sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisykles, daugelis probleminių šio teisinio instituto taikymo ir aiškinimo aspektų iki šiol nėra pakankamai išnagrinėti, o kai kurie iš jų apskritai nėra analizuoti. Nesant aiškių ir nusistovėjusių nagrinėjamo teisinio instituto praktinio taikymo kriterijų bei egzistuojant tik pavieniams ir kritikuotiniems jo taikymo pavyzdžiams, kol kas šioje srityje ne tik sudėtinga prognozuoti konkrečių bylų baigtį, bet ir bendrą kasacinio teismo praktikos kryptį.

IŠVADOS

Remdamasis darbe atlikta sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų analize, autorius daro išvadą, kad darbo hipotezė visiškai pasitvirtino. Nagrinėti teisiniai institutai tiek teisės doktrinoje, tiek teisės aktuose, tiek ir teismų praktikoje laikomi išimtinio pobūdžio teisiniais instrumentais, todėl sprendžiant sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemas, prioritetiniu išlieka *pacta sunt servanta* principas.

1. Situacijoms, kai po sutarties sudarymo iš esmės pasikeičia aplinkybės, nepapulančios į nei vienos iš šalių rizikos sritį ir trukdančios vykdyti sutartį, spręsti užsienio, tarptautinėje bei nacionalinėje praktikoje įtvirtinami ir taikomi sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas taikytinas tais atvejais, kai sutarties vykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių tampa teisiškai ir (ar) fiziškai neįmanomas, arba ypač sudėtingas, todėl ekonomiškai neefektyvus. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklės taikytinos tuomet, kai sutarties vykdymas dėl pasikeitusių aplinkybių iš esmės pasunkėja, tačiau išlieka įmanomas ir ekonomiškai pateisinamas. Dėl skirtingos šių teisinių institutų paskirties, jie negali būti taikomi paraleliai ar subsidiariai.

2. Sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinių institutų įtvirtinimu įvairiose teisinėse sistemose siekiama tiek teisiškai, tiek ekonomiškai pagrįstų tikslų. Taikant šiuos institutus sutarties šalys apsaugomos nuo esminės nelygybės ir nuo teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principų pažeidimų. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas prisideda prie kliūčių civilinės apyvartos raidai šalinimo, apsaugodamas sutarties šalis nuo nepagrįstų reikalavimų vykdyti sutartį ir atlyginti dėl jų neįvykdymo atsiradusius nuostolius, kai sutarčių vykdymas dėl objektyvių priežasčių tampa neįmanomas. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, sudarantis galimybę išsaugoti šalių sudarytą sutartį, ją pritaikant prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių, prisideda prie civilinės apyvartos raidos ir stabilumo bei prie *favor contractus* ir sutarties privalomumo principų įgyvendinimo.

3. Didžiosiose Europos valstybėse – Vokietijoje, Prancūzijoje ir Anglijoje sutarčių vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių situacijos sprendžiamos pakankamai panašiai. Šiame kontekste išskirtina tik Vokietija, kurios teismų praktikoje sutarties vykdymo neįmanomumo sąvoka papildoma protingumo kategorija, tokiu būdu praplečiant

sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taikymo ribas.

4. Vokietija, Prancūzija ir Anglija iliustruoja ganėtinai skirtingus požiūrius į sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą. Griežčiausiu požiūriu šiuo atžvilgiu išsiskiria Prancūzija, kurios civilinėje ir komercinėje teisėje pripažįstama tik *force majeure* doktrina, suteikianti galimybę atleisti šalis nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius tik tuomet, kai sutarties vykdymas po jos sudarymo tampa neįmanomas. Anglijos teisė, kurioje teismų išplėtotos frustracijos doktrinos pagrindu šalys gali būti atleidžiamos nuo pareigos vykdyti sutartį ir atlyginti viena kitai nuostolius ne tik tais atvejais, kai sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių tampa neįmanomas, bet ir tais atvejais, kai žlunga sutarties tikslas, bei tuomet, kai aplinkybių pasikeitimas uždelsia įsipareigojimų vykdymą arba radikaliai pakeičia jų turinį, atspindi kur kas lankstesnį požiūrį į šį reiškinį. Vokietija šiuo atžvilgiu išsiskiria liberaliausiu požiūriu – remiantis šioje valstybėje išplėta sandorio pagrindo išnykimo doktrina, šalys gali būti atleistos nuo pareigos vykdyti sutartį bei atlyginti viena kitai nuostolius ir tais atvejais, kai sutarties vykdymas dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių kuriai nors iš šalių tampa apsunkintas, o Vokietijos teismams, vieninteliems iš trijų didžiųjų Europos valstybių, suteikta teisė keisti sutartis, pritaikant jas prie iš esmės pasikeitusių aplinkybių.

5. CISG Konvencija, UNIDROIT, PECL ir DCFR Principai įtvirtina sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą ir nustato labai panašius jo taikymo pagrindus bei taisykles. Tačiau tarp šiuose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose siūlomų sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių problemos sprendimo būdų egzistuoja ir tam tikrų skirtumų. Akivaizdžiausiu skirtumu laikytina tai, kad tiek PECL, tiek ir DCFR Principai numato, jog tais atvejais, kai sutarties vykdymas tampa neįmanomas dėl nuolatinės kliūties, sutartis nutraukiama automatiškai, tuo tarpu CISG Konvencija ir UNIDROIT Principai tokios taisyklės neįtvirtina, palikdami galimybę pačiai sutarties šaliai, kurios naudai sutartis turėjo būti įvykdyta, vienašališkai nutraukti sutartį.

6. CISG Konvencija jokių specialių taisyklių, skirtų spręsti sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių problemas, nenustato. UNIDROIT, PECL ir DCFR Principai įtvirtina sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą ir jį reglamentuoja labai panašiai. Tačiau šiuose teisiniuose dokumentuose išvelgtini ir tam tikri reikšmingi šio teisinio instituto reglamentavimo skirtumai. Ryškiausias skirtumas yra tas, kad UNIDROIT Principai, skirtingai nei PECL ir DCFR, siūlo sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto nuostatas taikyti ne tik tais atvejais, kai sutarties vykdymo apsunkinimą sukelia po sutarties sudarymo pasikeitusios

aplinkybės, bet ir tuomet, kai šios aplinkybės egzistavo jau sutarties sudarymo metu, tačiau šalims nebuvo žinomos. Be to, nors visuose trijuose tarptautiniuose dokumentuose nustatyta privaloma išankstinė derybų procedūra prieš kreipiantis į teismą dėl sutarties pakeitimo ar jos nutraukimo, tačiau visi šie dokumentai deryboms teikia ganėtinai skirtingą reikšmę.

7. Lietuvos civilinėje teisėje sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemoms spręsti yra įtvirtinti tiek sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių, tiek ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai. Įstatymų leidėjas juos reglamentuoja labai panašiai, kaip tai siūloma daryti UNIDROIT Principuose, tačiau nacionalinis reglamentavimas pasižymi ir tam tikrais specifiniais ypatumais. Šie ypatumai ryškiausiai atsispindi teisės normose, įtvirtinančiose sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taisyklės, tačiau, nors ir mažesne apimtimi reglamentavimo ypatumų yra ir teisės normose, reglamentuojančiose sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą. Kadangi kai kurios nacionalinėje teisėje įtvirtintos specifinės nuostatos kelia tam tikrų neaiškumų ir abejonių dėl jų tikslingumo, jas aiškinant ir taikant pirmiausia turėtų būti atsižvelgiama į minėtai problemai spręsti skirtų teisinių institutų esmę bei jiems keliamus tikslus.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, galinti atskleisti sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemoms spręsti skirtų teisinių institutų ypatumus nacionalinėje teisėje, palyginti nėra gausi ir galutinai susiformavusi. Tačiau iš kasacinio teismo nutarčių, kuriose aiškinamas ir taikomas sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas, analizės jau dabar matyti, kad kasacinis teismas sutartinių prievolių nevykdančių šalių atžvilgiu ganėtinai griežtai interpretuoja *force majeure* aplinkybėms apibūdinti taikytinas sąlygas, tokiu būdu pabrėždamas šio teisinio instituto išimtinumą bei *pacta sunt servanta* principo prioritetą jo atžvilgiu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje daugelis sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinio instituto taikymo ir aiškinimo aspektų iki šiol nėra pakankamai išnagrinėti, o kai kurie iš jų apskritai nėra analizuoti. Nesant aiškių ir nusistovėjusių šio teisinio instituto praktinio taikymo kriterijų bei egzistuojant tik pavieniams ir kritikuotiniems jo taikymo pavyzdžiams, kol kas šioje srityje ne tik sudėtinga prognozuoti konkrečių bylų baigtį, bet ir bendrą kasacinio teismo praktikos kryptį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai, užsienio ir tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos prekybos, pramonės ir amatų rūmų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 99-2201.
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
6. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo sutarčių // Valstybės žinios. 1995, Nr. 102-2283.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 840 „Dėl Atleidimo nuo atsakomybės esant nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1652.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 222 „Dėl Nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybės liudijančių pažymų išdavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1997, Nr. 24-556.
9. Bar C., Clive E., Schulte – Nölke H. ir kt. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition. 2008 // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11.
10. Lando O., Beale H. Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.
11. Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943 // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/6-7/40/contents>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.
12. Prancūzijos civilinis kodeksas // <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20111219>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.
13. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Integral version // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-12-11.
14. Vokietijos Civilinis kodeksas // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf; prisijungimo laikas: 2011-12-11.

Specialioji literatūra

1. Baranauskas E., Zapolskis P. The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract // *Jurisprudencija*. 2009, Nr. 4(118).
2. Beale H. G. *Chitty on Contracts: Twenty-Ninth Edition. Volume I: General Principles*. London: Sweet & Maxwell. 2004.
3. Beale H., Fauvarque-Cosson B., Rutgers J. ir kt. *Contract Law. Second Edition*. United Kingdom: Hart Publishing, 2010.
4. David R. Frustration of Contract in French Law // *Comp. Legis. & Int'l L.*, 1946, Nr. 11.
5. Doudko A. G. Hardship in Contract: The Approach of the UNIDROIT Principles and Legal Developments in Russia // *Uniform Law Review*. 2000.
6. Flambouras D. P. The Doctrine of Impossibility of Performance and *Clausula Rebus Sic Stantibus* in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law – a Comparative Analysis // *Pace Int'l L. Rev.*, 2001, Nr. 13.
7. Gordley J. Impossibility and Changed and Unforeseen Circumstances // *The American Journal of Comparative Law*. 2004, Nr. 513.
8. Hartkamp A. S., Hesselink M. W., Hondius E. H. ir kt. *Towards a European Civil Code. Fourth Revised and Expanded Edition*. Nijmegen: Kluwer Law International, 2011.
9. Horn N. *Adaption and Modification of Contracts in View of a Change of Circumstances* // *Tel Aviv University Studies in Law*. 1992.
10. Houtte H. *The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* // *International Trade and Business Law*. 1996, Nr. 2.
11. Karampatzos A. Supervising Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law // *European Review of Private Law*. 2005, Nr. 2-2005.
12. Mikelėnas V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003. T. 2.
13. Mikelėnas V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
14. Perillo J. M. Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // *Tulane J. Of Int'l & Comp. Law*. 1997, Nr. 5.
15. Rabello A. M., Lerner P. *The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and Israeli Contract Law* // *Uniform Law Review*. 2003, Nr. 8.

16. Rauh T. Legal Consequences of Force Majeure Under German, Swiss, English and United States' Law // *Denv. J. Int'l & Pol'y.* 1996-1997, Nr. 25:1.
17. Rösler H. Changed and Unforeseen Circumstances in German and International Contract Law // *Slovenian Law Review.* 2008, Nr. 47.
18. Rösler H. Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law // *European Review of Private Law.* 2007, Nr. 3.
19. Schwenger I. Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts // *Vuwlr.* 2008, Nr. 39.
20. Treitel G. H. *The Law of Contract.* 11th edition. London: Thomson/ Sweet & Maxwell, 2003.
21. Veytia H. The Requirement of Justice and Equity in Contracts // *Tulane Law Review.* 1994-1995, Nr. 69.
22. Zeller B. *Damages Under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods.* Oxford, New York: Oxford University Press, 2009.
23. Zimmermann R. *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives.* Oxford: Oxford University Press, 2005.
24. Zweigert K., Kötz H. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės mėn. 19 d. nutartis civilinėje byloje G. B. v. UAB „Ūkio investicinė grupė“, Nr. 3K-3-612, kat. 16.3.2.1; 21.2.2.1; 40.13.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Laura Šatraitytė v. UAB „Paira“, Nr. 3K-3-931, kat. 39.3; 56.1.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Linus ir viza“ v. J. L., Nr. 3K-3-83, kat. 40.12.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje G. V. J., D. J. ir K. J. v. UAB „Novaturas“ Nr. 3K-3-524, kat. 16.9.; 39.6.2.13.; 39.7.; 49.3.; 54.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Limedika“ v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-591, kat. 67.

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje S. Jasiulevičiaus įmonė „Sauliaus vaistinė“ v. Panevėžio teritorinės ligonių kasos, Nr. 3K-3-414, kat. 42.11.2.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kopra“ v. UAB „Baltic forwarding and shipping“, Nr. 3 K-3-534/2005, kat. 60, 61.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Baltijos parkingas“ ir UAB „Vilniaus parkavimo kompanija“, Nr. 3K-3-273/2006, kat. 44.3; 44.5.1.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje B. R. v. UAB „Sauluva“, Nr. 3K-3-296/2006, kat. 21.4.2.7; 42.8; 42.11.2; 50.1; 50.5 (S).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akmenės energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, Nr. 3K-3-477/2007, kat. 42.11.2; 45.5.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario mėn. 11 d. nutartis civilinėje byloje R. Jurgelionio firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-62/2008, kat. 52.5; 36.1.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. UAB „Velidas“, V. P., G. L., S. B., Nr. 3K-3-94/2009, kat. 21.1; 27.3.2.1; 106.1.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje N. S. v. UAB „Delight Baltic“, Nr. 3K-3-287/2009, kat. 22.3.2; 42.11.1 (S).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje ŽŪB „Minaičiai“ v. AB „Žemaitijos pienas“, Nr. 3K-3-14/2010, kat. 42.8; 42.11.1 (S).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje J. B. B. v. UAB „Neo Group“, Nr. 3K-3-157/2010, kat. 11.9.6; 42.8 (S).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje A. Č. v. UAB „Molesta“ Nr. 3K-3-370/2010, kat. 41, 44.1, 44.3, 52.3.

17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010, kat. 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5 (S).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „PRO ARS“, Nr. 3K-3-117/2011, kat. 50.5; 50.8; 932.12 (S).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Trevena“ v. Ž. V., Nr. 3K-3-129/2011, kat. 42.4 (S).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011, kat. 42.11.2; 114.11 (S).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Hronas“ v. UAB „Molesta“, Nr. 3K-3-206/2011, kat. 40.2; 52.3; 114.11 (S).
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. BUAB „Eudanas“, AB „Ūkio bankas“, Nr. 3K-3-261/2011, 30.3; 42.9; 126.8.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio mėn. 11 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. L. K., N. K., A. K., Nr. 3K-3-387/2011, kat. 42.10; 42.11.1; 50.11.2 (S).

SANTRAUKA

Vadovaujantis *pacta sunt servanta* principu, iš esmės kiekvienas sutarties neįvykdymas, lygiai kaip ir netinkamas vykdymas reiškia sutarties pažeidimą, už kurį atsakingas skolininkas. Tačiau ši taisyklė turi išimtį – ji netaikoma tuomet, kai sutarties vykdymui trukdo po sutarties sudarymo atsiradusios tam tikros teisiškai reikšmingos aplinkybės, nepapuoLANČIOS Į NĖ VIENOS IŠ ŠALIŲ RIZIKOS SRITĮ. Tokioms situacijoms spręsti užsienio, tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje įtvirtinami ir taikomi sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių ir sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisiniai institutai, įvairiais aspektais tiriama šiame magistriniame darbe.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjamos sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemai spręsti skirtų teisinių institutų ištakos, samprata, pagrindiniai požymiai ir tarpusavio santykis. Nustatyta, kad institutai yra savarankiški, todėl negali būti taikomi paraleliai ar subsidiariai.

Antroje dalyje istoriniu – lyginamuoju aspektu tiriama Vokietijos, Prancūzijos ir Anglijos pasirinkti sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemos sprendimo būdai. Analizė parodė, kad šiose valstybėse sutarčių vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių situacijos sprendžiamos labai panašiai. Tačiau valstybių požiūris į sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą yra ganėtinai skirtingas.

Trečioji darbo dalis skirta Lietuvai reikšminguose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose – CISG Konvencijoje, UNIDROIT, PECL ir DCFR Principuose siūlomų aptartos problemos sprendimo būdų analizei. Visi šie dokumentai įtvirtina ir labai panašiai reglamentuoja sutarties vykdymo neįmanomumo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinį institutą. Sutarties vykdymo apsunkinimo dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių teisinis institutas CISG Konvencijoje apskritai nėra įtvirtintas, o kiti tarptautiniai dokumentai nors ir nustato panašias jam reglamentuoti skirtas taisykles, tačiau numato ir tam tikrą jo taikymo ypatumą.

Paskutinėje darbo dalyje analizuojami Lietuvoje įtvirtintų nagrinėjamų teisinių institutų reglamentavimo ypatumai bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šioje srityje. Įstatymų leidėjas šiuos teisinius institutus reglamentuoja panašiai kaip ir UNIDROIT Principai, tačiau nacionalinis reglamentavimas pasižymi ir tam tikrais specifiniais požymiais. Kasacinio teismo praktika šioje srityje nėra palyginti gausi ir galutinai susiformavusi, todėl šioje srityje sudėtinga prognozuoti ne tik konkrečių bylų baigtį, bet ir bendrą kasacinio teismo praktikos kryptį.

Autoriaus iškelta hipotezė pasitvirtino. Magistriniame darbe nagrinėjami teisiniai institutai užsienio, tarptautinėje ir Lietuvos teisės doktrinoje, teisės aktuose bei teismų praktikoje laikomi išimtinio pobūdžio teisiniais instrumentais, todėl sprendžiant sutarčių vykdymo pasikeitus aplinkybėms problemas, prioritetiniu principu išlieka *pacta sunt servanta*.

SUMMARY

According to principle *pacta sunt servanta*, commonly each non-fulfilment of the contract as well as undue fulfilment is considered as an infringement, for which the promisor is liable. However, this rule has an exception – it is not applied, when performance of a contract is impeded by particular legally significant circumstances, which occurred after conclusion of a contract and the risk thereof was not assumed by either party. Such situations in foreign, international and national practice are dealt by applying legal institutes of impossibility of performance due to change of circumstances and hardship of performance due to change of circumstances, the various aspects whereof are analysed in the master thesis.

First part of the thesis analyses origins, concepts, main features and correlation between the legal institutes, developed to deal with the problem of performance of contracts under changed circumstances. It has been found out that they are independent and, thus could not be applied simultaneously or subsidiary.

In second part the author historically-comparatively reviews, how the problem of performance of contract under changed circumstances is dealt in Germany, France and England. The study has shown that these countries solve problem of impossibility to perform the contract due to changed circumstances in a very similar way. However, they have quite a different approach towards the legal institute of hardship of performance due to change of circumstances.

Third part of the thesis is dedicated to methods of solving the analysed problem in international legal documents, significant to Lithuania – CISG Convention, UNIDROIT, PECL and DCFR Principles. All documents recognise and very similarly regulate the legal institute of impossibility of performance due to the change of circumstances. Though, the institute of hardship of performance due to change of circumstances is not established in CISG Convention, while other documents regulate it very similarly, but also include a few peculiarities.

In the last part of the thesis author examines the peculiarities of regulation of the analysed legal institutes in Lithuania and judicial practice of the Supreme Court of Lithuania in this field. The legislator regulates mentioned institutes very similarly as UNIDROIT Principles, yet national regulation also embraces specific features. The practice of the national Supreme Court in this field is still under development, thus it is hard to forecast not only final court rulings in particular cases, but also general trend of Supreme Courts' practice.

The hypothesis raised by the author has been confirmed. Examined legal institutes in foreign, international and national legal doctrine, regulations and practice are considered as exceptional legal instruments, thus principle *pacta sunt servanta* remains underlying while dealing with problems of performance of contracts under changed circumstances.